In veilige handen met gratis VOG

Evaluatieonderzoek integriteitinstrumenten ter voorkoming van seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk

Marian van der Klein
Vita Los
Rianne Verwijs

Verwey-Jonker Instituut

In veilige handen met gratis VOG

Evaluatieonderzoek integriteitinstrumenten ter voorkoming van seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk

Marian van der Klein
Vita Los
Rianne Verwijs

Met medewerking van
Niels Hermens
Katinka Lünnemann

Utrecht, juni 2013

Inhoud

Verwey-
Jonker
Instituut

Samenvatting

In veilige handen met gratis VOG

Evaluatieonderzoek integriteitinstrumenten ter voorkoming van seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk

Het Verwey-Jonker Instituut voerde een onderzoek uit naar veiligheid in het vrijwilligerswerk rond jeugd en naar de pilot met de verstrekking van een gratis VOG (Verklaring Omtrent het Gedrag). Het onderzoek vond plaats in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie, dat in 2011 de pilot 'Gratis VOG voor vrijwilligers die met minderjarigen werken' startte. Het gaat in het bijzonder om de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in vrijwilligerswerk bij Scouting, sport en kindervakantieorganisaties.

Het instituut bekeek literatuur en documenten over de pilot en hield interviews met de pilotkoepels Scouting Nederland, NOV, NOC*NSF en Steunpunt KinderVakanties. Ook zijn sportbonden, kindervakantieorganisaties en Scoutinggroepen geïnterviewd. Daarnaast hebben we de mening en ervaringen gepeild bij lokale vrijwilligerspanels. Hierop volgde een bespreking met meer dan twintig experts over de onderzoeksresultaten, en werd een eerste aanzet tot aanbevelingen gemaakt. Hierna vatten we de belangrijkste conclusies samen die tot die aanbevelingen (zie hoofdstuk 8) hebben geleid.

De pilot bij Scouting, NOC*NSF en Steunpunt KinderVakanties loopt van mei 2012 tot eind 2013. De evaluatie van de pilot over de periode mei 2012 - mei 2013 levert de volgende conclusies op.

Pilot is stimulans

De pilotorganisaties hebben de afgelopen periode geïnvesteerd in de preventie van seksueel overschrijdend gedrag. Samen met NOV en MOVISIE denken zij dat er de komende jaren met preventie nog een grote slag te maken valt in het vrijwilligerswerk. Dit onderzoek bevestigt die aanname. Het zou onverstandig zijn om de pilot op 1 januari 2014 te stoppen. De aanbeveling is de pilot voort te zetten als structurele regeling waar (in ieder geval) alle vrijwilligersorganisaties die met jeugd werken gebruik van kunnen maken. Nu vinden vrijwilligers die over de schreef willen gaan of zijn gegaan nog te gemakkelijk

onderdak bij collega-organisaties die geen toegang hebben (gehad) tot de pilot.

Er is alle aanleiding om te constateren dat de pilot als stimulans heeft gewerkt voor het veld. Het verzoek om mee te doen met de VOG-aanvraag blijkt in de praktijk vaak aanleiding tot een gesprek met individuele vrijwilligers over nut en noodzaak van preventie van seksueel misbruik in het vrijwilligerswerk.
Uit de literatuur, de gesprekken met experts en de panels met ervaringsdeskundige vrijwilligers blijkt ook dat er genoeg redenen zijn om de pilot voort te zetten als structurele regeling voor vrijwilligersorganisaties die mensen met verstandelijke beperkingen begeleiden. Dit met het oog op het hoge risico dat mensen met een verstandelijke beperking lopen op seksueel misbruik en seksueel geweld.

Bevordering lokale betrokkenheid verdient meer aandacht
Uit het onderzoek is gebleken dat in de toekomst extra inspanning nodig is bij de vertaling van het landelijk enthousiasme voor de pilot naar het lokale niveau. Via Scouting Nederland is het goed gelukt om het lokale niveau aan te spreken. Ook Steunpunt Kindervakanties heeft het lokale niveau bereikt, maar NOC*NSF is niet bij machte geweest om veel sportclubs te bewegen tot deelname aan de pilot. Via NOC*NSF hebben 211 van de meer dan 19.000 sportclubs gebruikgemaakt van de pilot, bij Scouting meer dan de helft van de Scoutinggroepen en bij het Steunpunt Kindervakanties ongeveer een derde van de aangesloten organisaties. Daarmee heeft de sportwereld tot op heden onvoldoende geprofiteerd van de pilotmogelijkheden. Voor niet-gebruikers op lokaal niveau moet meer aansporing komen om de mogelijkheden te benutten. In de wereld van de georganiseerde sport dienen de sportbonden aangesproken te worden als kanalen naar het lokale niveau. Zo kan de noodzaak van preventie van seksueel overschrijdend gedrag beter doordringen in de haarvaten van het vrijwilligerswerk.

Betere verbinding tussen gratis VOG en achterliggend gedachtegoed is nodig
Op vele plaatsen in het vrijwilligerswerk rond jeugd is met de pilot de verbinding gemaakt tussen gratis VOG's en andersoortige preventie van seksueel overschrijdend gedrag. De verspreiding van vertrouwenscontactpersonen in de sport, en het gebruik van gedragscodes bij Scouting Nederland en de kindervakantieorganisaties zijn daar voorbeelden van. Uit het onderzoek blijkt evenwel ook dat een betere samenhang tussen de gratis verstrekking van VOG's en de implementatie van ander ondersteunend instrumentarium de preventie ten goede komt. Bij veel clubs, verenigingen en lokale organisaties behoeft die relatie versterking. Gedragscodes uit *In veilige handen*, de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie en de gedragscode van Scouting Nederland dienen bekendheid te krijgen op grotere schaal.

Aanvraagsysteem is een hindernis
Uit de evaluatie blijkt dat het binnen de pilot gehanteerde systeem van de digitale aanvraag bij de pilotorganisaties als omslachtig, tijdrovend en bureaucratisch is ervaren. In sommige gevallen is het aanvraagsysteem een hindernis gebleken in de pilot. Ten dienste van het lokale niveau van het vrijwilligerswerk rond jeugd dient daar verandering in te komen. Het aanvraagsysteem voor de VOG's in het vrijwilligerswerk kan eenvoudiger. Vrijwilligers moeten kunnen aangeven dat zij de VOG als vrijwilliger aanvragen en dienen bij de digitale aanvraag in profiel 84 (werken met jeugd) zelf verschoond te blijven van betalingsverplichting. De pilotorganisaties hebben laten weten dat zij bereid zijn om over een minder bureaucratische manier mee te denken.

Organisatie van de registratie van VOG's binnen het vrijwilligerswerk
Tijdens het onderzoek heeft het veel tijd gekost om te achterhalen hoeveel VOG's zijn aangevraagd binnen de pilot. Helaas kent de VOG-aanvraag geen gesloten vraag die uitsluitsel geeft over de hoedanigheid waarin de aanvrager een VOG aanvraagt. Organisaties kunnen zelf in eigen woorden formuleren voor welke functie de aanvraag wordt gedaan. Dat levert veel functies op waarvan niet altijd even duidelijk is of ze door een vrijwilliger worden gedaan. De Dienst Justis van het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft onder andere daardoor onvoldoende zicht op het aantal VOG's dat binnen de pilot is aangevraagd. Ook de pilotorganisaties zelf houden niet altijd even optimaal bij welke lokaal aangesloten clubs, verenigingen en organisaties hoeveel VOG's aanvragen. De organisatie en registratie van VOG's in het vrijwilligerswerk rond jeugd kan dan ook beter georganiseerd worden.

Betrokkenheid van andere partijen kan beter
Vrijwilligersorganisaties en hun lokale afdelingen, verenigingen, clubs en groepen die aan de pilot hebben deelgenomen, zijn en voelen zich verantwoordelijk voor een klimaat waarin de jeugd zich veilig kan voelen. Uit het onderzoek blijkt dat de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag een belangrijk en integraal onderdeel is van zo'n veilig klimaat . Met de pilot Gratis VOG voor vrijwilligers heeft het ministerie van Veiligheid en Justitie vrijwilligersorganisaties gestimuleerd tot meer screening aan de poort en bij het agenderen van het thema op landelijk en lokaal niveau.

Op basis van dit onderzoek verdient het aanbeveling ook andere partijen te betrekken bij dit proces van screening en agendering. Daarbij valt in eerste instantie te denken aan de sportbonden, de gemeenten, de clubs, verenigingen en vrijwilligersorganisaties op lokaal niveau, de gezamenlijke registratielijst onder beheer van NOV, de Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk en de Sport Rechtspraak Instituut.

1 Inleiding

In Nederland doen meer dan 6 miljoen mensen vrijwilligerswerk in sport -of hobbyclubverband, bij school, in het buurthuiswerk, in de zorg, de amateurkunst, de natuur- of cultuureducatie en binnen de levensbeschouwelijke organisaties. Ruim 2 miljoen van deze vrijwilligers werkt regelmatig met kinderen. Deze vrijwilligers vormen een omvangrijke en vooral pluriforme groep, waarvoor nog nauwelijks een eenduidig veiligheidsbeleid bestaat. Ook zijn er voor het Nederlands vrijwilligerswerk landelijk geen specifieke (veiligheids)regels, evenmin zijn inspecties bevoegd. Na een aantal incidenten is gebleken dat vrijwilligersorganisaties het lastig vinden om adequaat te reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag door de (volwassen) vrijwilliger.[2] Daarom heeft het ministerie van Veiligheid en Justitie de afgelopen jaren diverse integriteitinstrumenten ontwikkeld, waarmee seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk kan worden aangepakt. Een van die instrumenten is de pilot met de gratis verstrekking van Verklaringen Omtrent Gedrag (VOG): ‘Gratis VOG voor vrijwilligers die met minderjarigen werken’. Deze pilot vindt plaats bij Scouting Nederland, bij sportbonden en sportclubs die zijn aangesloten bij NOC*NSF en bij organisaties die zijn aangesloten bij het Steunpunt KinderVakanties.

Een VOG wordt verstrekt door het ministerie van Veiligheid en Justitie (Dienst Justis, afdeling Centraal Orgaan Verklaring Omtrent het Gedrag - COVOG). Dit gebeurt op aanvraag en alleen nadat zorgvuldig is onderzocht of de individuele aanvrager in het verleden veroordeeld is geweest, of andere relevante justitiële antecedenten heeft binnen het profiel waarvoor de aanvraag wordt gedaan. Binnen de pilot kunnen individuele vrijwilligers via hun organisatie (Scoutinggroep, sportclub of kindervakantieorganisatie) een VOG aanvragen binnen profiel 84: werken met jeugd. Iedereen die binnen dat profiel zonder relevante justitiële antecedenten is, krijgt een VOG. De digitale aanvraagprocedure en verstrekking van de VOG’s aan vrijwilligers van de (organisaties bij de) pilotorganisaties is – tussen 26 april 2012 en 31 december 2013 - gratis. Dat wil zeggen dat de individuele vrijwilliger digitaal betaalt bij aanvraag, maar dat hij/zij het geld bij de eigen club, vereniging, groep of organisatie terugkrijgt. De pilot is vooral bedoeld om seksueel misbruik in het

2 Onder andere Kamervragen en berichten over trainers en begeleiders die ‘fout gedrag’ vertoonden en recent de uitkomsten van de commissie-Deetman.

vrijwilligerswerk rond jeugd te voorkomen. Bij de verstrekking van VOG's kijkt de Dienst Justis standaard vier jaar terug, maar bij zeden- en ernstige geweldsdelicten hanteert de dienst een onbeperkte terugkijktermijn.

Er is voor de pilotorganisaties één belangrijke voorwaarde voor deelname aan de pilot, en wel het actieve gebruik van een ondersteunend instrumentarium ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een voorbeeld is het stappenplan *In veilige handen* dat MOVISIE en de Nederlandse Organisatie van Vrijwilligersorganisaties (NOV) in 2010 uitbrachten en de toolkit *Beleid seksuele intimidatie* van NOC*NSF (2012). Scouting Nederland, het Steunpunt KinderVakanties en NOC*NSF hebben zich als uitvoerende pilotorganisaties gecommitteerd aan een actief gebruik van dit stappenplan. In hun communicatie over de pilot hebben zij gerefereerd aan deze producten, gedragscodes en het bredere thema van seksueel overschrijdend gedrag.

De pilot is nog tijdens de looptijd geëvalueerd op verzoek van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Het Verwey-Jonker Instituut heeft dit 'Evaluatieonderzoek integriteitinstrumenten ter voorkoming van seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk' uitgevoerd. In dit rapport presenteert het instituut de bevindingen.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 beschrijven we de probleem- en doelstelling van het evaluatieonderzoek. De literatuur over risicosituaties en preventie van seksueel overschrijdend gedrag komt in hoofdstuk 3 aan de orde. In hoofdstuk 4, 5 en 6 zetten wij onze bevindingen bij de pilotorganisaties uiteen. De overkoepelende conclusies over het gebruik van de integriteitinstrumenten en het verloop van de pilot komen thematisch aan bod in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8 leest u de samenvatting van de conclusies en de aanbevelingen die we op basis van dit evaluerende onderzoek kunnen doen. De bijlagen geven informatie over de onderzoeksmethode en de respondenten.

2 Probleem- en doelstelling

2.1 Inleiding

Seksueel misbruik en seksuele intimidatie van minderjarigen is een maatschappelijk fenomeen dat ver teruggaat in de geschiedenis en overal voorkomt. De Commissies Deetman en Samson hebben het onderwerp weer scherp op de politieke en maatschappelijke agenda gezet. Zowel jongens als meisjes blijken slachtoffer, maar vooral mannen en jongens zijn plegers (zij bijvoorbeeld Timmerman et al., 2012).

Ook binnen het vrijwilligerswerk is het onderwerp de laatste jaren geagendeerd. In 2009 lanceerde NOV (in samenwerking met MOVISIE) het stappenplan *In veilige handen* omtrent het voorkomen en adequaat reageren op incidenten van seksueel misbruik bij vrijwilligersorganisaties (NOV, 2010). Daarnaast is screening aan de poort een integriteitinstrument aan het worden door aan vrijwilligers een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) te vragen. Om het aanvragen van een VOG te stimuleren is in 2012 de pilot begonnen 'Gratis VOG voor vrijwilligers die met minderjarigen werken', in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Voorwaarde voor deelname aan het traject is het actief gebruikmaken van *In veilige handen.* Aan de pilot doen drie grote vrijwilligerskoepels mee: het NOC*NSF, Scouting Nederland en Steunpunt KinderVakanties.

Het doel van de pilot met *gratis* VOG's voor vrijwilligers die met jeugd werken, is om de veiligheid voor minderjarigen en kwetsbare groepen te vergroten. Organisaties hebben een systematiek moeten ontwikkelen voor het aanvragen, administreren en declareren van een VOG. Ook coördinatietaken en voorlichting over het belang van de VOG in het bredere beleid van veiligheid behoren tot de taken van de organisaties die aan de pilot meedoen. Dit betekent voor de landelijke organisaties dat zij een soort helpdeskfunctie hebben voor de (bij hen aangesloten) lokale verenigingen en organisaties. Het aanvragen van de VOG moet de vrijwilliger zelf doen, en de kosten voor de VOG kunnen worden gedeclareerd. Dit vergt administratieve handelingen door vrijwilliger, lokale organisatie, landelijke organisatie en de Dienst Justis.

2.2 Doelstelling van het evaluatie onderzoek

Het ministerie wil vooral weten of het gratis beschikbaar stellen van de VOG's heeft geleid tot een veiliger vrijwilligerswerk. De VOG en het actief gebruik van *In veilige handen* zijn in de pilot aan elkaar gekoppeld. Het is dus zaak in het onderzoek na te gaan:

1. of de pilot met de gratis VOG's (volgens de betrokkenen en volgens de beschikbare data) bij de pilotorganisaties daadwerkelijk heeft geleid tot een veiliger vrijwilligerswerk rond jeugd; en;
2. hoe actief de deelnemende organisaties daarnaast zijn geweest in het gebruik van *In veilige handen* (of instrumenten met een vergelijkbaar doel).

Met dit evaluatieonderzoek worden de volgende drie doelen gediend:

- Het inventariseren van de integriteitrisico's voor jeugd en andere kwetsbare groepen in de vrijwilligerssector.
- Het inventariseren van de meerwaarde van beproefde integriteitinstrumenten – te weten de pilot - bij het voorkomen van slachtofferschap van minderjarigen en andere kwetsbare groepen die worden begeleid door vrijwilligers.
- Het formuleren van aanbevelingen voor de toekomstige inzet van integriteitinstrumenten.

Het Verwey-Jonker Instituut heeft onderzocht hoe de implementatie van de gratis VOG en het stappenplan *In veilige handen/toolkit Beleid Seksuele intimidatie* voor de drie pilotorganisaties verloopt. Daarbij zij aangetekend dat het onderzoek heeft plaats gevonden tussen februari 2013 en mei 2013 . In korte tijd hebben de onderzoekers literatuur en documenten bekeken over de pilot, interviews gehouden met de pilotkoepels (Scouting Nederland, NOV, NOC*NSF en Steunpunt KinderVakanties), met sportbonden, met kindervakantieorganisaties, met Scouting-groepen en experts. Daarnaast zijn er in april zes vrijwilligerspanels op lokaal niveau gepeildd over hun ervaringen met de pilot en hun mening over de preventie van seksueel overschrijdend gedrag op de club. De onderzoeksresultaten werden met meer dan twintig experts besproken. De aanbevelingen volgen uit de onderzoeksresultaten en de bespreking met de experts.

Het onderzoek heeft aandacht besteed aan de dynamiek tussen de eisen vanuit de overheid in relatie tot de interne verantwoordelijkheid van lokale organisaties en de verantwoordelijkheid van de koepelorganisaties. Ook is nagegaan welke verschillen er zijn tussen de pilotorganisaties en wat dit betekent voor de implementatie van de gratis VOG en het stappenplan. De drie pilotorganisaties verschillen in doelgroep, grootte, organisatie van de achterban, bekendheid met de problematiek en veiligheidsbeleid. Ook de

organisatie van de achterban verschilt: de bonden van NOC*NSF gaan doorgaans hun eigen weg, waar de lokale verenigingen van Scouting zich allemaal verbonden voelen met die ene landelijke organisatie Scouting Nederland. Het Steunpunt KinderVakanties heeft tijdens en vanwege het gratis VOG-traject contact met 58 partners en ook nog met circa 180 nieuwe organisaties. NOC*NSF heeft een klankbordgroep (en een Toolkit) Seksuele Intimidatie, de andere twee hebben dat niet. Ook zijn er verschillen in de klachtregeling en conflictbeslechting. Deze verschillen in bewustzijn en beleid binnen de organisaties zijn meegenomen in de analyse van de onderzoeksresultaten.

3 Literatuur over (de preventie van) seksueel grensoverschrijdend gedrag en vrijwilligerswerk

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan wij eerst kort stil bij wat er bekend is over seksueel misbruik in het vrijwilligerswerk (paragraaf 3.2). De literatuur over dit thema is beperkt. Uit onze inventarisatie blijkt dat relevante artikelen en boeken over misbruik en seksueel geweld meestal over de sportwereld gaan; over vrijwilligersorganisaties in het algemeen publiceerden alleen De Haas, Cense, Van Ditzhuijzen en Van Berlo (2009).

In paragraaf 3.3. en 3.4 bespreken we wat de literatuur verstaat onder seksueel grensoverschrijdend gedrag en welke situaties als risicosituaties te boek staan. In paragraaf 3.5 volgt een overzicht van bestaand instrumentarium ter preventie van seksueel misbruik van jeugdigen, al dan niet in het vrijwilligerswerk. De toolkit *In veilige handen* van NOV en MOVISIE en de Toolkit *Beleid Seksuele Intimidatie* van NOC*NSF komen daar aan bod. In de volgende paragraaf (3.6) nemen we door wat er in de literatuur en in instrumentevaluaties bekend is over de effectiviteit van instrumentarium, zowel nationaal als internationaal.

3.2 Seksueel misbruik in vrijwilligerswerk

In 2009 stelden De Haas et al. dat het aantal jongeren dat voor hun zestiende levensjaar, op de sportclub of tijdens vrijetijdsbesteding, te maken krijgt met ‘seksueel misbruik door een volwassen bekende’ varieert tussen 3 op de 2.000 (jongens) en 10 op de 2.000 (meisjes) (De Haas et al., 2009).[3]

Daarmee steekt het vrijwilligerswerk gunstig af tegen de algemene cijfers over misbruik en seksueel geweld. In zijn algemeenheid is de schatting dat 19% van de vrouwen en 4% van de mannen seksueel geweld heeft meegemaakt voor het 16e levensjaar (Bakker & Vanwesenbeeck, 2006). Het gaat dan om meer dan alleen seksueel misbruik door een volwassen bekende. Het betreft lichte en zware vormen van seksueel overschrijdend gedrag, fysieke (aanraking, zoenen, aanranding en verkrachting) en niet-fysieke verschijningsvormen (bijvoorbeeld zogenaamde grapjes, opmerkingen, verspreiding van foto’s en mails). Plegers van seksueel overschrijdend gedrag zijn vooral

3 In Nederland leven ongeveer 2 miljoen jongeren tussen de 6 en de 16 jaar; de meesten van hen doen aan vrijetijdsbesteding. Met een prevalentie van 13 op de 2000 betekent dat 13.000 kinderen tijdens vrijetijdsbesteding last hebben van seksueel misbruik door een volwassen bekende – in welke vorm dan ook (dat is gemiddeld meer dan 30 kinderen in elke gemeente, uitgaande van 400 gemeenten).

mannen en jongens. De slachtoffers zijn jongens en meisjes, waarbij meisjes in het vrijwilligerswerk op basis van de cijfers van De Haas et al. dus een driemaal grotere kans lopen dan jongens. Seksueel grensoverschrijdend gedrag vindt niet alleen plaats tussen volwassenen en jongeren. Ook tussen jongeren onderling doen zich incidenten en gebeurtenissen voor. Veel van deze voorvallen worden niet gemeld. Van de verschillende verschijningsvormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag komen 'seksueel getinte opmerkingen' het vaakst voor.

Vooral buitenlands onderzoek laat zien dat seksueel misbruik in de topsport en amateursport regelmatig voorkomt. Zo beschrijven De Haas et al. (2009, p. 4) het overzichtsartikel van Brackenridge (2003), waarin zij drie internationale studies aanhaalt. Allereerst betreft het een onderzoek van Kirby, Greaves en Hankivsky (2000), waarvoor 266 Canadese vrouwelijke voormalig Olympische atleten werden geënquêteerd. Hieruit bleek dat bijna 9% gedwongen geslachtsgemeenschap of verkrachting had meegemaakt in hun sportcarrière. Verder rapporteren De Haas et al. over het onderzoek van Fasting et al. (2000) onder 660 vrouwelijke topsporters tussen de 15 en 39 jaar in Noorwegen. Meer dan de helft van de respondenten liet weten een of meerdere vormen van seksuele intimidatie te hebben meegemaakt. Ook een Australisch onderzoek laat seksueel misbruik in de sport zien: Leahy, Pretty en Tenenbaum (2002) deden onderzoek onder 370 mannelijke en vrouwelijke top- en amateursporters; van hen rapporteerde 27% seksueel misbruik, waarvan het merendeel vrouwen. In bijna de helft van de gevallen van misbruik onder de topsporters was de dader een bekende uit de sportwereld. Bij de amateursporters lag dit iets lager op ruim een kwart. Hieruit concluderen de auteurs dat vrouwelijke topsporters het hoogste risico lopen op seksueel misbruik.

In Nederland deed Marianne Cense via interviews onderzoek naar seksueel geweld in de sport. Zij maakte in 1997 een analyse van risicofactoren voor seksuele intimidatie in de sport. Zij liet zien dat de almachtspositie en het aanzien van een trainer risicovol is, omdat een trainer dan minder aangesproken wordt op zijn gedrag. Sporters die niet sterk in hun schoenen staan en een geïsoleerde positie hebben binnen een team of de vereniging, zijn kwetsbaar. Als een sporter dan ook nog weinig aandacht en steun krijgt van ouders, worden signalen van kinderen minder gezien. Maar het is vooral de cultuur van de sport – en de machtsverhoudingen daarbinnen - die een rol spelen. Zo draait in de breedtesport de machtsrelatie tussen pleger en slachtoffer vooral om een seksistische cultuur op de vereniging.

3.3 Wat is seksueel overschrijdend gedrag?

In de wetenschappelijke literatuur en in de werkpraktijk worden vaak verschillende definities en begrippen gehanteerd om (vormen van) seksueel grensoverschrijdend gedrag te omschrijven. Seksueel grensoverschrijdend gedrag kent meerdere verschijningsvormen, zowel in de aard van de gedraging als in de ernst van de situatie.

Zo wordt er soms ingezoomd op seksueel misbruik. Hiermee doelt men doorgaans op seksuele grensoverschrijding in een afhankelijkheidsrelatie met een relatief groot machts- of leeftijdsverschil, zoals het seksueel misbruiken van kinderen. Intimidatie heeft betrekking op ongewenste seksuele aandacht of ongewenste pogingen om seksueel contact aan te gaan, al dan niet gepaard gaande met machtsmisbruik of chantage. Dit kan fysiek geweld inhouden, maar ook niet-fysieke vormen (zie ook De Haas et al., 2009).

In dit onderzoek hanteren wij een ruime definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, conform De Haas et al. Seksueel grensoverschrijdend gedrag betreft een breed scala aan gedragingen van dubbelzinnige grappen, ongewenste intimiteiten of gedwongen seksuele handelingen. De kern ervan is dat er een machtsverschil of een afhankelijkheidsrelatie bestaat. Volwassen vrijwilligers die werk met kinderen of andere kwetsbare groepen hebben door het leeftijdsverschil en hun rol sowieso overmacht. Maar ook minderjarige vrijwilligers (adolescenten) hebben bij een gering leeftijdsverschil door hun functie overwicht. Dat neemt niet weg dat de grens tussen vrijwillige intimiteiten en seksueel grensoverschrijdend gedrag niet altijd duidelijk is. Bij de aanpak van (preventie van) seksueel overschrijdend gedrag spelen deze achtergronden een rol, ook voor vrijwilligers(organisaties) die actief zijn in sport, Scouting, kindervakanties, jeugdwelzijn en jeugdzorg.

3.4 Risicosituaties

Wat maakt dat er risico is op seksueel grensoverschrijdend gedrag in het werk met jeugdigen? Uit de literatuur leiden wij enkele risicosituaties en risicofactoren af. Zoals wel vaker, is er meer bekend over de risicosituaties dan over de beschermende factoren bij seksueel overschrijdend gedrag.

Er zijn situaties aan te wijzen die het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag vergroten. Deze zijn in te delen in:

3. Persoonsgebonden factoren, bijvoorbeeld een jeugdige behoort tot een kwetsbare groep, of een potentiële pleger heeft in zijn eigen jeugd te maken gehad met seksueel geweld.
4. Gelegenheidsfactoren, bijvoorbeeld het werk vindt vooral plaats in een-op-een vertrouwensrelaties, men is met elkaar op vakantie, er is veel fysiek contact of sprake van overnachtingen.

5. Cultuur en sociale context: er heerst bijvoorbeeld een gesloten cultuur waarin bepaalde grapjes en opmerkingen gebruikelijk zijn (seksistische cultuur), er zijn weinig expliciete omgangsregels of er is weinig controle of toezicht op de naleving van omgangsregels (gedoogcultuur).
6. Factoren die te maken hebben met de fysieke omgeving, zoals veel locaties waar men zich terug kan trekken en ongezien van alles kan doen.

We behandelen eerst de persoonsgebonden factoren. Mensen met beperkingen lopen een grotere kans op seksueel misbruik; 61% van de vrouwen met een verstandelijke beperking en 23% van de mannen uit die groep zegt ermee te maken hebben gehad (Berlo et al., 2011). Kinderen met een verstandelijke beperking zijn extra kwetsbaar. Maar ook kinderen uit multiprobleemgezinnen, of kinderen waarvan de ouders letterlijk of figuurlijk op afstand staan (bijvoorbeeld bij sporttalent) lopen een groter risico op seksueel misbruik dan andere kinderen.

Wat betreft de gelegenheidfactoren: Kirby & Greaves (1996) laten bijvoorbeeld zien dat voor topsporters de volgende locaties het hoogste risico op misbruik hebben: nationale en internationale competities, massages door de coach, alleen in een auto zijn met de coach en de coach thuis bezoeken.

Daarnaast gelden verschillende sociale contexten als risicovol: in een gesloten sociaal klimaat waar de regels impliciet zijn (kerkelijke gemeenschap, jeugdzorginstellingen, kostscholen; Deetman et al., 2011, Commissie-Samson, 2012) of waar een machocultuur heerst (Cense, 1997), kan seksueel overschrijdend gedrag makkelijker en vaker onopgemerkt plaats vinden.

Enkele auteurs beschouwen een open, niet hiërarchisch georganiseerde cultuur dan ook als preventief ten aanzien van seksueel misbruik (Timmerman & Bajema, 2000; Ohlrichs & Wolf, 2003). Als die cultuur dan ook nog positief staat tegenover emancipatie en in staat is seksualiteit en seksueel overschrijdend gedrag bespreekbaar te maken, daalt de kans op seksueel misbruik overeenkomstig (Brackenridge, 1997). Onderzoek in de residentiële sector naar seksueel misbruik heeft duidelijk gemaakt dat in een (hiërarchische) sfeer waar veel dubbelzinnige grappen worden gemaakt en openheid ontbreekt om elkaar op (grensoverschrijdend) gedrag aan te spreken, de kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag groter is. Ook weinig controle of toezicht op de naleving van omgangsregels is een factor die eraan kan bijdragen dat bepaald grensoverschrijdend gedrag door kan gaan (een sfeer van gedogen) (Timmerman et al., 2012; Lünnemann, Six & Smit, 2012).

3.5 *Instrumenten ter preventie*

Een beleid ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag kan goed aansluiten bij een al bestaand beleid omtrent de omgang met

integriteitinbreuken, bij een sociaal veilig klimaat en een beleid ten aanzien van intimidatie in het algemeen. Ook in de vrijwilligerssector wordt de preventie van seksueel misbruik vaak in breder verband geplaatst. Het gaat om het voorkomen van slachtoffers (misbruik door vrijwilligers), maar ook om bescherming van vrijwilligers tegen onterechte beschuldigingen en de preventie van situaties die de schijn van inbreuken op de (seksuele) integriteit kunnen wekken (Lünnemann et al., 2012). Bovendien hebben organisaties er veel belang bij om incidenten en negatieve beeldvorming te verhinderen.

In veilige handen

In veilige handen (2009) is het standaardinstrument om seksueel misbruik in het vrijwilligerswerk rond minderjarigen te voorkomen. Het is een uitgebreid, praktisch te gebruiken, stappenplan dat MOVISIE en NOV ontwikkelden. Naast een meldprotocol, een zorgvuldig aanstellingsbeleid (met het advies om te vragen naar een VOG), een vertrouwenspersoon en registratiesystemen, raden de auteurs een open cultuur, agendering van het thema, en heldere omgangsregels aan. Agendering van het thema misbruik en omgangsregels zijn zelfs de eerste stappen uit *In veilige handen*. In de risicoanalyse die *In veilige handen* aan de vrijwilligersorganisaties aanraadt te doen, worden ook cultuur en bewustzijn binnen de organisatie nadrukkelijk meegenomen.

Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie

In de sportwereld geldt de *Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie* (2012) als het standaardinstrument. De toolkit was er al enige tijd voordat het een officiële publicatie werd bij NOC*NSF. NOC*NSF ontwikkelde de toolkit in samenwerking met de sportbonden. Dit instrument ondersteunt het verenigingsbestuur in het ontwikkelen en uitvoeren van een veiligheidsbeleid. De toolkit is opgebouwd uit een stappenplan om sportverenigingen te ondersteunen in het creëren van een sociaal veilige sportomgeving. Hoewel de Toolkit van NOC*NSF minder stappen gebruikt dan *In veilige handen* (7 vs. 13), verschilt de gekozen constructie van NOC*NSF nauwelijks van het stappenplan dat NOV samen met MOVISIE ontwikkelde. Opvallend is wel dat *In veilige handen* ingaat op het begrip seksueel misbruik en de omvang ervan, terwijl in de Toolkit Seksuele Intimidatie hoofdzakelijk het stappenplan is uitgewerkt. Naast de toolkit met stappen als het agenderen van het onderwerp, de risicoanalyse en het opstellen van gedragsregels, nam NOC*NSF de afgelopen jaren aanvullende maatregelen om seksuele intimidatie in de sport zoveel mogelijk te voorkomen. Het instellen van een Vertrouwens Contactpersoon (VCP) en het registratiesysteem voor plegers van seksuele intimidatie zijn hier voorbeelden van.

De risicoanalyse wordt in de Toolkit Seksuele Intimidatie voorgesteld als nulmeting. Daarmee kan de sportvereniging zien hoe het gesteld is met belangrijke indicatoren voor seksuele intimidatie: de sfeer en cultuur binnen de sportvereniging (*software*), de fysieke omgeving, veiligheid en beveiliging

van het gebouw waarin men sport (*hardware*) en het huidige beleid ter preventie van seksuele intimidatie.

De risicosituaties die in het document worden genoemd hebben vooral betrekking op de relatie tussen trainer en sporter: een-op-een situaties waarin een volwassene alleen is met een minderjarige. Kinderen met een beperking of jeugdige met speciale sporttalenten die een-op-een getraind worden zijn extra kwetsbaar. Een open cultuur met duidelijkheid over grenzen binnen de sportvereniging beperkt het risico op seksuele intimidatie.

Vlaggensysteem

Ook bestaat de theoretisch goed onderbouwd verklaarde methodiek het *Vlaggensysteem* (Frans & Franck, 2010). Een heel klein aantal vrijwilligersorganisaties werkt met dit systeem. Doel van het Vlaggensysteem is het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag onder en ten aanzien van kinderen van 0 tot 18 jaar. De methode is gericht op het vergroten van competenties van ouders, opvoeders, leerkrachten en anderen die met kinderen en jongeren werken. Zij leren seksueel (grensoverschrijdend) gedrag juist in te schatten en bespreekbaar te maken met kinderen. De methode werkt aan het vergroten van competenties van ouders, opvoeders, leerkrachten en anderen die met kinderen en/of jongeren werken, zodat zij beter kunnen omgaan met mogelijk seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het gaat zowel om het juist inschatten van seksueel gedrag van kinderen en jongeren, als het bespreekbaar maken van thema's rondom seksueel gedrag en seksualiteit. Voor het inschatten van het gedrag wordt gebruikgemaakt van zes criteria en (aanvullend) een normatieve lijst. De normatieve lijst is een tabel waarin voorbeelden van seksuele activiteiten en gedragingen per leeftijdscategorie (0 tot 18 jaar) staan beschreven. Op basis van zes criteria staat daarbij vermeld of het gedrag acceptabel is (groene vlag), licht grensoverschrijdend (gele vlag), ernstig grensoverschrijdend (rode vlag) of zeer ernstig grensoverschrijdend (zwarte vlag). De zes criteria zijn: wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, leeftijds- en ontwikkelingsadequaat, contextadequaat/passend bij de situatie en zelfrespect (Frans & Franck, 2010).

Het aanvragen van VOG's

De VOG-aanvraag wordt in de vrijwilligerswereld gezien als een specifieke vorm van screening aan de poort: slechts een klein aantal mensen wordt op grond van juridisch relevante antecedenten een VOG geweigerd. Dus voor een groot aantal vrijwilligers die bewust of onbewust zouden (kunnen) overgaan tot seksueel overschrijdend gedrag – in welke vorm ook - is de VOG-aanvraag irrelevant. Toch vragen diverse vrijwilligersorganisaties al sinds jaar en dag voor bepaalde selecties van hun vrijwilligers een VOG aan. Humanitas doet dat – op eigen kosten - voor kandidaten die bij Homestart, Doorstart of BOR (Begeleide Omgangsregeling) actief willen worden en dus als maatje gaan fungeren voor kwetsbare gezinnen. Een aantal kindervakantieorganisaties met

het (voormalige) Jantje Beton Vakantiekeurmerk doet dat, en Scouting is actief op dit gebied. Bij deze organisaties functioneert het gesprek over de VOG tegelijkertijd als de opening van een gesprek over preventie van seksueel misbruik. Daarmee staat het instrument VOG voor veel meer dan het checken van juridische antecedenten alleen.

Meldpunten bij vrijwilligersorganisaties, tuchtrecht en de landelijke registratielijst

Diverse vrijwilligersorganisaties hebben landelijk een telefonische meldpunt voor incidenten (meestal breder dan seksueel overschrijdend gedrag). Het aantal incidenten dat daar gemeld wordt is vrij klein.

Sommige vrijwilligersorganisaties (enkele sportbonden bijvoorbeeld) werken met tuchtrecht. Via de Nederlandse Organisatie van Vrijwilligersorganisaties (NOV) is de Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk opgericht (2013). Daarnaast wordt er dit jaar gewerkt aan een gezamenlijke landelijke registratielijst van vrijwilligersorganisaties die met tuchtrecht werken. Zij willen voorkomen dat personen die bij de tuchtrechter als pleger zijn aangemerkt voor schending van de seksuele integriteit, opnieuw als vrijwilliger aan de slag kunnen bij een andere organisatie. NOV zal deze gezamenlijke landelijke lijst beheren.

Curatief beleid kan overigens ook een preventieve werking hebben, omdat het duidelijk maakt dat seksueel grensoverschrijdend gedrag niet getolereerd wordt (De Haas et al., p.2)

In de praktijk blijkt dat lang niet alle organisaties die met vrijwilligers werken een preventief beleid voeren op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. In kerkelijke, recreatieve of educatieve organisaties en jeugdwelzijnswerk waar veel vrijwilligers werken, schat bijvoorbeeld slechts 10% van de medewerkers in dat seksueel onwenselijk gedrag bij hen voorkomt (Van den Berg & De Hart, 2008, in De Haas et al., 2009). In de sport wordt seksuele grensoverschrijding vaak niet herkend: sport wordt gezien als moreel goed en fair play staat hoog in het vaandel (Brackenridge, 1997). Redenen om geen beleid te voeren zijn dat men denkt dat het niet voorkomt in hun organisatie en dat er geen signalen over bekend zijn (Van Kalmthout & Lucassen, 2003 in De Haas et al., 2009). De Haas et al. (2009) laten zien dat het al dan niet hebben van preventief beleid sterk samenhangt met risicoperceptie: als men denkt '*bij ons komt het niet voor*' ziet men geen aanleiding om preventief beleid te formuleren. In veel gevallen is het pas bij incidenten dat er alsnog beleid wordt geformuleerd. Wel signaleren de auteurs dat de risicoperceptie in organisaties die met vrijwilligers werken lijkt toe te nemen.

3.6 *Wat werkt? De effectiviteit van de instrumenten*

In dit onderzoek staat het preventief beleid centraal: screening door het aanvragen van een VOG, in combinatie met het bredere beleid ter preventie van (herhaling van) seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een gecombineerd preventief beleid tegen seksuele intimidatie (smaller dan seksueel grensoverschrijdend gedrag) lijkt volgens de literatuur het effectiefst: het dient idealiter te bestaan uit geschreven beleid, preventief beleid gericht op het verbeteren van de organisatiecultuur, een klachtenprocedure, informatie en training en vertrouwenspersonen (Timmerman & Bajema, 2000).

Het slagen van een preventief beleid valt of staat met heldere communicatie. Als betrokkenen zich niet bewust zijn van het bestaan of de ernst van een probleem, is het erg moeilijk om draagvlak te creëren en preventief beleid op te zetten (zie bijvoorbeeld Bell, Campbell Quick, & Cycyota, 2002). Verder kan een goede communicatie de betrokkenheid van ouders vergroten, wat als beschermende factor lijkt te werken.

RCT-designs of quasi-experimenten worden zelden gehanteerd om de effectiviteit van bepaalde instrumenten ter preventie van seksueel overschrijdend gedrag te bepalen. Onder andere daarom weten we ook weinig over wetenschappelijk aangetoonde werkzame bestanddelen van diverse preventieve methoden en integriteitinstrumenten[4]. De meeste 'What Works'-principes om interventies op effectiviteit te beoordelen gaan ervan uit dat interventies alleen effectief zijn als deze zich richten op zogenaamde dynamische (dus: te veranderen) risicofactoren (zie bijv. Andrews & Bonta, 1990).

Cense heeft bijvoorbeeld voor de sport geconstateerd dat voorlichting aan volwassenen en jongeren belangrijk is: ouders en kinderen moeten op de hoogte zijn van het beleid tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. In een open cultuur wordt het praten over seksueel grensoverschrijdend gedrag minder moeilijk. Daarnaast was haar voorstel om gewenste omgangsvormen in trainingsopleidingen aan de orde te stellen en ten slotte is het wenselijk dat er in organisaties ongeveer evenveel mannen als vrouwen actief zijn (Cense, 1998).

Onder preventief beleid verstaan wij maatregelen in brede zin die de organisatie neemt tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zoals ook in het stappenplan *In veilige handen* is verwoord gaat het enerzijds om het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag door preventiemaatregelen (zoals het bespreekbaar maken van het onderwerp, creëren van een open communicatie, omgangregels, vertrouwenspersonen en aannamebeleid). Anderzijds gaat het om het adequaat reageren op signalen en incidenten. Onder het screenen van vrijwilligers valt overigens het aanvragen van een

4 What Works in tackling childabuse and neglect? A manual for policymakers, managers & profesionals, Daphne.

VOG, maar een sollicitatieprocedure met aandacht voor het risico van grensoverschrijdend gedrag behoort daar ook toe (Lünnemann et al., 2012: Commissie Gunning, 2011).

Er is in de literatuur weinig bekend over de (mate van) implementatie van de verschillende stappen uit *In veilige handen.* Ook over de implementatie en/of effectiviteit van andere integriteitinstrumenten in Nederland is weinig geschreven. Naast *In veilige handen*, zijn de *Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie* bekend, het Vlaggensysteem, en diverse projecten ter vergroting van de (seksuele) weerbaarheid van kinderen. Maar een nadere duiding van de (mogelijke) effecten van deze integriteitinstrumenten is niet gegeven. Het Vlaggensysteem is een erkende interventie van het Nederlands Jeugdinstituut. Dit houdt in dat de interventie als theoretisch goed onderbouwd is verklaard. Echter, in Nederland is nog geen onderzoek beschikbaar naar de praktijkervaringen met deze methodiek. Wel is een training over het Vlaggensysteem in België zeer positief geëvalueerd door professionals.

4 De pilot bij Scouting

4.1 Inleiding

Scouting Nederland is een van de grootste jeugd- en jongerenorganisaties van Nederland. De organisatie bestaat uit bijna 1.100 aangesloten Scoutinggroepen in 46 regio's. Deze 1.100 groepen vormen samen de Vereniging Scouting Nederland. Sinds haar start, meer dan honderd jaar geleden, organiseren de aangesloten Scoutinggroepen vrijetijdsbesteding voor de jeugd van 5 tot en met 21 jaar en leveren hiermee een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen en jongeren. De Scoutinggroepen bestaan uit Bevers (5 tot 7 jaar), Welpen (7 tot 11 jaar), Scouts (11 tot 15 jaar), Explorers (15 tot 18 jaar) en Roverscouts (18 tot 21 jaar). Meer dan 4.000 kinderen met een beperking nemen deel aan 'het Scoutingspel', zoals Scouting het noemt; sommigen in een groep speciaal voor scouts met een beperking, anderen in de reguliere Scoutinggroepen. Bij Scouting zijn ruim 25.000 vrijwilligers actief als direct leidinggevende of in andere ondersteunende functies.

Bij Scouting ondernemen kinderen en jongeren uitdagende activiteiten in de natuur. Naarmate de leden ouder worden, zijn ze verantwoordelijker voor het zelf vorm geven van de activiteiten. Scouts zijn niet alleen actief op het land, maar ook op het water. Een belangrijk onderdeel van het Scoutingprogramma zijn de zomer- en weekendkampen, waarbij met name de oudere leden regelmatig naar het buitenland gaan. Veel scouts blijven ook na het jeugdlidmaatschap als vrijwilliger verbonden aan de groep of Scouting Nederland in de rol van leiding, bestuurder of in een ondersteunende functie.

Structuur van de organisatie

Elke Scoutinggroep is een eigen rechtspersoon (vereniging) en kent een groepsraad en een groepsbestuur. Het groepsbestuur is verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken bij de Scoutinggroep. De groepsraad (vertegenwoordigers van ouders, groepsbestuur en groepsleiding), neemt de belangrijkste besluiten. Binnen de vastgestelde kaders hebben groepen veel vrijheid om zelf invulling te geven aan het Scoutingprogramma. De Scoutingregio's bieden ondersteuning aan het bestuur en de leiding van de lokale groepen. Ook verzorgt de regio trainingen voor vrijwilligers (vanaf circa 16 jaar) via de Scouting Academy. Het landelijk niveau van Scouting heeft via regio's goede (en korte) lijntjes met de lokale Scoutinggroepen. De landelijke organisatie is onder andere verantwoordelijk voor beleidsontwikkeling, ondersteunen van groepen en regio's, belangenbehartiging en (landelijke) communicatie. De landelijke organisatie heeft ook besloten tot deelname aan de pilot. De

Scoutingwereld wordt vrij centraal aangestuurd en dat zien we terug in de organisatie en uitvoering van de pilot; ongeveer de helft van de groepen blijkt gebruik te hebben gemaakt van de mogelijkheden die de pilot biedt.

Via Scouting Academy kunnen vrijwilligers werken aan hun deskundigheid. Dit kan onder andere door het volgen van cursussen. De landelijke raad, het landelijk bestuur, landelijke vrijwilligersteams en het landelijk servicecentrum vormen het landelijk niveau van Scouting Nederland. De landelijke raad neemt de besluiten en het landelijk bestuur (bestaande uit vrijwilligers) bereidt beleid voor en voert dat uit. De beroepskrachten en vrijwilligers op het landelijk niveau ondersteunen het bestuur en zorgen ervoor dat de beleidskeuzes gerealiseerd worden. Een bijzonder landelijk team is het Landelijk Opvangteam. Bij calamiteiten binnen de vereniging, onder andere op lokaal niveau (ongelukken, brand, zelfmoord en incidenten rond seksueel overschrijdend gedrag) kunnen besturen van de Scoutinggroepen hun hulp inroepen. Dat team bestaat uit negen vrijwilligers die de lokale besturen onmiddellijk komen bijstaan.

Een voorloper

Met NOC*NSF, MOVISIE en NOV is Scouting Nederland een van de initiatiefnemers van gezamenlijk beleid rond de preventie van seksueel misbruik in de vrijwilligerswereld. Naar aanleiding van een incident met een groepsleider van een jeugdvereniging uit de omgeving van Nijmegen, rond 2006, heeft Scouting deze thematiek breder aangekaart. De persoon in kwestie stond namelijk inmiddels op een zwarte lijst bij Scouting, maar bleek na het incident een eigen jeugdvereniging opgezet te hebben. Voor Scouting Nederland was dit aanleiding om met andere voortrekkers vanaf 2007 te gaan werken aan wat toen heette *het project In veilige handen*. Het voorkomen van misbruik (in het vrijwilligerswerk rond jeugd) in de relatie tussen volwassen vrijwilliger en pupil was het hoofddoel.[5]

Scouting Nederland heeft in zijn missie al langer aandacht voor een veilige omgeving van kinderen. De vereniging wil ieder kind ‘een veilige en leerzame speelomgeving’ bieden. In het huishoudelijk reglement zijn afspraken opgenomen om een veilige omgeving voor kinderen te bevorderen en om seksueel overschrijdend gedrag te voorkomen. Sinds eind jaren ’80 kent Scouting Nederland een zwarte lijst en sinds eind jaren ’90 een protocol ongewenst gedrag. Al vanaf 2005 stelt Scouting voor nieuwe leiding - die niet in de eigen vereniging jeugdlid geweest zijn - een VOG verplicht.

Toen het ministerie van Veiligheid en Justitie in 2011 besloot tot een pilot met gratis VOG’s en daarvoor kandidaten met een ‘positieve grondhouding’ zocht, was Scouting een van de meest aangewezen kandidaten. Scouting heeft vanaf het begin van de pilot (april 2012) landelijk en lokaal meegedaan aan de

5 Scouting is zich voor vrijwilligerswerk in den brede blijven inzetten. Anno 2013 is de adjunct-directeur van Scouting Nederland, ook penningmeester van NOV.

pilot. Scoutinggroepen kunnen binnen de pilot de kosten gemaakt voor Verklaringen Omtrent Gedrag van vrijwilligers vergoed krijgen via de landelijk organisatie.

Dit hoofdstuk

In dit hoofdstuk bespreken we een aantal thema's die verband houden met het verloop van de pilot bij Scouting: de aandacht voor en het beleid rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag, de vertaling van het landelijk beleid naar de lokale Scoutinggroepen, het zicht op risicosituaties en kwetsbare groepen, de ervaringen met de pilot Gratis VOG en het gebruik en de implementatie van het gedachtegoed van *In veilige handen*.

Dit doen wij aan de hand van informatie, die is verzameld tijdens het onderzoek via:

- Semigestructureerde interviews met medewerkers van het landelijk management.
- Semigestructureerde interviews en bestuursleden van lokale Scoutinggroepen.
- Twee panelbijeenkomsten waaraan vrijwilligers van lokale Scoutinggroepen hebben deelgenomen (20 april panel 'Veiligheid van vrijwilligerswerk rond jeugd bij Scouting'; 25 april panel 'Veiligheid van vrijwilligerswerk rond jeugd met beperkingen').
- De analyse van de verslaglegging van Scouting Nederland over het verloop van de pilot (2012) en de meer algemene documentatie rond veiligheid (onder meer via de website).

We hebben de volgende medewerkers en scouts gesproken:

- Scouting Nederland, projectleider *In veilige handen*/adviseur.
- Scouting Nederland, adjunct-directeur (tevens penningmeester NOV).
- Vrijwilliger van Scoutinggroep Salwega (Utrecht, 130 scouts), de groepssecretaris.
- Vrijwilligers van Scoutinggroep Amerongen (150 scouts), de bestuursvoorzitter, bestuurslid en groepsleiding.
- Vrijwilliger van Scoutingroep De Geuzen (Arnhem), de bestuursvoorzitter.
- Scouting Nederland, Scouts met een beperking, de landelijke vrijwilliger.
- Vrijwilliger groepsleiding Scoutinggroep Tiel.
- Daarnaast is er contact geweest met een vrijwilliger van Scoutinggroep Niftarlake in Breukelen (groepssecretaris).

Medewerkers van het landelijk management zijn vaak ook actief (geweest) als vrijwilliger op lokaal niveau. De informatie die zij daarover gaven is ook opgenomen in dit hoofdstuk. Al met al hebben we informatie in kunnen winnen bij drie Scoutinggroepen die binnen de pilot veel VOG's hebben aangevraagd en bij drie Scoutinggroepen die tot op heden niet actief gebruik hebben gemaakt van de pilot.

4.2 *Aandacht voor preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag scoutleiding*

Al sinds de jaren tachtig heeft Scouting Nederland aandacht voor seksueel misbruik. '*Naar aanleiding van incidenten gooiden we toen een aantal mensen uit Scouting die we nooit meer terug wilden zien. We zijn toen ook een zwarte lijst gestart.*' Scouting Nederland concentreert zich op de preventie van ernstig seksueel overschrijdend gedrag. Aanranding en verkrachting door kwaadwillende volwassenen in de leiding hebben daarbij de speciale aandacht. Een van de geïnterviewden formuleert het zo: '*Een notoire pedoseksueel zoekt zijn kansen en gelegenheid maakt de dief. Wij willen niet dat Scouting daarvoor misbruikt wordt.*' Scouting neemt de preventie van seksueel overschrijdend gedrag al jaren serieus, maar de meeste scouts willen hun medescouts (collega-vrijwilligers) natuurlijk kunnen vertrouwen. Nieuwe vrijwilligers die zich melden van buiten Scouting kunnen wel op extra alertheid rekenen, ook op lokaal niveau. Sinds 2005 heeft Scouting Nederland een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) verplicht gesteld voor nieuwe leidinggevenden en bestuursleden. Als een vrijwilliger ten minste vier jaar direct voorafgaand aan de benoeming jeugdlid is geweest bij de betreffende groep, vervalt deze verplichting.

'*Elke groep heeft een andere cultuur. Daarom kunnen nooit precies grenzen worden afgesproken die voor alle kinderen en in alle situaties gelden. Maar er is wel één hele duidelijke grens: seksuele handelingen en contacten tussen vrijwilligers en jeugdleden zijn ontoelaatbaar,*' aldus een geïnterviewde van Scouting Nederland. Om zulke contacten te voorkomen heeft de landelijke raad een gedragscode opgesteld die vrijwilligers moeten onderschrijven en waarnaar zij moeten handelen. De gedragscode is dezelfde code die via *In veilige handen* wordt verspreid. Bij de Scouting Academy zijn modules te volgen over intimiteit en grenzen in het contact met kinderen, over de handelingsmogelijkheden bij signalen van grensoverschrijdend gedrag. Het zijn aparte, aanvullende modules. Daarnaast wordt er ook in het algemene deskundigheidsbevorderingtraject van Scouting Nederland aandacht aan het onderwerp besteed. De meeste scouts volgen alleen deze algemene cursussen.

De Scoutingleiding praat vaak informeel met elkaar over thema's als 'wat is normaal, hoe werken we veilig met vuur en gereedschap, wat vinden wij op de groep toelaatbaar op het gebied van relaties tussen jonge scouts, drugs, drank, rock en roll'. Het is aan de groepsbesturen om eventueel themamiddagen over veiligheid, lichamelijkheid en integriteit te organiseren. Vaak krijgt de preventie van seksueel overschrijdend gedrag op lokaal niveau pas werkelijk aandacht als er vermoedens zijn binnen de groep, als er een incident plaatsvindt bij een naburige groep of een grote misbruikzaak prominent aandacht krijgt in de media. *'2011 was met Robert M. en de rapporten van*

Samson en Deetman wat dat betreft een belangrijk jaar.' Daarbuiten is preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag geen echt gespreksonderwerp in het bestuur of tussen vrijwilligers onderling. *'Het thema is bij ons meer op de agenda gekomen door een incident bij een Scoutinggroep van een aangrenzend dorp. Dat zorgde voor vragen van ouders richting het bestuur.'* Lokale Scoutinggroepen zijn dus eerder reactief dan proactief op dit gebied.

4.3 Zicht op kwetsbare groepen en bewustzijn van risicosituaties

Op landelijk niveau is het zicht op risicosituaties en kwetsbare groepen bij Scouting vrij groot. Scouting is alert op kwaadwillende leiding met pedoseksuele neigingen. Scouting wil niet de plaats zijn waar deze personen relaties kunnen opbouwen met jongeren. '*Op voorhand kun je deze mensen niet herkennen*'. De geïnterviewden van Scouting Nederland wijzen in dat verband ook op het gevaar van *grooming*. De betrokkene bouwt binnen en via Scouting een relatie (met een jonge scout) op die hij/zij later bij zich thuis uitnodigt bijvoorbeeld. '*Op de Scouting opereert de leiding altijd in teamverband en in samenwerking met andere kinderen, maar thuis is dat natuurlijk anders. Het komt zelden vanuit het niets tot een aanranding. Daar gaat een traject aan vooraf.*' Kwetsbare kinderen zijn gevoeliger voor dit soort grooming en speciale aandacht. '*Een vervelende thuissituatie, een 'rugzakje' … ouders die niet of nauwelijks aanwezig zijn, dat maakt kinderen kwetsbaar.*'[6]

Verder noemt het landelijk niveau overnachtingen, vakantiesetting, en zwem- en douchemomenten als risicosituaties. '*Kinderen zijn op Scoutingkamp een week lang van huis, dat is natuurlijk anders dan zaterdagmiddag op de groep. Op kampen heerst een huiselijke sfeer en zit je op elkaars lip. Dan zou het fout kunnen gaan,*' aldus een geïnterviewde lokale vrijwilliger.

De grootste risicofactoren bevinden zich volgens de geïnterviewden in de situatiefactoren (gelegenheid) en bij de samenstelling van de scoutleiding (vrijwilligersfactoren). Het management weet dat vooral mannen en jongens pleger van misbruik zijn, maar sluit vrouwen in die hoedanigheid niet uit. Gevraagd naar voorbeelden van seksueel overschrijdend gedrag noemen de geïnterviewden bij Scouting ook zogenaamde grapjes, sms'jes en te vaak of te nabij fysiek contact. En dat is niet uitsluitend aan mannen voorbehouden. In het huishoudelijk reglement van Scouting Nederland is opgenomen dat een leidingteam altijd moet bestaan uit minstens één jongen en één meisje. Daarin staat ook geschreven dat binnen '*een niet gemengde speleenheid*' in het team van leidinggevenden ten minste een meerderheid van dezelfde sekse

6 Scoutinggroepen krijgen de laatste jaren overigens steeds meer jongeren met complexere problematiek binnen: jongeren met ADHD die extra beweging nodig hebben, jongeren die op sportclubs problemen geven, et cetera. Scouting is geneigd deze kinderen en jongeren als gewone scouts mee te nemen. Iedereen is welkom, men geeft de voorkeur aan een niet te aparte behandeling van dit soort groepen.

aanwezig dient te zijn als de sekse van de jeugdleden. Het lokale niveau leeft deze regels na.

Jonge groepsleiding en oudere jeugdleden

Bij jonge groepsleiding en wat oudere jeugdleden is de grens tussen uitdagen en ongewenst gedrag niet altijd even duidelijk, zeggen de geïnterviewden. Relaties tussen jeugdleden – ook tussen vrijwilligers en pupillen - kunnen niet altijd voorkomen worden. Jeugdleden van 16, 17 jaar die voor het eerst groepen gaan leiden krijgen een proefperiode, gaan op cursus en worden extra gecoacht - niet speciaal op seksueel overschrijdend gedrag, maar er wordt wel aandacht aan dat thema besteed: '*Het ene moment ben je aan het rollebollen als kind met de kinderen en het volgende moment kan dat opeens niet meer omdat je in de leiding zit.*' De meeste groepen lossen verliefdheden en relaties tussen jeugdigen pragmatisch op. In het geval van een jeugdlid (17) en een groepsleider (19 jaar) die een relatie kregen, werd het jeugdlid ook benoemd tot groepsleider. Als een van de jeugdleden met beperkingen verliefd wordt op iemand uit de leiding, dan zal diegene hem/haar niet meer verzorgen.

Sommige groepen waarschuwen de leiding expliciet voor (te) intensieve banden met jongere scouts. '*Ter bescherming van de leiding ontraden wij mensen bijvoorbeeld om alleen met een jonge scout in de auto te gaan zitten.*' Jonge mannelijke leidinggevenden die daar onzeker van worden vertellen zij dat troosten en op schoot zitten nog wel moet kunnen, maar dat je de ouders dat dan wel even moet vertellen als ze hun kinderen komen halen. Andere groepen, zoals die van de leider van een groep met beperkingen, vinden dat dit soort een-op-een contacten er gewoon bij hoort: kinderen met beperkingen wassen en dergelijke gebeurt allemaal door vrijwilligers/medescouts. Daar bestaan op lokaal niveau verder aanvullende regels voor. Er zijn ook groepen die hier op geen enkele manier mee bezig zijn.

Scouting maakt in de risicoanalyse geen onderscheid tussen jongens en meisjespupillen, of tussen leeftijdscategorieën. Elke leeftijd kent z'n eigen risicofactoren: *'De kleinste kinderen kunnen zich mogelijk moeilijker verweren tegen kwaadwillenden en zijn minder goed in staat aan te geven wat zij wel en niet prettig vinden; pubers ontwikkelen soms zelf seksuele interesse in een groepsleider. Deze jeugdleden kunnen zich dan aanbieden aan de leiding. Die leiding moet dan wel weerstand kunnen bieden.'*

Mate waarin achterban bewust is

Landelijke medewerkers van Scouting weten heel goed dat een kleine, vertrouwde groepscultuur geen garantie is voor een veilige wereld. Maar lokale groepen hechten eraan om elkaar te kunnen vertrouwen en zijn desgevraagd vaak geneigd te denken dat de banden binnen Scouting zo hecht zijn en de sociale controle zo groot is, dat overschrijdend gedrag niet voorkomt. Landelijk: *'Een te groot aantal organisaties en groepen - ook bij ons*

- denkt 'bij ons gebeurt het niet' en dat is zorgelijk, mensen die dader zijn liggen namelijk vaak goed in de groep en hebben goed contact met ouders.'

De gemiddelde Scoutinggroep schat het risico hoger in bij nieuwe leidinggevenden en bestuursleden van buiten de groep, dan bij 'eigen kweek'. Vrijwilligers die voortkomen uit de eigen Scoutinggroep genieten bij het bestuur een hoge mate van vertrouwen; men wil (voor) hen niet om een VOG vragen. Op lokaal niveau verschilt de mate waarin Scoutinggroepen zich bewust zijn van risico's zeer. Sommige groepen zijn zeer actief, maar er zijn ook groepen die '*slapen of de andere kant op kijken.*'

De belangrijkste belemmeringen om met het thema en de pilot aan de slag te gaan binnen Scouting – maar niet alleen bij Scouting – is dat het de ver-van-mijn-bedshow is. '*Dat komt bij ons niet voor, het is een vervelend onderwerp, en al die regeltjes...*'

Opvallend is dat de geïnterviewden van Scoutinggroepen die geen gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om VOG's aan te vragen, denken dat het merendeel van de vrijwilligers op de hoogte is van mogelijke risicosituaties.

4.4 Documentatie en registratie

Registratie van incidenten

Scouting Nederland registreert allerlei zaken op het gebied van grensoverschrijdend gedrag. Als onderdeel van de afdeling juridische zaken wordt bijgehouden wie er wanneer over de schreef gaat: van geweld tot een greep uit de kas en seksueel overschrijdend gedrag. Bij het landelijk servicecentrum van Scouting komen 80 tot 90 telefoontjes per jaar binnen. De helft gaat over seksueel overschrijdend gedrag/zeden. Scouting Nederland meldt deze zaken niet bij de politie; dat doen de lokale besturen zelf en het slachtoffer wordt gestimuleerd om aangifte te doen. Aangifte door het slachtoffer gebeurt in een enkel geval. '*Ouders besluiten vaak na overleg met de politie daarvan af te zien.*' Scouting Nederland heeft vijf à tien keer per jaar informatief overleg met de zedenpolitie. Het aantal telefoontjes over zedenzaken is sinds 2005 constant: zo'n 40 à 45 per jaar. De pilot heeft daar geen verandering in gebracht.

Jaarlijks zet Scouting circa vier mensen op de zwarte lijst: er staan meestal mannen op, '*maar ook een paar dames; als je financieel over de schreef gaat, kom je er ook op.*' Niet alle incidenten komen Scouting Nederland ter ore. '*Krachtige bestuurders lossen het zelf op.*' Een van de lokale groepen vertelde ons dat een vrijwilliger die 'wat deed bij de kinderen' in goed overleg is vertrokken. Toen de groep er later achter kwam dat deze vrijwilliger bij een andere Scoutinggroep actief was, hebben zij de andere groep daarvan op de hoogte gesteld. '*De ongeschreven code binnen*

Scoutingland is dat je een andere groep op de hoogte brengt van een eerder voorval.'

Meest en minst erge incidenten
Niet elk grensoverschrijdend gedrag leidt tot de zwarte lijst: een scoutleider van 22 die op kamp met iemand van 17 '*de koffer in duikt*', is binnen Scouting een stommiteit, maar niet ernstig genoeg voor de zwarte lijst. Een groepsleider van 19 die een relatie krijgt met een jeugdlid van 17 wordt niet gezien als incident. '*Wel is het een ongemakkelijke en lastige situatie door de machtsongelijkheid.*'

Wij hebben de geïnterviewden gevraagd naar het ernstigste en minst erge incident bij Scouting: verkrachting en aanranding van een jeugdlid van 14 door een leider van 28 kwam als ergste uit de bus en aanrakingen tussen een jeugdlid van 17 en een leider van 19 als minst erge vorm van overschrijdend gedrag. '*Hoe erg het is, hangt ook heel erg af van hoe degene die het overkomt het ervaart. De behoefte aan lichamelijk contact en fysieke nabijheid is bij elk kind anders en elke Scoutinggroep heeft een eigen cultuur daarin. Het zijn net families, de ene is kleffer dan de andere.*' '*Een hand op de schouder is in het ene geval grensoverschrijdend in het andere geval niet.*' Het gevoel van het slachtoffer is leidend.

4.5 Gebruik van ondersteunend instrumentarium

Bij Scouting worden vooral de eigen instrumenten gebruikt om de preventie van seksueel overschrijdend gedrag vorm te geven. Deze instrumenten waren al beschikbaar voor het gezamenlijke project *In veilige handen*. Het (trainings) materiaal van Scouting Academy, het protocol Ongewenst Gedrag, het Huishoudelijk Reglement en de gedragscode. Het landelijk niveau vraagt wel aandacht voor *In veilige handen* en de pilot was hiervoor wederom een goede aanleiding. Op de website van Scouting Nederland kunnen Scoutinggroepen kennisnemen van het stappenplan en Scouting Nederland promoot het instrument om de Scoutinggroepen veilig te maken en seksueel misbruik te voorkomen. Maar een en ander heeft niet geleid tot lokale leessessies of workshops.

De pilot en het eigen instrumentarium bleven de afgelopen periode enigszins gescheiden wegen waarbij de pilot vooral staat voor (en bedoeld was voor) het aanvragen van gratis VOG's. Hoewel de geïnterviewden van Scouting Nederland stellen dat het gebruik van *In veilige handen* toeneemt binnen Scouting – vooral door de berichtgeving in de media - geven vele lokale groepen de voorkeur aan het Scouting instrumentarium dat een bredere bandbreedte bespreekt van ongewenst gedrag dan enkel seksueel overschrijdend gedrag. Op lokaal niveau is volgens de groepen die wij spraken *In veilige handen* nauwelijks bekend. Als groepen de toolkit kennen, dan is dat

vooral van naam. De Scouting gedragscode, het Protocol ongewenst gedrag en trainingen voor groepsleiding (onderdelen van het stappenplan) zijn bij Scoutinggroepen soms wel bekend, maar bij veel groepsleiders liggen deze papieren ongelezen in de kast.

De gedragscodes van Scouting en *In veilige handen* vertonen overigens wel grote overeenkomsten. Dit is niet vreemd want Scouting Nederland participeert actief in het project en veel ervaringen van Scouting zijn verwerkt in *In veilige handen*. In de Gedragscode van Scouting staat wat wel en niet gewenst is in de omgang tussen vrijwilligers en jeugdleden. Ook verplicht de gedragscode vrijwilligers melding te maken bij vermoedens dat andere vrijwilligers deze gedragscode overtreden. De gedragscode werkt preventief: met nieuwe leiding wordt de code besproken en zo wordt het onderwerp op de kaart gezet. Naast de gedragscode moeten vrijwilligers hebben kennisgenomen van en handelen naar het Protocol ongewenst gedrag. Dit protocol beschrijft de manier waarop vrijwilligers moeten omgaan met (vermoedens van) ongewenst gedrag. Vrijwilligers met vermoedens zijn verplicht om dit te melden. Bij vragen over of meldingen van vermoedens van ongewenst gedrag door groepen bij de landelijke organisatie, blijken bestuurders de informatie uit het protocol te kennen, zo stelt een medewerker van Scouting Nederland.

Scouting Nederland vindt alle instrumenten belangrijk, maar de VOG en de gedragscodes hebben als handvatten voor het lokale niveau de laatste tijd een grote meerwaarde.

4.6 Deelname aan de pilot: argumenten, motieven, overwegingen en aantallen

Vanuit Scouting Nederland

Scouting Nederland beschouwt de VOG niet als wondermiddel om ongewenst gedrag binnen Scouting te voorkomen, maar het zorgt er wel voor dat personen die eerder in de fout zijn gegaan met kinderen, en daardoor bij Justitie bekend zijn, niet bij Scouting aan de slag kunnen. '*Seksueel misbruik zullen we nooit helemaal uit kunnen bannen. Wat we wel kunnen doen is het bewustzijn vergroten waardoor er een openheid komt om hierover te communiceren. Dit zal een groeiproces zijn.*'[7]

Al vanaf 2005 stelt Scouting Nederland het aanvragen van een VOG verplicht voordat een vrijwilliger in een functie benoemd kan worden. De kosten hiervoor werden door het organisatieonderdeel waarvoor de aanvraag nodig was vergoed (bij een functie op lokaal niveau dus de groep, voor landelijke functies de landelijke organisatie). '*De VOG-aanvraag is een*

7 http://www.aalsmeer.nl/Onderwijs_Jeugd_en_Welzijn/Centrum_voor_Jeugd_en_gezin/In_veilige_handen

controle bij de deur. Het is weliswaar een momentopname, maar wel met terugwerkende kracht. De Dienst Justis kijkt onbeperkt terug in de tijd wanneer het gaat om zedendelicten en ernstige geweldsdelicten. Natuurlijk hebben zich ook veel incidenten voorgedaan waarin de bewijslast ingewikkeld was en waar het mogelijk niet tot een veroordeling is gekomen. In veel van deze zaken komt het niet tot een veroordeling.'

Het VOG-beleid vanaf 2005 is voornamelijk ingezet om opnieuw het hoppen van 'foute' vrijwilligers tegen te gaan en gaf in eerste instantie aanleiding tot gemor: '*is dat wel nodig, het kost geld en het is gedoe voor scouts en groepen, terwijl… wat zegt het nu eigenlijk over de toekomst.*' '*In vrijwilligersland is het niet gebruikelijk om strakke sollicitatieprocedures en referenties na te vragen. Dan is een VOG-aanvraag een extra hulpje*', aldus een landelijke medewerker. Voordat de pilot begon waren er bij Scouting al circa 6000 scouts met een VOG (aangevraagd tussen 2005 en 2012). De pilot bracht daar tot op heden (mei 2013) in korte tijd (mei 2012 - mei 2013) nog eens 7000 bij. Meer dan de helft van de groepsleiding en besturen heeft nu VOG's. Scouting is blij met de gratis verstrekking: '*30 euro is een hoop geld, zeker omdat een groep vaak meerdere vrijwilligers heeft en vrijwilligers gemiddeld drie jaar een functie bekleden. Het is prettig als de overheid daarin bij wil springen. En er wordt dus ook grif gebruik van gemaakt.*'

In 2012 en 2013 zijn VOG's aangevraagd door 599 organisatieonderdelen (558 lokale groepen, 24 regio's en steunpunten en Scouting Nederland). 421 van deze organisaties hebben in deze periode vijf of meer VOG's geregistreerd. 676 organisatieonderdelen hebben nog geen VOG's geregistreerd. Deels komt dit omdat vrijwilligers binnen deze organisaties ook elders actief zijn en hun aangevraagde VOG daar geregistreerd is (dit zal met name bij regio's en landelijk actieve teams zijn, dus onderdelen boven groepsniveau). Onder deze 676 zitten 554 lokale Scoutinggroepen die nog geen VOG geregistreerd hebben.

De pilot met de gratis VOG's is voor Scouting Nederland een goede aanleiding om ook de nieuwe leiding van 'eigen kweek' om VOG's te gaan vragen. Scouting Nederland overweegt om in haar huishoudelijk reglement de uitzondering te verwijderen en de VOG-plicht ook voor eigen kweek in te stellen. Er komen nu tijdens de pilot toch twee niet-verstrekte VOG's per jaar uit en Scouting zet vier personen per jaar op de zwarte lijst. Daarmee zijn er in ieder geval weer een klein aantal jongeren behoed voor nare ervaringen. '*Wij zeggen nu al: 'Doe het voor iedereen'. Daarmee laat je aan ouders zien dat je veiligheid serieus neemt en maak je de organisatie minder kwetsbaar voor verwijten van laksheid.*'

Lokaal niveau: de Scoutinggroepen

Een aantal Scoutinggroepen vraagt nu al VOG's aan voor eigen kweek binnen de pilot; wijs geworden door incidenten, gealarmeerd door mediaberichten,

overtuigd door de regio's en het landelijk niveau én niet te vergeten door de gratis mogelijkheid die er nu is. Een van de groepen die wij spraken gebruikt de pilot om ook op andere profielen dan werken met jeugd (bestuur, financiën) te laten screenen. De meeste groepen houden het echter op werken met jeugd, voor nieuwe leiding.

De Scoutinggroepen die tot op heden (nog) geen gratis VOG's hebben aangevraagd motiveren dat met het is '*nog niet nodig geweest*'- dat wil zeggen er zijn geen vrijwilligers van buiten gekomen - of door andere prioriteiten: *'Er zijn meer dingen die je moet doen en we zijn allemaal vrijwilligers.'* De meeste groepen die aanvragen vragen ruim aan, maar bij een aantal groepen gaat het om vijf VOG's of minder.

Een flink aantal groepen is bij de aanvraagprocedure gestrand: *'De aanvraag van een elektronische handtekening had nog heel wat voeten in de aarde en maakte het zo lastig, dat de Scoutinggroep besloot er verder geen energie in te steken.' 'We dachten met een paar klikken op de computer klaar te zijn. Zo gemakkelijk was het echter niet. Daarom hebben we het op dit moment even geparkeerd. We zijn al druk zat met andere dingen.'*

Het aanvragen van VOG's

Bijna alle Scoutinggroepen die een aanvraag deden binnen de pilot, deden dat digitaal. Maar niet elke groep is even vertrouwd met de digitale wereld en ook voor wie dat wel is blijkt bij de VOG-aanvragen enige handigheid en vooral doorzettingsvermogen nodig: '*130 keer hetzelfde formulier klaar zetten en dan iedereen achter de broek gaan zitten of ze het zelf willen afmaken en indienen… dat is niet per se waar een Scoutingsecretaris op zit te wachten.*'

Ook bij de overtuigde/fervente aanvragers staat de procedure binnen de pilot bekend als '*bureaucratisch en administratief gedoe*'. De organisatie zet de aanvraag klaar, de individuele scout maakt 'm af en dient 'm in en betaalt in het digitale systeem. Die betaling wordt in eerste instantie door de lokale groep gecompenseerd. De groep krijgt dan het geld weer van het landelijk niveau terug als de VOG geregistreerd wordt in de ledenadministratie. Als alles goed gaat krijgt de betrokkene een VOG, die hij/zij afgeeft aan de lokale Scoutingsecretaris, die VOG registratienummer en naam van de betrokkene in de ledenadministratie registreert. '*Vele partijen, zijn hier op vele momenten bij betrokken. Dat moet makkelijker kunnen en eigenlijk zou de vrijwilliger zelf niet meer hoeven te betalen als bekend is dat hij/zij via Scouting aanvraagt!*' Een van de geïnterviewden meldt dat voorheen ook nog van tevoren voor elke aanvraag het burgerservicenummer moest worden uitgevraagd bij de individuele vrijwilligers: '*Gelukkig hoeft dat nu niet meer; mensen hadden daar bezwaar tegen.*'

4.7 Verband tussen VOG- aanvragen en andere preventie van seksueel overschrijdend gedrag

In de communicatie over de pilot heeft de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen en de manier waarop groepen dat kunnen doen centraal gestaan. Scouting Nederland vermeldt bij de promotie van de regeling ook in een alinea dat dit natuurlijk niet het enige instrument is om het vrijwilligerswerk veiliger te maken en dat bredere aandacht voor de preventie van seksueel overschrijdend gedrag gewenst, nodig, en aan te raden is. De landelijke vereniging plaatst die alinea onder de kop 'Verantwoordelijkheid voor een veilige sociale omgeving' en noemt daarbij het bespreekbaar maken van het onderwerp omgaan met intimiteiten, het afspreken van omgangsregels in de groep, het elkaar aanspreken op gedrag en het volgen van modules binnen Scouting Academy'(mail 28/6/2012; zie ook het persbericht over gedragscode 16 juni 2012 op de site).

Scouting Nederland heeft met de Scoutinggroepen over de pilot gecommuniceerd per website en verschillende mails naar regiovoorzitters en besturen van Scoutinggroepen. Verder is er in de pilotperiode geen extra aandacht geweest voor de preventie van seksueel overschrijdend gedrag. Scouting communiceerde hier in de jaren hiervoor ook al over. Een medewerker van het landelijk niveau: '*Het is steeds dezelfde waterdruppel die de aandacht erin moet slijpen en we hopen dat die druppels op een gegeven moment dan aanleiding zijn voor groepen om de VOG's en het onderwerp serieus te gaan nemen.*' Scouting heeft geen gebruikgemaakt van workshops van MOVISIE en dergelijke. Het is eerder zo dat betrokken, deskundige medewerkers van Scouting zelf workshops geven over dit onderwerp, zoals bij vrijwilligerscentrales.

Over de functie van de pilot: perspectieven landelijk management en lokaal niveau

Op de vraag of de pilot het vrijwilligerswerk rond jeugd binnen Scouting daadwerkelijk veiliger heeft gemaakt, antwoordt het landelijk niveau: '*Elke rotte appel die je eruit haalt, is er één.*' Over de functie van de pilot met de gratis VOG's voor het bespreekbaar maken van seksueel overschrijdend gedrag zeggen de geïnterviewden van Scouting Nederland: '*Het kost tijd en energie om aandacht te hebben voor de boodschap van In veilige handen. Vaak is het op lokaal niveau een sluitpost, een eng onderwerp dat je naar achter schuift. Dat geldt niet alleen binnen Scouting. Je zoekt naar incentives waardoor mensen ermee aan de slag gaan: een nare ervaring, media-aandacht voor seksueel misbruik en de gratis VOG zijn zulke incentives. Hoe raar dat misschien ook klinkt.*'

Tegelijkertijd relativeren het landelijk en lokaal niveau het belang van de pilot bij Scouting. Men benadrukt dat Scouting hiervoor ook al aandacht had

voor seksueel overschrijdend gedrag, en dat dat in de toekomst ook zal blijven, pilot of geen pilot. In feite - zeggen de geïnterviewden - hebben de publicatie van *In veilige handen* (2009) en de pilot gratis VOG's (2012) op lokaal niveau (bij wel en niet aanvragende Scoutinggroepen) niet gezorgd voor meer belangstelling voor preventie van seksueel overschrijdend gedrag. De jaren 2005 (Scoutingbesluit) en 2011 (media-aandacht voor misbruik buiten Scouting) zijn naar eigen zeggen veel belangrijker. Ook de lokale reactie op vermoedens en eventuele incidenten is volgens de betrokkenen niet veranderd.[8]

Deze relativeringen staan echter haaks op de andere geluiden die tijdens ons onderzoek bij deze koepel naar voren kwamen: de pilot betekende wel degelijk een impuls voor het aantal aangevraagde VOG's binnen Scouting en we hebben ook aanleiding om aan te nemen dat bij een groot aantal van deze individuele VOG's een gesprekje heeft plaats gevonden over nut en noodzaak van deze aanvragen. *'Doe het nou maar, we maken Scouting er veiliger mee!'*. Overigens hebben we deze functie van de pilot bij meerdere organisaties teruggehoord: zowel deelnemers als niet-deelnemers aan de pilot stellen dat communicatie over de VOG-aanvraag ook vaak aanleiding is tot een inhoudelijker gesprekje met individuele vrijwilligers.[9]

De pilot heeft het bewustzijn binnen Scouting allicht/aldus een nieuw zetje gegeven. De Scoutinggroepen die wij hebben gesproken willen in de toekomst meer aandacht gaan besteden aan een veilig klimaat voor kinderen en het voorkomen van seksueel overschrijdend gedrag. Een (gratis) VOG heeft een plaats binnen dit beleid. Ook de Scoutinggroepen die tot nu toe nog niet zoveel gedaan hebben met de pilot, denken dat de aandacht voor preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag blijvend is. Een niet aanvragende Scoutinggroep: *'Je moet als vrijwilligersorganisatie toetsen dat iemand van onbesproken gedrag is.'* Een andere groep: *Eeen VOG zegt niet altijd veel over het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het gaat om het idee dat je iets gedaan hebt dat kan je naar buiten toe verkopen.'* Belangrijk vindt een Scoutinggroep dat de landelijke organisatie de verantwoordelijkheid blijft nemen voor deskundigheidsbevordering van groepsleiders, blijvende aandacht voor het thema en de ontwikkeling van tools voor het lokale niveau. Zoals al eerder gezegd helpt agendering via schandalen in de media ook. Een Scoutinggroep: *'Als er geen incidenten aan de oppervlakte komen, kan het een 'low profile item' blijven.'*

---

8 Zie de casebesprekingen in de panels.

9 Onder andere in expertmeetings te berde gebracht, maar ook bij kindervakanties en een aantal sportbonden.

4.8 Scouting Nederland over het vervolg van de pilot en verwachtingen voor de toekomst

Voortzetting en uitbreiding van de Pilot

Scouting Nederland wil graag dat de pilot met de gratis VOG's wordt omgezet naar een structurele regeling en dat die regeling wordt opengesteld voor andere vrijwilligersorganisaties: '*Het woord pilot weg en verder doorgaan, graag! Niet alleen voor Scouting, maar voor alle andere verenigingen die met jeugd werken zijn de VOG's heel belangrijk.*' Als de pilot wegvalt is Scouting Nederland bang dat kwaadwillenden hun prooi bij de organisaties gaan zoeken die zich geen VOG's kunnen permitteren. '*Er komen voldoende voorbeelden uit onze aanvraagpraktijk die bewijzen dat de aanvraag nut heeft. Daarmee kunnen we niet alle misdrijven voorkomen, maar het herhalingsrisico is zo groot bij zedenmisdrijven dat een eerdere veroordeling echt serieus genomen moet worden. Veiligheid en Justitie kijkt niet voor niets langer dan twintig jaar terug bij de verstrekking van VOG's op dit profiel.*'

Men is voor continuering van de digitale aanvraagmogelijkheid. '*Digitaal aanvragen is prettig, de kosten zijn minder hoog en je kunt het doen op je eigen moment.*' Landelijk ziet men ook wel belemmeringen in de digitale procedures, '*maar door de ervaring, zal het steeds eenvoudiger worden*'. Scouting heeft graag dat de landelijke overheid verantwoordelijk blijft voor de regeling. '*Natuurlijk doet het vrijwilligerswerk zelf veel aan preventie van seksueel misbruik, maar een gratis VOG hoort bij preventie in het vrijwilligerswerk. Als de overheid steeds meer van vrijwilligers vraagt en verwacht, dan moet zij goede selectie aan de poort ook mogelijk maken. Met gratis VOG's is het belastinggeld goed besteed*', aldus Fedde Boersma van Scouting Nederland en NOV.

De adjunct-directeur Scouting die wij ook als vertegenwoordiger van NOV hebben geïnterviewd voegt hieraan toe: '*Liever niet de compensaties via de gemeenten regelen. Dan zouden we te maken krijgen met ruim vierhonderd gemeenten. Veel gemeenten moeten bezuinigen en bovendien heeft de koepel van gemeenten de VNG de afgelopen jaren niet veel enthousiasme uitgestraald op dit gebied.*'[10] Van slechts negen gemeenten in Nederland is bekend dat zij VOG's voor vrijwilligersorganisaties compenseren.[11]

Daarnaast benadrukt Scouting Nederland dat de koppeling met het bredere project van *In veilige handen* moet blijven: '*Niet alleen een gratis VOG en verder geen maatregelen, maar alleen een gratis VOG als je ook andere maatregelen treft als organisatie. Die koppeling en gedragscodes heb je nodig*

10 De opmerkingen van de vertegenwoordiger van de VNG in onze expertmeeting (22 april) bevestigen deze inschatting.

11 Den Haag, Heumen, Assen, Nijmegen, Schoonhoven, Brunssum, Amersfoort, Overbetuwe, Zuidplas.

voor bewustwording bij je achterban. Dus die voorwaarde moet er wel bij blijven.'

Verwachting van de Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk 2013

Scouting Nederland juicht het initiatief van een gezamenlijke referentielijst en de mogelijkheid tuchtrecht te laten spreken via Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk die in maart 2013 werd opgericht toe. De stichting zal ervoor zorgen dat er onafhankelijk tuchtrecht gesproken kan worden op basis van de beschikbare blauwdruk (zie website *In veilige handen*). Overtreden van de gedragscode is hierbij leidend. De gezamenlijke referentielijst wordt de verantwoordelijkheid van Vereniging NOV. Organisaties mogen ook zelf tuchtrecht spreken (als het volgens de blauwdruk gebeurt) en kunnen dan ook aansluiten bij de registratielijst. NOV heeft een auditcommissie ingesteld die checkt of aan de blauwdruk voldaan is.

Scouting zal zich in ieder geval aansluiten bij de gezamenlijke registratielijst. Het aansluiten bij Stichting STV om ook het tuchtrecht extern plaats te laten vinden wordt nu overwogen. De gezamenlijke lijst biedt de mogelijkheid vrijwilligers die bij de ene organisatie over de schreef gegaan zijn, bij een andere te weren. Op dit moment is dat niet mogelijk. Een gezamenlijke en/of eenduidige vorm van tuchtrecht voorkomt willekeur en rechtsongelijkheid. Via inzage in de lijst van Vereniging NOV wordt het mogelijk om informatie over vrijwilligers die de gedragscode hebben overtreden, maar bij wie het niet tot een veroordeling is gekomen, met andere vrijwilligersorganisaties te delen. Hoewel vrijwilligers geen relevante justitiële antecedenten hebben, kunnen ze dan toch niet meer aan de slag met kinderen en jongeren in het vrijwilligerswerk. '*Via het gezamenlijke tuchtrecht zullen incidenten nu netjes beoordeeld worden. Daarmee komen we af van het informele netwerk dat elkaar informeerde over allerlei – ook niet zo zorgvuldig beoordeelde - incidenten.'*

Scouting krijgt via politie en justitie weinig te horen over risicovrijwilligers. Dat maakt de behoefte aan eigen kanalen groter. '*Het is natuurlijk een heel ingewikkeld en privacygevoelig traject om informatie over vrijwilligers/individuen te delen. Zo'n Stichting Tuchtrecht geeft daar handen en voeten aan en stelt aanvaardbare kaders.*' De Stichting Tuchtrecht maakt zorgvuldiger beoordeling mogelijk en het delen van de zwarte lijst met andere vrijwilligersorganisaties. '*Dat laatste is heel belangrijk omdat mensen die je niet in dit vrijwilligerswerk wilt hebben anders elders weer zo aan de slag zouden kunnen.'*

4.9 *Conclusies over de pilot bij Scouting*

Scouting is als pilotorganisatie zeer actief met de preventie van seksueel overschrijdend gedrag. Maar of we dat aan de pilot kunnen toeschrijven is de vraag. Scouting was al ver vóór de pilot een van de koplopers in de vrijwilligerswereld als het gaat om gedragscodes en de preventie van seksueel misbruik. Scouting heeft vanaf de jaren tachtig een eigen zwarte lijst, geeft cursussen (Scouting Academy), hanteert sinds 2011 een gedragscode en sinds eind jaren ’90 een protocol ongewenst gedrag. Sinds 2005 worden binnen Scouting, voor eigen rekening, al VOG’s aangevraagd.

Niettemin - of misschien wel daarom - is de pilot met de gratis VOG’s bij Scouting zeer succesvol verlopen. Scouting Nederland heeft de pilot helder uitgezet en er zijn inmiddels maar liefst meer dan 7000 extra VOG’s aangevraagd binnen de pilot. Daarmee komt Scouting op ongeveer 13.000 vrijwilligers met een VOG: iets meer dan de helft van het gehele bestand.

Als de pilot wordt voortgezet is Scouting van plan om de lokale groepen ook om VOG’s voor ‘eigen kweek’ te gaan vragen.

Net als bij de andere pilotorganisaties blijft het doorzetten van dit thema naar het lokale niveau ook voor Scouting lastig. Er zijn groepen die het landelijk enthousiasme geheel hebben overgenomen, maar er zijn ook groepen die ‘de andere kant opkijken’. ‘*Helaas hebben ook wij incidenten nodig, soms, om het bewustzijn over het risico op seksueel misbruik te verhogen*’, aldus een Scouting medewerker.

De geïnterviewden bij Scouting willen graag dat de pilot doorgaat of structureel wordt voor een groter aantal organisaties. Doordat kwaadwillenden nu nog aan de slag kunnen bij andere organisaties helpt de pilot te weinig voor het vrijwilligerswerk in den brede. Als de pilot niet wordt voortgezet denken sommigen bij Scouting zelfs dat het ‘*makkelijker wordt om bij de zwakke broeders binnen te komen.*’

5 De pilot bij Steunpunt KinderVakanties

5.1 Inleiding

Het Steunpunt KinderVakanties (SKV) is het samenwerkingsverband van kindervakantieorganisaties in Nederland. Het Steunpunt is opgericht in 2011. Samen met de aangesloten organisaties streeft het Steunpunt naar kindervakanties, waarbij zij streven naar positieve vakantie-ervaringen van kinderen en jongeren. Aansluiting bij het Steunpunt geeft organisaties onder andere de mogelijkheid gebruik te maken van vergoeding van Verklaringen Omtrent Gedrag van vrijwilligers. Landelijke aangesloten organisaties declareren rechtstreeks bij SKV; lokale organisaties declareren eerst bij hun landelijke bureau die vervolgens weer bij SKV declareert.

Het Steunpunt is sinds maart 2012 aangesloten bij de Pilot Gratis VOG's. Sindsdien communiceert het Steunpunt actief (potentiële) deelnemers over de pilot via hun website, nieuwsbrieven en via sociale media. Het Steunpunt beheert daarnaast het onafhankelijke Keurmerk KinderVakanties, een keurmerk voor kwaliteit en veiligheid van kindervakanties. Dit Keurmerk was een initiatief van Jantje Beton dat het in verband met een beleidswijzing heeft afgestoten. Het Steunpunt KinderVakanties heeft dit KinderVakantieKeurmerk in 2011 overgenomen.

De organisaties die aangesloten zijn bij het Steunpunt verschillen in schaalgrootte (aantal vrijwilligers, aantal vakanties, aantal deelnemers) en doelgroep. Zo zijn er organisaties die landelijk actief zijn, en kleinere of familiebedrijven met een relatief kleine vaste groep medewerkers / bestuursleden. Het aantal vrijwilligers dat jaarlijks meegaat op de vakanties loopt uiteen van circa 15 tot ruim 600. De kindervakanties richten zich meestal op kinderen die om uiteenlopende redenen meestal niet met vakantie kunnen, al bestaan er ook vakantiekampen die toegankelijk zijn voor alle kinderen. Andere organisaties hebben specifieke doelgroepen voor sommige vakanties of voor hun gehele aanbod, zoals kinderen met diabetes, kinderen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking, kinderen die extra begeleiding nodig hebben, op bepaalde leeftijdgroepen of (sociale) achtergronden.

Het landelijk uitvoeringsniveau van de kindervakantieorganisaties is in kaart gebracht aan de hand van telefonische semi-gestructureerde interviews en aan de hand van jaarverslagen (o.a. de tussenrapportage in 2012) en documentatie van het SKV. In overleg met het Steunpunt hebben wij vier

organisaties telefonisch geïnterviewd, op directie-/managementniveau. De organisaties zijn zowel landelijke organisaties als lokale, kleinere organisaties, verspreid over het land. In totaal hebben vijf interviews plaatsgevonden:

- Steunpunt KinderVakanties, projectleider/adviseur
- YCamps, coördinator Vakantieweken
- Stichting Heppie, directeur/bestuurder
- Tweehek Recreatie, directeur
- Stichting Kinderwerk, bestuurslid/leidster

Twee (landelijke) organisaties – Ycamps en Heppie – maken gebruik van de Pilot en vragen VOG's van hun vrijwilligers die zij vervolgens declareren bij het SKV. Eén organisatie – Kinderwerk – vraagt nog geen VOG's van vrijwilligers en een laatste – Tweehek – start in 2013 met het aanvragen van VOG's.

Daarnaast zijn twee panelbijeenkomsten gehouden waar kindervakantieorganisaties (ook) vertegenwoordigd waren:

- Panel 'Veiligheid van het vrijwilligerswerk in kindervakantieorganisaties', met bestuursleden en vrijwilligers van Kindervakantieland Almere, Stichting Ontspanning en recreatie Nijmegen en Okee Vakantiekampen Leiden.
- Panel 'Veiligheid van het vrijwilligerswerk rond jeugd met beperkingen', waar naast vertegenwoordigers van Scouting en sport ook coördinatoren en vrijwilligers van twee kindervakantieorganisaties vertegenwoordigd waren: De Luchtballon Ossendrecht en De Wielewaal Hilversum.

5.2 *Aandacht voor preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag door vrijwilligers*

Vanuit het SKV is veel aandacht voor de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk rond jeugdigen. In het bijzonder is er veel aandacht voor deelname van lidorganisaties aan de pilot Gratis VOG's. Via de website[12], via nieuwsbrieven/ nieuwsberichten en sociale media brengt SKV het thema binnen het bredere thema van kinderveiligheid uitgebreid onder de aandacht. Door het Keurmerk is er al langer aandacht voor de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag; kinderveiligheid is een van de hoofddoelstellingen van het Keurmerk en omvat meer dan alleen seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De geïnterviewde organisaties verschillen in de mate waarin zij aandacht hebben voor de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk rond jeugdigen. Sommige organisaties stellen het thema centraal, terwijl bij andere het thema een van de vele onderdelen van het vrijwilligersbeleid is. Wanneer organisaties veel aandacht hebben voor

12 www.steunpuntkindervakanties.nl.

kinderveiligheid of specifiek de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, bestond deze vrijwel altijd al eerder dan de pilot. Voor sommige organisaties geldt dat zij het onderwerp sinds oprichting al hoog op de agenda hebben staan. Dit geldt vooral voor organisaties die het Keurmerk hebben.

Zo heeft pilotdeelnemer Heppie een strikt kwaliteits- en screeningsbeleid voor nieuwe vrijwilligers en brengt zij het thema periodiek onder de aandacht op trainingsdagen verzorgd door MOVISIE en door workshops door eigen coördinatoren: ‘*zij zijn als het ware de ambassadeurs van deze thematiek*’. De organisatie: *‘Vrijwilligers krijgen een veiligheidsplan (verzameling van documenten rondom veiligheid, met daarin klachtenprocedure, vertrouwenspersoon, hoe te handelen bij signalen van grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik?) en een informatiemap mee.’*

Ycamps en Kinderwerk adresseren het thema in meer of mindere mate in het bredere veiligheidsbeleid van de organisatie. Het thema komt – al dan niet expliciet - aan bod in de ‘huisregels’, bij de introductiedagen, bij workshops gericht op activiteitenbegeleiding of omgaan met elkaar, en bij het veiligheidsbeleid van de organisatie. Het kan bijvoorbeeld aan de orde komen bij thema’s als omgangsregels, grenzen, hoe om te gaan met kinderen die weglopen, kinderen die extra begeleiding nodig hebben et cetera. Daarnaast wijzen organisaties specifiek op instrumenten en documentatie waar vrijwilligers mee kunnen werken of die vrijwilligers eerst moeten ondertekenen, zoals het Pedagogisch Plan of de gedragscode (zie ook verderop).

Tweehek stelt dat het thema tegengaan van seksueel misbruik geen specifieke aandacht krijgt – ‘*er zijn zoveel dingen die belangrijk zijn, het is niet een heel groot punt in het beleid*’ - wel is er veel aandacht voor relaties tussen deelnemers onderling en relaties tussen (jonge) leiding en deelnemers. De vaak jonge groepsleiding wijst men op de verantwoordelijkheden die zij hebben als kampleiding en op het omgaan met elkaar.

Kinderwerk geeft aan geen veiligheidsbeleid te hebben specifiek op het tegengaan van seksueel grensoverschrijdend gedrag: *‘De vraag ‘wat doe je als een kind bijvoorbeeld steeds op je schoot kruipt’, wordt wel besproken. Maar om nu te spreken over een beleid op veiligheid, nee. En we stellen geen eisen zoals het overleggen van een VOG.*

Op lokaal niveau zien we dat kinderveiligheid in brede zin hoog in het vaandel staat bij de kindervakantieorganisaties. Lokale organisaties benadrukken vooral het vermijden van 1-op-1 situaties en de aanwezigheid van voldoende, ervaren groepsleiders bij kampen. Ook besteden zij veel aandacht aan bewustwording rondom kinderveiligheid in de trainingsweekenden voor nieuwe vrijwilligers.

Uit het voorgaande valt te constateren dat er zowel op landelijk als op lokaal niveau verschillen zijn in de wijze waarop het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk rond jeugd wordt opgepakt.

De aandacht voor preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag door vrijwilligers – of breder: voor kinderveiligheid – kan volgens de landelijke en lokale kindervakantieorganisaties die wij spraken niet los gezien worden van maatschappelijke ontwikkelingen en media-aandacht. Iedereen noemt dat bij ouders meer bewustzijn is ontstaan voor risico's voor hun kind en dat ouders steeds vaker organisaties vragen welke veiligheidsmaatregelen zij nemen. De coördinator van Ycamps geeft bijvoorbeeld aan: '*Het thema veiligheid is absoluut sterker geworden. Als ik het nu al vergelijk met 10 jaar geleden, is dat heel erg veranderd.* (...) *Je moet er veel meer aandacht voor hebben. Je deelnemers maar ook je vrijwilligers veel meer bewust van maken, en ook stukje bescherming van zowel deelnemers als vrijwilligers bieden. Terwijl je daar voorheen veel minder over nadacht. Ik denk dat daar de grenzen ook wel in veranderd zijn. Dingen die 10, 15 jaar nog wel konden, nu niet meer kunnen, of dat je daar in ieder geval nu bewuster mee omgaat.*'

Op lokaal niveau merken de meeste organisaties geen verschillen in de aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk rond jeugd in de afgelopen tijd. Zij noemen bijvoorbeeld dat zij sinds oprichting oog hebben voor signalen en wanneer nodig hun beleid bijstellen. Voor enkele lokale kindervakantieorganisaties geldt echter dat zij wél merken dat er in vergelijking met enkele jaren geleden preventief beleid op papier staat en er ook een gedragscode voor leiding is opgesteld. Deze ontwikkeling is vooral het gevolg van toegenomen maatschappelijke aandacht en minder een direct gevolg van de pilot.

Het SKV geeft aan dat lidorganisaties zelf de balans moeten vinden tussen het enerzijds waarborgen van de veiligheid voor de kinderen en anderzijds het bieden van een leuke vakantie waarbij er een warme band met kinderen bestaat. Daar bestaat volgens de aangesloten organisaties soms een spanning tussen. Het SKV merkt bij haar participanten: '*Er is soms wel een angst dat je door de hele veiligheidsdiscussie een hele steriele omgang met de kinderen krijgt. Bij die kampen is het natuurlijk vaak zo, dat je een warme relatie krijgt met een kind. Het gaat ook om kinderen die uit een moeilijke thuissituatie kunnen komen, je wil hen wel een ervaring geven waar ze positief tegenaan kunnen kijken.* De kinderveiligheid moet gewaarborgd zijn, maar '*dat warme moet wel het uitgangspunt blijven*'. Een kindervakantieorganisatie die deelneemt aan de pilot beaamt dit: '*We willen ook geen angst zaaien. Vrijwilligers moeten nog wel een knuffel aan een kind kunnen geven of een kind op schoot kunnen hebben.*' Ook op lokaal niveau merken organisaties dat een sterkere focus op veiligheid op gespannen voet kan staan met de uitgangspunten van de organisatie.

5.3 *Bewustzijn over kwetsbare groepen en risicosituaties*

Uit de interviews en de panels blijkt dat de kindervakantieorganisaties doorgaans goed zicht hebben op kwetsbare groepen en risicosituaties.

Kinderen die beschadigd zijn, een hulpverleningsgeschiedenis hebben, misbruikt of mishandeld zijn, worden door verschillende geïnterviewden genoemd als mogelijke risicogroep. Omdat zij kwetsbaarder zijn, maar ook omdat zij hun grenzen sneller (laten) overschrijden, of zelf risicosituaties kunnen opzoeken. Maar ook kinderen die het moeilijk hebben thuis of op school vormen volgens een respondent een kwetsbare groep.

De respondenten zien ook de risico's die samenhangen met verschillende leeftijden. Een jonge leeftijd ziet men als risico omdat jonge kinderen afhankelijker zijn van hulp bij dagelijkse dingen als tanden poetsen, aankleden, douchen, et cetera. Ook zouden zij minder mondig zijn, minder snel aan de bel trekken. Bij oudere kinderen – vanaf een jaar of 13 – geldt het risico op onderlinge relaties of seksuele contacten. Wat betreft geslacht, noemen verschillende organisaties dat zij bij meisjes voorzichtiger zijn dan bij jongens, bijvoorbeeld dat er geen mannelijke leiding aanwezig is bij het douchen en aankleden van meisjes.

Verder noemt iedereen dat kinderen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking kwetsbaarder zijn voor seksueel misbruik omdat zij afhankelijker zijn van hulp of begeleiding. Kinderen met diabetes zijn daarnaast ook kwetsbaar omdat er (ook 's nachts) bloed geprikt moet worden. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor kinderen met eczeem waar begeleiders op bepaalde tijden zalf moeten aanbrengen bij de kinderen.

Risico's bij de vrijwilligersgroep

Uit voorzorg brengen sommige organisaties mannelijke leiding doorgaans niet in 1-op-1-situaties met vrouwelijke (puber)deelnemers. Daarnaast noemen kindervakantieorganisaties een jonge groepsleiding, zeker wanneer zij zelf eerst deelnemer waren, als belangrijke risicogroep.

Inherent aan de kindervakanties is dat kinderen uit hun vertrouwde thuissituatie zijn en weg van hun ouders, dit ziet men als een meer algemeen risico. De belangrijkste risicosituatie volgens de respondenten is de zogenaamde een-op-een situatie: wanneer de vrijwilliger alleen is met het kind. Toch zijn deze situaties niet altijd te vermijden, zoals bij meervoudig complex gehandicapte deelnemers die een vaste begeleider hebben: '*Het is één iemand die een deelnemer compleet verzorgt. Daar zit een stukje risico in. Daar zit ook een stukje bewustzijn in: wat doe je als een kind jou wakker maakt omdat het naar de wc moet? Moet je dan een tweede persoon wakker maken? Dat gaat niet altijd. Dat maakt het ingewikkeld.*' Sommige organisaties hebben regels rond registratie van 1-op-1-situaties, zoals De Luchtballon die onder andere kindervakanties aanbiedt voor kinderen met eczeem. In de

gedragscode is opgenomen dat begeleiders niet alleen mogen zijn met het kind en zijn er afspraken over het smeren van zalf en het geven van medicatie. Maar ook over meer dagelijkse, spontane contactmomenten die een-op-een zijn en niet te vermijden, zoals kinderen die weglopen van het terrein, kinderen die getroost willen worden, et cetera.

Een pilotdeelnemer geeft kernachtig de belangrijkste risico's weer in haar optiek: intensief contact en slaapmomenten. Daarnaast zijn zwemactiviteiten en droppings risicovol, met name voor onderling grensoverschrijdend contact tussen kinderen. Niet-deelnemer Kinderwerk noemt vrijwilligerswerk waarbij machtsverhoudingen ontstaan risicovol: *'Als er sprake is van afhankelijkheid en iemand voor je bepaalt wat je mag.'*

Een andere deelnemende organisatie merkt dat het voor kleine collega-organisaties soms zo lastig is om vrijwilligers te vinden, dat zij hierdoor minder streng selecteren: *ze zijn al lang blij dat ze vrijwilligers krijgen. Maar kinderen zijn kwetsbaar, dus het is zo belangrijk om met betrouwbare en kwalitatieve vrijwilligers in zee te gaan.* Wanneer er sprake is van een verenigingscultuur waarin mensen met elkaar bevriend zijn kan dit volgens de deelnemende organisatie ook een risico zijn: *'als je vrienden bent, ben je minder kritisch op elkaar'.* Tegelijkertijd geldt voor grotere vakantiekampen dat er minder overzicht en structuur is.

Mate waarin achterban bewust is

Het Steunpunt verwacht dat vrijwilligers van kindervakantieorganisaties zich sinds de pilot meer bewust zijn van risicosituaties. Het SKV merkt dat organisaties er meer aandacht aan geven en door grote incidenten uit de media van de afgelopen jaren zijn ouders zich ook bewuster geworden, wat ook weer terug komt bij de vrijwilligers.

Alle organisaties houden voorafgaand aan de vakantieweken introductieweken, waar het niet alleen gaat om kennismaking, maar ook training van vrijwilligers, voorlichting en omgangs- en veiligheidsmaatregelen worden besproken. De kindervakantieorganisatie speelt daaraan in op risico's door de voorselectie van vrijwilligers (minimumleeftijd van begeleiders, screening vooraf) en door de samenstelling van de begeleidingsgroepen, vaak er is 1 (vaste) coördinator bij elke groep aanwezig.

Toch schatten organisaties – zowel deelnemers als niet-deelnemers aan de pilot - in dat niet al hun vrijwilligers al voldoende bewust zijn van risico's. Zij noemen bepaalde groepen waar het bewustzijn aanwezig is of juist nog niet. Een deelnemer aan de pilot: *'Ik denk dat we ze steeds bewuster maken. Mannen zijn zich er bewuster van dan vrouwen. Die komen vaker naar ons toe met vragen. Dat heeft vooral te maken met beeldvorming in de media en mannen zijn ook vaker pleger. Daarnaast heb je als man een uitzonderingspositie. Je bent vaak de enige man in een team met vrijwilligers. Ook*

vrijwilligers met een pedagogische achtergrond zijn zich meer bewust van risicosituaties.'

Een andere pilotdeelnemer noemt juist een groep waar het bewustzijn nog wat achterblijft, de ervaren vrijwilligers: '*Voor vrijwilligers die lang meedraaien is het lastig. Ze hebben een heel referentiekader van vroeger. Zij vinden het lastig om nu zo na te moeten denken bij dingen die eerst vanzelfsprekend waren. Nieuwe vrijwilligers hebben het daarin wat makkelijker. Zij zijn doorgaans wat jonger, en in de maatschappij en in de opleidingen is daar nu ook meer aandacht voor gekomen.'*

Een niet-deelnemende organisatie aan de pilot denkt dat hun vrijwilligers zich voldoende bewust zijn; een andere niet-deelnemer verwacht dat vrijwilligers voldoende weten van risico's; het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag krijgt geen specifieke aandacht en over risico's spreekt men doorgaans niet inhoudelijk binnen de organisatie: '*wij hebben het meer over verliefdheid of bijvoorbeeld als een kind je meer claimt dan gemiddeld*'. Sommige vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn volgens een respondent nog onvoldoende bekend bij de eigen vrijwilligers, bijvoorbeeld grensoverschrijding tussen (jonge) kinderen onderling.

5.4 Documentatie en registratie

Registratie van incidenten

Vanuit het Steunpunt blijkt bij navraag geen zicht te zijn op het aantal incidenten dat zich bij aangesloten organisaties heeft voorgedaan. Lidorganisaties hebben ook geen meldplicht aan het Steunpunt; wel verwacht het Steunpunt dat zij laagdrempelig kunnen worden ingeschakeld voor advies als zich in de toekomst incidenten zouden voordoen. Tijdens de pilotperiode zijn er geen incidenten gemeld door aangesloten organisaties.

Bij de geïnterviewde kindervakantieorganisaties zijn ofwel geen incidenten bekend, ofwel gaat het om één of enkele incidenten. Wanneer er incidenten bekend zijn, gaat het om onderling seksueel contact / relaties tussen puberdeelnemers, en in een enkel geval om (vermoedelijk) seksueel grensoverschrijdend gedrag van een volwassen vrijwilliger naar een deelnemer toe. Ook noemen organisaties situaties die, voordat zij uit de hand konden lopen, zijn geadresseerd, zoals een groepsleiding die een ander lid van leiding aanspreekt op een te 'vrije' omgang met een kind.

Bij sommige kindervakantieorganisaties is een grote alertheid op het adequaat handelen bij incidenten. Zo werkt een van de pilotdeelnemers met incidentformulieren. Als een incident zich voordoet, vult de coördinator van een kindervakantie deze digitaal in, en soms door de betrokken groepsleiding zelf. Op het formulier beschrijft men het incident en de manier waarop het is

afgehandeld. Ook geeft men verbeteracties, die al genomen zijn of genomen moeten worden, aan. Alle incidentenrapportages worden na afloop gelezen en getekend door de hiervoor aangestelde coördinator en door het management op kantoor.

Meest en minst erge incidenten
Wij hebben de kindervakantieorganisaties gevraagd om zowel het minst erge incident als het meest erge incident waar hun organisatie mee te maken kreeg, te beschrijven. Wat zij hebben ervaren aan incidenten loopt uiteen in aard en ernst, en betreft enkele recente incidenten maar meestal incidenten van meerdere jaren geleden, eerder dan de Pilot Gratis VOG's.

Afhankelijk van wat organisaties aan incidenten hebben meegemaakt, zijn er grote verschillen tussen wat als minst erg en meest erge incident wordt aangewezen. Zo lopen de voorbeelden van de ergste voorvallen uiteen van aanranding van een minderjarige tot een pubermeisje dat haar leidster laat zien dat zij geen bh draagt. Een organisatie noemt als ergste incident een situatie waarbij een volwassen vrijwilliger op non-actief is gesteld na sterke vermoedens van mogelijk seksueel grensoverschrijdend gedrag bij een jong meisje: andere leiding had sterke 'onderbuikgevoelens' bij de vrijwilliger. Een andere organisatie noemt als minst erge incident dat er seksueel contact had plaatsgevonden tussen puberdeelnemers aan een vakantiekamp, overigens een incident van 15 jaar geleden.

Als minst erge incidenten die kindervakantieorganisaties hebben meegemaakt, noemen zij zaken als vrijwilligers die kinderen op schoot zetten en het geven van een nachtkus aan alle kinderen (ook al willen enkele kinderen dit niet). Maar ook noemen zij zaken die niet conform het reglement van de kindervakantie zijn, zoals kinderen die bij elkaar proberen te kruipen in een slaapzak. Verder noemt een kindervakantieorganisatie als minst erge incident dat zij hebben meegemaakt dat zij via een collega-organisatie hoorden dat een 'foute' vrijwilliger die bij hen vertrokken was, elders als vrijwilliger weer aan de slag probeerde te komen.

Op lokaal niveau is er weinig tot geen ervaring met incidenten. Een organisatie noemt seksueel wervend gedrag van een pubermeisje, waardoor de leiding zorgen had over de veiligheid van de andere kinderen.

5.5 Gebruik van ondersteunend instrumentarium

Ervaringen met IVH
Het Steunpunt stimuleert actief het gebruik van de Toolkit *In veilige handen*. Zo adviseert het Steunpunt organisaties om actief met (onderdelen van) *In veilige handen* te werken, via informatie voor nieuwe leden op de website en bij aansluiting bij het Steunpunt, het laten ondertekenen van een

intentieverklaring waarin nieuwe organisaties zich committeren aan het gedachtegoed van *In veilige handen* en algemenere uitgangspunten van kinderveiligheid. Ook zijn er op de website van het SKV diverse links geplaatst waar organisaties meer informatie over de Pilot kunnen vinden. Het Steunpunt kan dit overigens niet afdwingen of actief controleren; het Steunpunt probeert zoveel mogelijk te stimuleren dat kindervakantieorganisaties bewust kennis nemen van en zich committeren aan de uitgangspunten van *In veilige handen* en de onderdelen kennen en gebruiken.

Daarnaast heeft het Steunpunt een folder opgesteld over het maken van een Pedagogisch Plan[13] voor haar lidorganisaties. De folder beschrijft het belang van een helder beleid in het kindervakantiewerk en biedt concrete handvatten voor organisaties om een eigen plan op te stellen, zoals het formuleren van de doelstelling van de organisatie, de visie op de omgang met kinderen, welke regels kunnen zij wel/niet opstellen, et cetera.

De praktische verbinding tussen gratis VOG's en het actieve gebruik van *In veilige handen* is vrij zwak georganiseerd, dit geldt zowel op landelijk als lokaal niveau. De meerderheid van de lokale organisaties is niet bekend met *In veilige handen* of kent het alleen van naam. Organisaties die wel bekend zijn met *In veilige handen*, vooral de landelijke pilotdeelnemers, zien de gedragscode en de omgangsregels als belangrijkste onderdelen. Overigens zijn er ook organisaties die wel aangeven de Toolkit te gebruiken, maar vervolgens weinig specifieke onderdelen kunnen noemen.

Verder is het zo dat landelijke en lokale kindervakantieorganisaties vaak een breder veiligheidsbeleid hanteren. Een voorbeeld is een pilotdeelnemer die naar aanleiding van de Pilot onderdelen vanuit het Keurmerk KinderVakanties heeft geactualiseerd en geconcretiseerd met enkele onderdelen van *In veilige handen*: *'Veel dingen deden we al. Een vertrouwenspersoon, een meldprotocol, de klachtenprocedure. Alleen de gedragscode was verouderd en niet expliciet.'* Voor deze organisaties werkt de Toolkit dus vooral aanvullend.

Naast het Pedagogisch Plan, *In veilige handen* en bestaande regels rondom veiligheid worden in beperkte mate overige instrumenten gebruikt. Zo gaat één pilotdeelnemer in 2013 beginnen met het gebruik van het Vlaggensysteem, een theoretisch onderbouwd instrument om seksueel gedrag van kinderen en jongeren te sturen, en seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen. Een kindervakantieorganisatie die niet deelneemt aan de pilot werkt met een eigen variant van een risico-inventarisatie, vergelijkbaar aan die van *In veilige handen*.

13 Steunpunt Kindervakanties (2012). Een pedagogisch plan voor je kamp.

5.6 Deelname aan de pilot: argumenten, motieven, overwegingen en aantallen

Vanuit het Steunpunt

Het Steunpunt is betrekkelijk kort na oprichting betrokken bij de pilot Gratis VOG's. Een incident bij een kindervakantieorganisatie was samen met het feit dat de kindervakantiesector zeer versnipperd is, de aanleiding om aan te sluiten bij de pilot. De groep vrijwilligers die betrokken is bij kindervakanties is dan ook zeer divers. Het Steunpunt: *'Je moet 500 vrijwilligers werven uit een brede groep die je niet kent. Dan is een VOG heel belangrijk, in combinatie met een goed aanname- en screeningsbeleid.'*

Het verband tussen deelname aan de pilot en kwaliteit en veiligheid van kindervakanties is bij het Steunpunt sterk. Kinderveiligheid – in brede zin - stond en staat hoog in het vaandel, onder meer door het overnemen van Keurmerk KinderVakanties dat eerst ondergebracht was bij Jantje Beton. Aansluiting bij de pilot gaf de aangesloten organisaties de mogelijkheid om aangevraagde VOG's vergoed te krijgen via het Steunpunt.

Aan de start van de pilot leefde bij het Steunpunt wel de vraag of de VOG teveel los zou komen te staan: *'Er was een angst dat de VOG een op zichzelf staand instrument zou worden. Dat de weg er naar toe - hoe zorg je er voor dat het nu veiliger wordt, aanspreekvormen, kunnen bespreken met elkaar - geen aandacht krijgt en dat het een op een zichzelf staand instrument wordt.'* Deze zorg is inmiddels veel minder, het Steunpunt merkt: '*nu zitten we veel meer op de lijn van: het is onderdeel van*'. Wel is het volgens hen belangrijk om niet door te schieten in het teveel sturen op het 'halen' van het maximum aantal aan te vragen VOG's als doel op zich.

Vanuit organisaties

De twee organisaties die aan de pilot deelnemen, zijn vanaf de start – april 2012 – betrokken. Voor één organisatie geldt dat financiën de directe aanleiding was om mee te doen. De organisatie vroeg al VOG's aan vóór de pilot, dus zagen zij als voordeel dat deze gedeclareerd konden worden. Verwachtingen bij aanvang van de pilot waren er niet.

De andere organisatie heeft in 2012 van alle vrijwilligers - zowel bestaande als nieuwe - een VOG aangevraagd. In 2013 zullen zij alleen voor de nieuwe vrijwilligers een VOG aanvragen. In 2012 is als beleid gesteld dat iedereen één keer in de twee jaar een VOG moet aanvragen. De bestaande vrijwilligers die in 2012 zijn meegenomen, moeten dus in 2014 weer een VOG aanvragen als zij dan betrokken zijn bij vakantieweken.

Bij de invoering van de VOG's reageerden de ervaren en nieuwe vrijwilligers positief. '*Een uitzondering daargelaten, maar de tendens was: wat goed, fijn dat het eindelijk gebeurt'*. Deze organisatie heeft aan de pilot

deelgenomen, omdat zij het maximaal mogelijke aan maatregelen willen nemen om overschrijdend gedrag te voorkomen. Daarnaast heeft deze organisatie het gevoel dat men er in deze tijd bijna niet aan ontkomt. *'Je kunt het bijna niet verkopen als je het niet meer doet, naar ouders, naar verzorgers'.*

Redenen om (nog) niet deel te nemen aan de Pilot Gratis VOG's lopen uiteen. Zo signaleert één niet-deelnemende organisatie eveneens dat ouders ernaar vragen; dit is voor hen een directe aanleiding om in 2013 te starten met het vragen van VOG's. De organisatie vindt zelf dat hun huidige manier van werken voldoet: zij werken nu met een verklaring die vrijwilligers moeten ondertekenen dat zij niet met justitie in aanraking zijn geweest. De waarde van de VOG vindt deze organisatie beperkt, vooral omdat het een momentopname is. Hoewel zij de vraag van ouders begrijpen, is hun verwachting dat het invoeren van de VOG's een aantal problemen met zich meebrengt, zoals administratieve rompslomp en drempels bij het werven van nieuwe vrijwilligers. Desondanks zijn de zorgen en vragen van ouders reden om deel te nemen aan de pilot.

Een andere geïnterviewde niet-deelnemer noemt als reden dat de organisatie de noodzaak van de pilot niet inziet. Deze organisatie ziet de VOG dan ook als een relatief 'zwaar' middel dat ook geen meerwaarde biedt in hun selectiebeleid: '*Wij selecteren als het ware de no-nonsense types. Dat doen we ook via via. Iemand uit de groep kent altijd wel iemand. Daarbij letten we op de verhouding senioriteit en ervaring. We zorgen voor een goede mix tussen leeftijd en ervaring. En het moet klikken.*' Zij zien liever een laagdrempelige manier van het selecteren van goede vrijwilligers. Bij hen komt de vrijwilligersgroep vooral tot stand doordat jongeren die zelf op kamp zijn geweest zich als vrijwilliger aanmelden. Er zit dus ook leiding bij van 16 jaar oud. Zij hebben nog geen DigiD en kunnen dus geen VOG aanvragen. Wanneer de organisatie wel deel zou nemen aan de Pilot, dan zullen zij niet meer VOG's aanvragen. De VOG zorgt wellicht voor meer bewustzijn, maar de leidinggroep zal er niet sterker of beter van worden. Deze niet-deelnemer vindt de pilot overigens wel een goed initiatief. Wel tekent de organisatie aan dat de pilot veel inzet van vrijwilligers vraagt en er grote kosten mee gemoeid zijn. De organisatie ziet liever een eenvoudigere en goedkopere manier om vrijwilligers 'goed te keuren' en tot hetzelfde resultaat te komen.

Op lokaal niveau wordt het vragen van een VOG vooral gezien als een van de instrumenten voor het voeren van een preventief kinderveiligheidsbeleid.

Het Steunpunt wijst er daarnaast op dat veel organisaties (nog) niet deelnemen. Een belangrijke reden hier ligt in het feit dat er nog onvoldoende duidelijkheid bij de organisaties is of de pilot gecontinueerd zal worden en of VOG's ook na beëindiging van de pilot worden vergoed. Ook schrikt de verwachte administratieve rompslomp organisaties af. Zo noemt het Steunpunt

een concreet voorbeeld van een kindervakantieorganisatie[14], die vanwege de verwachte rompslomp geen VOG's zal gaan vragen van de vrijwilligers. De organisatie denkt dat het teveel tijd zal kosten, zeker gezien het feit dat VOG's na een jaar hernieuwd moeten worden. Daarnaast speelt het specifieke karakter van de kindervakanties een rol, het gaat om korte vakantieweken of weekends, niet om vrijwilligers die wekelijks kinderen begeleiden. In de praktijk geven veel vrijwilligers zich pas enkele weken voor de start van een vakantieweek op. Dit maakt het lastig om de VOG 'rond' te krijgen; ook vinden sommige organisaties het een risico dat zij nieuwe vrijwilligers hiermee kunnen afschrikken.

Het aanvragen van VOG's

Het Steunpunt constateert dat het aantal organisaties dat VOG's aanvraagt en het aantal aangevraagde VOG's per organisatie stijgt. Per juni 2013 vragen - voor zover bekend bij het Steunpunt - 45 van de 87 aangesloten organisaties VOG's van hun vrijwilligers. Van hen declareerden per juni 2013 31 organisaties reeds VOG's; bij de overige 14 participanten ondersteunde het Steunpunt het actief aanvragen en declareren. Het totaal aantal aangevraagde VOG's per juni ligt op 2.295. Van de overige organisaties is niet bekend of zij wel of niet deelnemen aan de pilot; het aantal organisaties dat VOG's wil vragen van hun vrijwilligers kan dus hoger liggen dan 45.

De toename in aantallen aanvragen en in organisaties zien we duidelijk terug in de cijfers van het Steunpunt. Zo waren in 2012 72 kindervakantieorganisaties aangesloten bij het SKV. Deze participanten organiseren in 2012 986 vakantiekampen voor 34.396 kinderen, 11.420 vrijwilligers leiden deze kampen. In 2012 declareerden 22 organisaties 1.564 VOG's. Deze groep had in haar bestand ruim 7.300 vrijwilligers.[15]

In maart 2013 was het aantal aangesloten participanten toegenomen tot 81 participanten. Van hen vroegen 26 organisaties VOG's aan voor hun vrijwilligers, in totaal betrof het 1.654 VOG's. In tabel 5.1 is een geanonimiseerd overzicht opgenomen van de verdeling van deze aangevraagde VOG's in maart 2013, per organisatie en in relatie tot het aantal vrijwilligers.

---

14 Niet geïnterviewd.

15 Bron: Steunpunt Kindervakanties (2012). '*Er even tussen uit! Jaarbericht 2012*' en aanvullende informatie van het SKV.

Tabel 5.1. Geanonimiseerd overzicht aangevraagde VOG's en aantal vrijwilligers (bij benadering), maart 2013

Organisatie	Aantal aangevraagde VOG's	Aantal vrijwilligers (bij benadering)
a.	10	25
b.	71	200
c.	53	1450
d.	54	1600
e.	1	100
f.	109	150
g.	23	25
h.	8	50
i.	14	125
j.	25	75
k.	113	550
l.	10	20
m.	16	20
n.	33	160
o.	19	30
p.	47	150
q.	4	50
r.	407	1200
s.	109	400
t.	58	85
u.	79	501
v.	1	30
w.	350	390
x.	10	30
y.	27	75
z.	3	500
Totaal	1.654	7.991

Bron: Steunpunt KinderVakanties, april 2013, geanonimiseerd aangeleverd

Kanttekening bij de tabel is dat het een momentopname is: veel aangesloten kindervakantieorganisaties waren tijdens het onderzoek bezig met het vragen van (meer) VOG's, waardoor het Steunpunt verwacht dat het aantal organisaties en het aantal VOG's per organisatie in de loop van 2013 verder zal toenemen.

De geïnterviewde organisaties vragen niet op dezelfde wijze VOG's van hun vrijwilligers. Er is een organisatie die aan alle vrijwilligers – nieuwe en bestaande – een Verklaring vraagt; van bestaande vrijwilligers die al eerder een Verklaring aanvroegen, maakt de organisatie elk jaar een selectie van vrijwilligers die opnieuw een VOG moeten overleggen. Een andere organisatie is in 2012 begonnen met het vragen van VOG's van alle vrijwilligers, bestaande

en nieuwe; elke 2 jaar zal iedere bestaande vrijwilliger opnieuw een Verklaring moeten kunnen overleggen. De organisatie die vanaf 2013 VOG's zal aanvragen, start met alle vrijwilligers van de zomerkampen van 2013. Het gaat dan om vrijwilligers die al jaren meedraaien, maar ook om nieuwe vrijwilligers.

De lokale organisaties die deelnamen aan de panels vragen allen VOG's van hun vrijwilligers, zowel nieuwe aanwas als oude kweek. Vrijwilligers die vaker dan één jaar meegaan moeten na verloop van tijd (wisselend van 1 tot 3 jaar) hun VOG opnieuw aanvragen.

5.7 Verband met implementatie In veilige handen

Vanuit het Steunpunt

De VOG is gratis voor organisaties die aangesloten zijn bij het Steunpunt KinderVakanties en voldoen aan de door het Steunpunt gestelde voorwaarden. Dit wil zeggen dat de organisatie valt onder de doelgroep van het Steunpunt en zich inzet om de kinderveiligheid tijdens kindervakanties binnen de eigen organisatie breder vorm te geven. De organisatie onderschrijft de doelstellingen van het project *In veilige handen* en stelt de veiligheid en het welzijn van de kinderen voorop. Concreet betekent dit dat de organisaties de participatievoorwaarden en een intentieverklaring omtrent kinderveiligheid ondertekenen.[16]

Voor het Steunpunt past de pilotregeling goed in een breed beleid rondom kindveiligheid en kwaliteit van de kindervakantie, het stimuleert organisaties om met de problematiek aan de slag te gaan: *'Het Steunpunt kan de sector met behulp van de pilotregeling meer bewust maken en ondersteunen. De kwestie vraagt echter tijd, attitude verandering en bewustwording zijn processen die tijd kosten, zeker bij vrijwilligersorganisaties. (...) Van belang is wel op te passen dat organisaties niet té veel focussen op deze problematiek alleen. Het gaat om een totaal aan inspanningen voor een kindervakantie, zoals het Steunpunt in de criteria van het Keurmerk KinderVakanties heeft vastgelegd. Dit geldt overigens niet alleen voor organisaties die voldoen aan alle criteria van het keurmerk.'*

Het Steunpunt merkt dat het aantal organisaties dat (alsnog) VOG's gaat vragen van de vrijwilligers stijgt door de verlenging van de pilotregeling naar 2013 en naar voorbeeld van collega-organisaties. Wel vraagt dit proces de nodige tijd. Verder is het duidelijk dat aandacht in media en politiek ook bij ouders een grotere bewustwording heeft gestimuleerd; zij vragen vaker of organisaties ook met VOG's werken. Organisaties worden daardoor mede gestimuleerd hun beleid op sociale veiligheid aan te scherpen.

---

16 Zie ook www.steunpuntkindervakanties.nl.

Het Steunpunt constateert dat de pilot vooral het bewustzijn van participanten heeft vergroot. Deelname aan de pilot maakt dat het thema (opnieuw) op de agenda komt: '*Zonder die pilot – we hebben er natuurlijk heel veel over gecommuniceerd naar onze participanten – denk ik dat het bewustzijn, het denken hierover veel minder zou zijn. Dus die deelname aan de pilot kan net het motortje zijn dat het net even prioriteit wordt.*'

Vanuit de organisaties
Bij een van de deelnemers aan de pilot is het verband met het thema van *In veilige handen* redelijk sterk, omdat de organisatie al veel deed aan de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De Toolkit is daarom niet echt vernieuwend, maar heeft de organisatie wel aan het denken gezet. Vrijwilligers merkten weinig van deelname aan de pilot, omdat het thema al hoog op de agenda stond. De organisatie is vooral tevreden met de landelijke aandacht voor de pilot: '*Men is het belang gaan inzien van de veiligheid rondom het vrijwilligerswerk*'.

Voor de andere deelnemer aan de pilot is het verband er wel, maar staat het bredere veiligheidsbeleid centraal. De preventie van seksueel misbruik is één van de thema's binnen veiligheid – een hele belangrijke -, maar het moet wel in verhouding staan met de overige onderwerpen. De organisatie: '*Het gaat vooral om het bewustzijn dat je rekening moet houden met risico's en signalen van seksueel misbruik, ook in je deelnemers onderling en voor je deelnemers. Hoe gaan we met elkaar om? Bewustzijn op alle vlakken.*'

Bij de niet-deelnemers is het verband zwak of zelfs afwezig. De organisatie die VOG's gaat aanvragen, weet grotendeels wat de Toolkit inhoudt. Het gebruik en het gedachtegoed ervan lijkt echter nog wat ver gezocht. De andere niet-deelnemer maakt geen gebruik van de Toolkit, omdat er geen behoefte aan is.

Op lokaal niveau zien kindervakantieorganisaties de pilot vooral in termen van het kunnen declareren van hun VOG's, en niet of in beperkte mate in samenhang met het gedachtegoed van *In veilige handen*. Met name het kostenaspect maakt dat de meeste organisaties het gebruik ervan toejuichen. Een landelijke pilotdeelnemer vindt de meerwaarde van de VOG dat deze drempelverhogend werkt voor de pleger, maar belangrijker is volgens hen dat organisaties een goed aanstellingsbeleid hebben. Een VOG is hier slechts een zeer klein onderdeel ervan. Dat het om '*een best wel uitgebreid beleid*' gaat, noemt deze organisatie als meerwaarde van het gebruiken van de Toolkit. De organisatie ziet de Toolkit als een soort blauwdruk om op organisaties te leggen.

Voor een andere deelnemer aan de pilot geldt dat de VOG het geheel aan maatregelen ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag completer maakt. Ook deze organisatie erkent het belang van de VOG, maar ziet het als onderdeel van een breder veiligheidsbeleid: '*Het werken met VOG's voor alle*

vrijwilligers helpt je ook in het beeld dat mensen hebben, voor iedereen is het helder dat de VOG er ook gewoon 'bij hoort'. Daarbij is het zo dat het je een gemakkelijke ingang geeft om een gesprek in te gaan, zowel met ouders als met vrijwilligers. Vanuit ouders krijg je regelmatig de vraag of je werkt met een VOG. Dan kun je dit aangrijpen om te laten zien: Ja, maar daarnaast doen we veel meer. Maar ook naar vrijwilligers: we vragen een VOG, maar dat is niet het enige.' Sommige kindervakantieorganisaties denken – overeenkomstig met de verwachting van het Steunpunt – dat met het aanvragen van VOG's er meer bewustzijn ontstaat.

De (nog) niet-deelnemende organisaties noemen vooral beperkingen van de VOG. Een organisatie vindt de waarde van de VOG beperkt, omdat het een momentopname is. Volgens de organisatie kan iemand tijdens een kinderkamp ook voor het eerst iets doen dat grensoverschrijdend is. Deze organisatie verwacht verder dat het invoeren van een VOG voor een aantal problemen kan zorgen. Bijvoorbeeld de haalbaarheid: *'Als je een week van tevoren merkt dat je een persoon te weinig hebt bij de leiding, kun je dan nog snel een VOG vragen van zo iemand?'* De andere niet-deelnemer ziet de VOG ook als een momentopname. De organisatie vindt dat een VOG verlengd zou moeten kunnen worden. Daarnaast schrikt de VOG mensen af, omdat het een officieel formulier is. Volgens deze organisatie is seksueel grensoverschrijdend gedrag nooit helemaal te voorkomen, ook niet met een VOG.

5.8 *Vervolg pilot en verwachtingen voor de toekomst*

Voortzetting en uitbreiding van de Pilot

De meeste van de geïnterviewde kindervakantieorganisaties zijn vóór voortzetting en uitbreiding van de pilot. Daarbij noemen de organisaties vooral aandachtspunten voor de pilot. Het Steunpunt zou in de toekomst graag zien dat organisaties rechtstreeks kunnen aanvragen bij het Centraal Orgaan Verklaring Omtrent het Gedrag (COVOG van de Dienst Justis, in plaats van achteraf de VOG gedeclareerd te krijgen. Het Steunpunt vindt het zonde om bij verbreding van de pilot voor alle organisaties aparte systemen te moeten bouwen. De pilot zou volgens het Steunpunt uitgebreid moeten worden naar het totale jeugdwerk (welzijnsorganisaties, speeltuinverenigingen, vrijwillig jeugd- en jongerenwerk, etc.), omdat risico's niet alleen gelden bij sport, kindervakanties en Scouting.

De deelnemende organisaties aan de pilot zien vooral een rol voor de overheid. Één organisatie vindt dat alles rondom dit thema gekoppeld moet worden en in handen moet zijn van één partij. Dat zou landelijk geïnitieerd moeten worden, maar moet ook toegankelijk zijn voor de kleine organisaties. Een andere deelnemer vindt dat kleine organisaties (financiële) ondersteuning

moeten krijgen bij de invoering van de VOG: '*Wij zijn een relatief grote organisatie, wij merken al dat het kostenaspect van de VOG er erg in meespeelt. Voor kleine organisaties is het helemaal niet haalbaar om zelfstandig die VOG in te voeren. Daar ligt in mijn beleving een rol voor de overheid.*' Ook vindt deze organisatie dat er landelijk beleid moet komen op de bredere geldigheid van de VOG. Een niet-deelnemer is ook voor de voortzetting van de VOG, maar ziet de 'administratieve rompslomp' graag afnemen.

Als de pilot zou stoppen, dan verwacht het Steunpunt dat de brede aandacht voor het thema waarschijnlijk ook zal stoppen. De kwetsbaarheid van de sector blijft volgens hen gelijk of neemt zelfs toe. Een deelnemer geeft aan dat het een bedreiging zou zijn als de pilot stopt, maar dan kunnen organisaties wel zorgen voor een goed aanstellingsbeleid.

Het Steunpunt geeft verder aan dat als er één totaalbudget zou zijn, dit geld naar preventie in den brede moet gaan: '*Altijd een combinatie, alleen gratis VOG's is absoluut te weinig. Werken met In veilige handen levert voor organisaties, vrijwilligers, ouders en deelnemers meer op dan alleen het screenen/ buiten houden van 'foute' vrijwilligers. Het gaat om de totale kwaliteit van organisaties. Een eigen pedagogisch beleid is cruciaal, en een goede sfeer, waarin vrijwilligers zaken bespreekbaar durven te maken.*'

Het Steunpunt vindt het verder moeilijk aan te geven of het in kindervakantiekampen veiliger is geworden door de gratis VOG, bijvoorbeeld omdat er van een VOG ook een preventieve werking uitgaat: '*Het is in ieder geval een motor geweest voor de discussie over dit aspect van veiligheid. Het is altijd een onderdeel van een totaalbeleid… Het bespreekbaar maken van ongewenste situaties en gedragingen blijft de basis. Een VOG is geen garantie, maar een hulpmiddel daarbij. In die zin helpt een VOG zeker bij het veiliger maken van jeugdprojecten.*' Op lokaal en landelijk niveau vinden de kindervakantieorganisaties het eveneens lastig om aan te geven of het nu veiliger is geworden. Zij geven aan dit niet te kunnen beantwoorden, of dat er altijd al aandacht voor was. Sommige organisaties verwachten dat het veiliger is vanwege de verwachte preventieve werking van het vragen van VOG's.

Verwachting van de registratielijst 2013

Over het algemeen is de registratielijst door het Steunpunt en de organisaties positief ontvangen. De volgende voordelen van een dergelijke 'zwarte lijst' worden genoemd:

- Het schrikt 'foute' vrijwilligers af en voorkomt shopgedrag.
- Het leidt tot bredere bewustwording bij organisaties, vrijwilligers en ouders.
- Ouders/organisaties voelen zich sterker en ondersteund. Zij kunnen ergens terecht bij twijfels.

- Er is een bredere screening mogelijk in verband met ruimere mogelijkheden van straf en tuchtrecht.
- De verwachting dat het werk uit handen neemt van de kindervakantieorganisaties.

Hierbij tekent een respondent aan dat zorgvuldige beoordeling van groot belang blijft.

Twee organisaties twijfelen over het nut van de registratielijst. Een deelnemer verwacht dat de organisatie de eerste jaren weinig van de lijst zal merken, omdat deze niet up to date is. Daarnaast vormt de gedeeltelijke subsidiëring door de overheid een beperking: '*De zwarte lijst is niet gekoppeld aan de uitgave van de VOG: dat loopt naast elkaar. Je moet en een VOG aanvragen en deze check doen. De overheid zal het gedeeltelijk subsidiëren. Dat is dan weer een drempel voor een vrijwilligersorganisatie om aan te haken bij dit veiligheidstraject.*'

Verwachtingen en zorgen voor de toekomst

Voor het Steunpunt blijft het een uitdaging om een goed evenwicht te vinden in de aandacht die uitgaat naar de veiligheid van kinderen. Men wil enerzijds de veiligheid zoveel mogelijk garanderen en tegelijkertijd de '*warme omgang*' met het kind niet naar de achtergrond laten verdwijnen.

De deelnemende organisaties zien vooral kansen. Één organisatie geeft aan dat er voldoende geld en aandacht voor het thema is. Volgens deze deelnemer zouden de organisaties die de zaken rondom het thema veiligheid goed op orde hebben, beloond moeten worden (d.m.v. een keurmerk of stempel). De andere deelnemer geeft aan dat door het aan de orde stellen van het thema ook kansen in de organisatie worden gecreëerd: '*Het biedt kansen om een goede, veilige omgeving te creëren. Daarin kunnen organisaties zich onderscheiden*'. In de toekomst ziet deze organisatie een bredere rol voor de gemeente om landelijk beleid op de VOG in relatie tot het voorkomen van seksueel misbruik te realiseren.

Een niet-deelnemer ziet vooral kansen in de registratielijst vanuit het tuchtrecht. De organisatie ziet een rol voor de overheid in het verplichten dat alle organisaties gebruik moeten maken van die registratielijst tuchtrecht. Een andere organisatie geeft aan dat men niet te hoge eisen moet stellen aan (het selecteren van) vrijwilligers. De organisatie vindt het belangrijk dat mensen hun gezond verstand gebruiken en zo het vrijwilligerswerk in ere houden.

Verder wil men op het landelijke niveau graag duidelijkheid over of en hoe de pilot wordt gecontinueerd. Sommige lokale clubs 'staan al in de startblokken' volgens hen, maar willen eerst weten of de VOG's in de toekomst nog steeds te declareren zijn.

5.9 Conclusies over de pilot bij Kindervakanties

Vanuit het Steunpunt is er veel aandacht voor de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk rond jeugd. Het Steunpunt voert een actief beleid om deelname aan de Pilot Gratis VOG's en daarmee ook het gebruik van *In veilige handen* te stimuleren.

De praktische verbinding tussen gratis VOG's en het actieve gebruik van *In veilige handen* is vrij zwak georganiseerd, op landelijk maar vooral ook op lokaal niveau.

Kindervakantieorganisaties doen al veel aan het thema - al dan niet in bredere zin - vanuit het KindervakantieKeurmerk en hebben aandacht voor de veiligheid van kinderen. Kindervakantieorganisaties hebben dan ook doorgaans goed zicht op kwetsbare groepen en risicosituaties. Deels is deze aandacht ook het gevolg van een toenemende maatschappelijke aandacht en daaruit voortvloeiend toegenomen bewustzijn bij ouders. Wel zijn er verschillen in de wijze waarop lokale en landelijke organisaties invulling geven aan het thema.

Op concrete incidenten is in alle lagen van de Kindervakanties - Steunpunt, landelijk en lokaal - beperkt zicht op incidenten. Wanneer men incidenten heeft ervaren in de organisatie, gaat het van sterke niet-pluisgevoelens tot seksueel contact tussen deelnemers of door volwassen vrijwilligers.

Redenen om deel te nemen aan de pilot liggen vooral in financiële overwegingen, maar ook het belang van de VOG als een van de instrumenten om preventief beleid te voeren. Kindervakantieorganisaties die (nog) niet deelnemen, noemen vooral de administratieve rompslomp en onzekerheid over de continuering van de pilot. Ook voegt voor sommige deelnemers deelname onvoldoende toe aan hun bestaande preventief beleid.

Het aantal VOG's dat kindervakantieorganisaties aanvragen neemt toe en zal naar verwachting nog verder toenemen. Organisaties die VOG's vragen, vragen meestal zowel nieuwe aanwas als bestaande vrijwilligers.

Kindervakantieorganisaties zijn vrijwel alleen vóór voortzetting en uitbreiding van de pilot. Ook zijn zij overwegend positief over de landelijke tuchtrechtlijst. Of het nu daadwerkelijk veiliger is geworden met de komst van de pilot vindt men lastig te beoordelen; wel verwacht men dat er een preventieve werking uitgaat van de VOG's.

6 *De pilot bij NOC*NSF en de sportbonden*

6.1 *Inleiding*

Nederlands Olympisch Comité*Nederlandse Sport Federatie (NOC*NSF) is de koepel van de georganiseerde sport in Nederland. De organisatie heeft als doel de sport in Nederland op Olympisch niveau te brengen. Bij NOC*NSF zijn zesenzeventig sportbonden aangesloten met in totaal ongeveer 27.000 sportverenigingen en ruim 4,7 miljoen sporters. Het is de federatie van sportbonden die samen staan voor een open, gezonde en aantrekkelijke sportbranche, die toegankelijk is voor iedereen in Nederland. Het verzorgen van een sociaal veilige sportomgeving is een belangrijk onderdeel van het beleid van de organisatie.

Samen met de aangesloten sportbonden heeft NOC*NSF een structuur opgezet om seksuele intimidatie in de sport te voorkomen en waar nodig hulp te kunnen bieden. De bonden zijn zelfstandig in hun beleid, maar NOC*NSF speelt op het gebied van ‘SI’ een stimulerende, organiserende en ondersteunende rol. Zo ondertekenden in 1997 alle aangesloten sportbonden door NOC*NSF opgestelde gedragsregels rondom dit thema en stelde de organisatie een telefonische hulplijn en vertrouwenspersonen en adviseurs in.

Met Scouting, NOV en MOVISIE was NOC*NSF rond 2007 een van de gesprekspartners van de overheid (i.e. de ministeries van V en J, Jeugd en Gezin en VWS) over het project *In veilige handen* en begin 2012 werd NOC*NSF pilotdeelnemer. Vanwege verschillende incidenten in de sport (bv. seksuele intimidatie door trainers) en een toenemend aantal vragen van sportbonden en sportverenigingen over seksuele intimidatie, heeft NOC*NSF het beleid op dit gebied de afgelopen jaren versterkt en uitgebreid. Dit gebeurde onder andere door alle sportbonden te verplichten een Vertrouwens Contact Persoon (VCP) aan te stellen. Deze fungeert als eerste aanspreekpunt voor sportverenigingen die te maken hebben met seksuele intimidatie en/of ongewenst gedrag. Daarnaast stelde NOC*NSF bij elke sportbond een op seksuele intimidatie toegesneden tuchtrecht in, verzorgt de organisatie opleiding en bijscholing voor Vertrouwenscontactpersonen, en kwam er een module ‘Seksuele Intimidatie’ voor trainers en coaches. Verder stelde de organisatie een klankbordgroep Seksuele Intimidatie en een registratiesysteem voor plegers in, en staat op de website een toolkit Beleid Seksuele Intimidatie.[17] NOC*NSF gebruikt de term seksuele intimidatie, maar is bezig om de

17 http://www.nocnsf.nl/seksuele-intimidatie.

beleidsinstrumenten gericht op het voorkomen van seksuele intimidatie te verbreden naar grensoverschrijdend gedrag.

In dit hoofdstuk bespreken we: de aandacht voor en het beleid rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sportwereld. Daarbij focussen we op NOC*NSF en een aantal sportbonden. We gaan in op de vertaling van NOC*NSF en bondsbeleid naar de lokale situatie (de sportverenigingen), het zicht op kwetsbare groepen en risicosituaties in de sportwereld, de ervaringen met de pilot Gratis VOG en het gebruik en de implementatie van de Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie. De informatie is verzameld via semigestructureerde interviews met de verantwoordelijke medewerkers van zes sportbonden en met twee betrokkenen bij NOC*NSF.[18] Daarnaast is gebruik gemaakt van relevante documentatie van NOC*NSF, waaronder de voortgangsrapportage omtrent het invoeren van gratis VOG's (2012). Drie van de zes sportbonden die we hebben gesproken nemen deel aan de pilot: de Nevobo (de Nederlandse Volleybalbond), de Koninklijke Nedelandse Zwembond (KNZB) en de KNVB (allen ook met een vertegenwoordiging in de werkgroep SI van NOC*NSF). De drie andere - De Nederlandse Boksbond, de Koninklijke Nederlandsche Wielerunie (KNWU) en de Nederlandse Algemene Danssport Bond(NADB)[19]- namen geen deel aan de pilot. Om inzicht te krijgen in hoe de (vrijwilligers in) sportverenigingen op lokaal niveau omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag en hoe zij de pilot Gratis VOG ervaren, zijn daarnaast vier panelgesprekken gevoerd met vrijwilligers van verschillende sportverenigingen: individuele sporten en teamsporten namen daaraan deel. Eén panelgesprek betrof de veiligheid van jeugdtalent in de sport. Het andere themapanel waar sportclubs aan deelnamen betrof veiligheid van vrijwilligerswerk rond jeugd met beperkingen.

Dit hoofdstuk heeft dezelfde opbouw als de twee voorgaande hoofdstukken over de pilot bij Scouting en het Steunpunt KinderVakanties. De sportwereld is echter vele malen groter en anders georganiseerd: minder centraal dan Scouting, bijvoorbeeld. De pilot met de gratis VOG's is in de sportwereld uitgezet via NOC*NSF: de koepel van landelijke sportbonden die ieder op hun beurt verantwoordelijk zijn voor een specifieke sport, sportcultuur en veiligheidsbeleid. Daardoor rijst er een zeer gevarieerd beeld op, gevarieerder nog dan uit het hoofdstuk over de kindervakanties. Tussen de sportbonden is op landelijk niveau veel verschil in opvattingen over de pilot en de preventie van seksueel overschrijdend gedrag te vinden. Die sportafhankelijke variatie krijgt in dit hoofdstuk veel aandacht.

18 Programmamanager Veilig Sportklimaat (NOC*NSF), Projectleider VOG (NOC*NSF), Medewerker Nationaal Servicepunt en VertrouwensContactPersoon Nevobo, Directeur KNZB, Coördinator ondersteuning clubbesturen. KNVB district Oost, coördinator Kaderontwikkeling KNWU, Bestuurder/penningmeester (Nederlandse Boksbond) en Bestuurslid/penningmeester (Nederlandse Algemene Danssport Bond).

19 De NADB wil in de nabije toekomst wel gaan deelnemen.

6.2 *Aandacht voor preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag door vrijwilligers*

NOC*NSF hecht veel waarde aan de preventie van seksuele intimidatie. Alle sportbonden zijn verplicht om een tuchtreglement toegesneden op seksuele intimidatie te hebben, gebaseerd op een blauwdruk van NOC*NSF. Om sportverenigingen te helpen in het opzetten van preventief beleid is er daarnaast de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie van NOC*NSF voor sportverenigingen. Deze besteedt onder andere aandacht aan een risicoanalyse en het aannamebeleid van vrijwilligers. De toolkit geeft sportverenigingen ook tips over hoe te handelen bij aanklachten of meldingen van seksuele intimidatie op de sportvereniging.

Uit de interviews blijkt dat niet alle sportbonden even veel aandacht hebben voor seksuele intimidatie. Daarbij is een duidelijk onderscheid tussen de bonden die deelnemen aan de pilot Gratis VOG (veel aandacht) en de bonden die hier niet aan deelnemen (weinig aandacht). Bij de KNZB is seksuele intimidatie een onderdeel van het algehele beleid, zodat verenigingsbesturen het thema op de agenda kunnen zetten en het onderwerp bespreekbaar is bij trainers en begeleiders. Een van de doelstellingen van het 'Meerjarenbeleidsplan 2013-2016' van de KNZB is dat honderd zwemverenigingen deelnemen aan het programma 'Samen naar een Veilig Sportklimaat[20]', inclusief het implementeren van de VOG bij verenigingen. De Nevobo heeft een Vertrouwens Contact Persoon die zeer actief bezig is met het thema en die op eigen initiatief verenigingen benadert om met hen over het onderwerp te praten. De KNVB merkt dat de grootte van de bond het moeilijk maakt om het onderwerp bij verenigingen op de agenda te krijgen. De geïnterviewde van de KNVB vertelt: *'Als je als KNVB, als koepel, iets wilt, duurt het jaren voor het in de praktijk gebeurt.'*

De aandacht voor seksuele intimidatie was er bij de sportbonden die deelnemen aan de pilot Gratis VOG ook al voordat de pilot startte. Meestal kreeg het thema prioriteit door een incident dat plaatsvond – en waarover in de media in toenemende mate ophef ontstaat - en/of doordat een van de medewerkers van de sportbond extra aandacht aan het thema wilde geven. De sportbonden waar het niet of slechts beperkt op de agenda staat wijten dit aan gebrek aan capaciteit en tijd, of het uitblijven van meldingen van incidenten (de Boksbond).

De sportwereld heeft regelmatig te maken met (geruchten over) seksuele intimidatie van trainers en coaches. Als incidenten in de media komen, ontstaat bij bestuurders en vrijwilligers van sportverenigingen een gevoel van urgentie voor het thema, zo vertellen de geïnterviewden. Ook krijgen de

20 Zie: http://www.knzb.nl/knzbvoor/veilig_sportklimaat/. De KNZB zet zich hiermee de komende jaren in om gewenst gedrag in en rond de sport te stimuleren en ongewenst gedrag te voorkomen en aan te pakken.

sportbonden dan vragen van ouders van jeugdsporters. Een van de geïnterviewden vertelt in dit kader over een voorbeeld buiten de sport dat een zelfde effect had: *'seksueel grensoverschrijdend gedrag werd ineens een 'hot item' door de Hofnar-affaire. Ouders voelen zich dan onveilig en komen met vragen bij de vertrouwenscontactpersoon [van de bond] terecht'*. Bij de KNVB geldt hetzelfde. Door het incident met de grensrechter in Almere krijgt bij deze bond het thema agressie op de velden nu veel aandacht.
Activiteiten van NOC*NSF lijken het bewustzijn van de sportbonden over seksuele intimidatie, seksueel misbruik en de kwetsbaarheid van kinderen voor misbruik door trainers en coaches te vergroten. Een bijscholingsbijeenkomst van NOC*NSF voor Vertrouwenscontactpersonen was voor de KNWU aanleiding om in de nabije toekomst meer aandacht aan seksuele intimidatie te besteden. De NADB wil, naar aanleiding van een brief van NOC*NSF over de pilot Gratis VOG, seksueel overschrijdend gedrag een onderdeel van haar beleid gaan maken.

6.3 *Zicht op kwetsbare groepen en risicosituaties in de sport*

De geïnterviewden zien jeugd, uiteenlopend van 10 tot 22 jaar, als de groep waar het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag van vrijwilligers het grootste is. Binnen deze groep zien zij pubers als een specifieke risicogroep, want *'vanaf 12 jaar zijn pupillen mogelijk iets gevoeliger voor seksuele contacten'*. Andere risicogroepen die door de verschillende bonden en door NOC*NSF worden genoemd zijn geestelijk en lichamelijk gehandicapten, en jeugdigen die (tijdelijk) niet lekker in hun vel zitten.

De geïnterviewden zijn het erover eens dat individueel contact tussen trainer/begeleider en sporter leiden tot risicosituaties voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarmee laten de geïnterviewden dus zien dat ze vooral denken aan seksueel overschrijdend gedrag tussen trainer en pupil en dat ze het grootste gevaar in trainers zien. Zij denken vooral aan risicosituaties tussen volwassen trainers (mannen) en puberjongens en –meisjes. Uit de panelgesprekken met sportclubs blijkt dat men op lokaal niveau vooral bezig is met preventie van misbruik door kwaadwillende of onbeheerste vrijwilligers met pedoseksuele neigingen of die gevoelig zijn voor de aantrekkingskracht van de jeugd. Uitzonderingen op deze regel vormen de zwemverenigingen en een volleybalclub. Deze sportclubs zijn ook op andere manieren bezig te zorgen voor een veilig sportklimaat waarin de risico's op seksueel overschrijdend gedrag klein zijn. Zo zijn er op deze clubs vertrouwenscontactpersonen aangesteld en worden in de zwemwereld omgangsregels – ook gericht op seksueel overschrijdend gedrag - met vrijwilligers besproken. De volleybalvereniging streeft naar een open cultuur waarin risico's worden benoemd en

signalen van een onveilig klimaat de vereniging bereiken: *'Dat zorgt ervoor dat we kunnen ingrijpen voordat de situatie verergert.'*

Lokale sportclubs zien zowel de VOG als een gedegen aanstellingsbeleid als maatregelen om vrijwilligers die kwaad willen buiten de sportclub te houden. Het landelijke management van sportbonden heeft daarnaast ook oog voor zich langzaam ontwikkelende seksuele relaties tussen trainer en pupil. Zij noemen als risicogroepen: sporters die thuis komen bij trainers (KNVB en Nevobo), contact tussen sporter en trainer via sociale media (KNVB) en wedstrijden waarvoor sporter en trainer gezamenlijk moeten reizen in binnen- en buitenland (KNWU, NADB en Boksbond). Alleen de Boksbond ziet binnen de damessport een hoger risico dan in de herensport. Meiden die boksen worden als kwetsbaar gezien vanwege de machocultuur binnen de sport.

Bij individuele trainers of begeleiders die veel contact hebben met jonge topsporters is het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag groter dan bij andere vrijwilligers, zo stellen zowel de sportbonden als NOC*NSF. Dit wordt vooral bij de individuele sporten als risico gezien, hoewel de Nevobo aangeeft ook met deze risico's bezig te zijn. Volgens de geïnterviewde van de Boksbond is individuele begeleiding een risico, omdat het de afhankelijkheidsrelatie tussen sporter en trainer vergroot. En de vertegenwoordiger van de Dansbond beschrijft het als volgt: *'Deze vrijwilligers [de zogenoemde ambassadeurs] begeleiden minderjarige dansers tijdens internationale toernooien. Ambassadeurs hebben direct contact met de jeugd. Zij lopen een hoger risico dan bijvoorbeeld een vrijwilliger die de deur bewaakt'.* Ook individuele verzorging van masseurs of fysiotherapeuten is een risicosituatie, 'omdat daarbij sprake is van lichamelijk contact', zo stellen de geïnterviewden.

Het risico op seksuele intimidatie is volgens verschillende geïnterviewden bij (jeugdige) topsporters extra groot vanwege de emotionele betrokkenheid van de trainers en begeleiders bij het team of de sporters. De druk tot presteren zorgt er volgens de geïnterviewde VCP van de Nevobo bijvoorbeeld voor dat trainer en sporter ook contact hebben over emoties. '*Zij [trainers] zetten alles op alles om kampioen te worden en ontfermen zich emotioneel over de kinderen in het volleybalteam. Na een training vraagt de coach bijvoorbeeld om te praten over een emotioneel probleem bij een kind vanwege familieomstandigheden'.* Dit soort situaties maken kinderen volgens de geïnterviewde kwetsbaar. En een vertegenwoordiger van de KNWU vertelt dat jeugdige topsporters zo kunnen opgaan in de sport dat zij de werkelijkheid uit het oog kunnen verliezen. '*Op dat moment is een kind erg kwetsbaar, omdat het intensief contact heeft met begeleiders en tegelijkertijd in een leeftijd is dat zij wat meer los komen van hun ouders.*'. Verder noemen enkele bonden (de KNZB, NADB en Nevobo) de schaarse kleding (bijv. badkleding bij zwemmen en beachvolleybal) van jeugdigen als risicofactor. Volgens de Zwembond 'roept dat van alles op en zorgt het voor problemen'.

Bewustzijn bij vrijwilligers

De geïnterviewden beschouwen vooral de structurele vrijwilligers, zoals trainers, coaches, teambegeleiders en fysiotherapeuten als de vrijwilligers in de sport. Zelden noemen zij de ouders die incidenteel iets binnen de sportvereniging doen, zoals het organiseren van trainingskampen of het verzorgen van het vervoer naar uitwedstrijden.

Volgens de meeste sportbonden is slechts een deel van de vrijwilligers van de verenigingen zich bewust van risicosituaties voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. De KNWU denkt bijvoorbeeld dat slechts een op de twintig vrijwilligers zich hiervan bewust is. De geïnterviewde van de Boksbond vertelt: '*Ik weet niet of iedereen erover nadenkt. Voor sommige vrijwilligers zal het vanzelfsprekend een 'non issue' zijn. Er zijn altijd mensen binnen de Boksbond met een machoachtige houding. Voor hen is het onderwerp minder bespreekbaar.*' De meeste voetbalverenigingen zijn zich volgens de VCP van de KNVB wel bewust van mogelijke risicosituaties, maar zetten dat bewustzijn slechts in beperkte mate om in een preventief beleid. En hoewel de ene bond meer doet aan de preventie van seksuele intimidatie dan de andere, blijft men in de sportwereld zeggen 'dat een grapje moet kunnen en lichamelijk contact nu eenmaal bij de sport hoort'.

Een van de verklaringen voor het beperkte bewustzijn bij vrijwilligers, is de ontkenning van de kans op seksueel misbruik op de sportvereniging, zo vertellen de geïnterviewden. Er zijn mensen bij sportbonden en vrijwilligers in de sport die het risico onderschatten. Een geïnterviewde vertelt: *'mensen stoppen het weg en zeggen: dat gebeurt hier niet. Als er dan toch een ernstig incident [misbruik] plaatsvindt, worden vrijwilligers hierdoor overvallen'.* En een ander: *'Je hoort er nooit iemand over. (...) Het is een soort blinde vlek.'*

De sportbonden proberen op verschillende manieren het bewustzijn van risicosituaties van seksueel grensoverschrijdend gedrag te vergroten bij de lokale vrijwilligers. Zo agenderen de verenigingscontactpersonen van de KNZB het thema bij de zwemverenigingen. Zij doen dit tijdens regionale vergaderingen. De KNVB organiseert ook bijeenkomsten over het thema, maar merkt dat een deel van de vrijwilligers deze bijeenkomsten als een extra last ervaart: '*Voetbalverenigingen zijn vaak al blij als ze voldoende vrijwilligers hebben. Extra informatiebijeenkomsten over preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag ervaren vrijwilligers dan soms als te veel gevraagd... Je kunt verenigingen ook niet dwingen, je kunt ze alleen proberen te overtuigen van het belang ervan.*' Het is volgens de KNVB zaak de voetbalverenigingen die echt iets willen met het thema preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag hierbij te ondersteunen. Daarnaast ziet de KNVB ook voor zichzelf een belangrijke voorbeeldfunctie door voor de vrijwilligers die betrokken zijn bij de districtenteams (talenten) een VOG aan te vragen.

6.4 *Documentatie en registratie*

Zowel bij de sportbonden die deelnemen aan de pilot Gratis VOG als bij de sportbonden die hier niet aan deelnemen zijn weinig incidenten bekend. Daarbij zij aangetekend dat men over het algemeen in de sport pas over incidenten spreekt als de politie of de rechter er aan te pas gekomen is. Hierbij gaat het vaak om ernstige incidenten als aanranding of verkrachting. Bij NOC*NSF kwamen in 2009 per jaar tussen de 85 en 100 meldingen binnen bij het telefonische meldpunt SI (*In veilige handen*, 2009). In ruim 40% van deze meldingen ging het om misbruik van minderjarigen. Op de website van NOC*NSF staat vermeld dat er jaarlijks tussen de 80 en 100 meldingen van seksuele intimidatie worden geregistreerd. Het kan hierbij gaan om verbale intimidatie alsook om ongewilde aanrakingen. Een derde van de meldingen bestaat uit aanranding, verkrachting en langdurig seksueel misbruik. Vijfennegentig procent van deze slachtoffers is jonger dan 20 jaar, 60 procent zelfs jonger dan 16 jaar. De sportwereld gaat ervan uit dat de werkelijke aantallen hoger liggen, doordat van veel incidenten geen melding wordt gedaan (door de sporter en/of de sportvereniging).

Bij de Boksbond en de Dansbond zijn geen incidenten bekend, bij de KNWU sinds 2002 ongeveer vijf. De bonden die aan de pilot Gratis VOG deelnemen, dat zijn overigens ook de grotere bonden, hebben iets meer ervaring met incidenten. Zo heeft de Nevobo sinds 2000 ongeveer tien incidenten geregistreerd. De Volleybalbond geeft aan dat ‘het om incidenten gaat waarvan uitspraken door de rechter zijn gedaan, of waarvan de politie een proces-verbaal heeft opgemaakt’. Bij de tuchtcommissie van de Zwembond zijn in de afgelopen vijf jaar vier incidenten bekend waarbij het ook gaat om een rechterlijke uitspraak of een proces-verbaal. Een vertegenwoordiger van de Zwembond geeft aan dat de bond niet goed op de hoogte is van ‘wat er allemaal heeft gespeeld of nog speelt op het gebied van excessen’. De tuchtcommissie van de KNZB wordt bij een proces-verbaal of een uitspraak door de rechter niet automatisch geïnformeerd door de politie of het Openbaar Ministerie. De Zwembond moet hier zelf naar informeren, maar geeft aan dat ‘het verzoek om informatie in de meeste gevallen wordt afgewezen en er alleen informatie aan de direct betrokkenen wordt verstrekt’. De KNVB heeft in het voetbalseizoen 2011/2012 voor heel Nederland 14 meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag ontvangen van voetbalverenigingen.
Bij twee sportbonden – de Nevobo en de KNVB - worden incidenten gerapporteerd door de vertrouwenscontactpersonen. Zij zijn contactpersoon voor 1 of meerdere clubs en kunnen bij deze bonden voor de registratie gebruikmaken van een door NOC*NSF ontwikkeld registratieformulier.[21] De vertrouwenscontactpersoon van de Volleybalbond hanteert een eigen logboek. De

21 Zie: http://www.nocnsf.nl/cms/showpage.aspx?id=995

Volleybalbond heeft dat zo geregeld 'omdat de informatie per incident vaak te complex is voor het registratieformulier'.

De sportbonden registreren hoofdzakelijk incidenten waarbij sprake is van seksueel geweld als aanranding en verkrachting. In de registraties van de Nevobo zijn bijvoorbeeld aanrandingen bij topsportverenigingen en tijdens een beachvolleybaltoernooi bekend. Ook bij de KNZB en de KNVB bestaan de registraties voornamelijk uit seksueel misbuik.

Dat de registratie bij de sportbonden zich vooral richt op de ernstige incidenten heeft ook te maken met het feit dat het voor sportclubs vaak lastig is om seksueel grensoverschrijdend gedrag te herkennen. Met name de Boksbond en de Voetbalbond hebben daarbij ook nog te maken met een cultuur met een enigszins hoog machogehalte. De KNVB stelt dat zij 'door het grote ledenaantal te maken heeft met veel verschillende meningen over seksueel grensoverschrijdend gedrag, verspreid over een groot aantal voetbalverenigingen'. Dat maakt het voeren van een algemeen beleid op dit thema voor deze bond complex.

De Dansbond, de Zwembond en de Voetbalbond hebben ook melding gekregen van onschuldiger klinkende incidenten. Zo was er een zwemvereniging die melding maakte van een jongen van 14 die om de hoek van de kleedkamerdeur foto's maakte van de meiden. De KNVB heeft het afgelopen jaar een melding gekregen van een trainer die seksueel getinte opmerkingen maakte naar een moeder van een van de jeugdspelers in het team dat hij begeleidt.

6.5 Gebruik van ondersteunend instrumentarium: de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie

Bij NOC*NSF staat vanaf 1996 'de zorg voor een veilige omgeving voor iedereen, en in het bijzonder voor minderjarigen en kwetsbare groepen (gehandicapten, talenten, topsporters)' hoog op de agenda. De VOG in de sport sloot voor NOC*NSF goed aan bij het pakket aan maatregelen tegen seksuele intimidatie. Invoering van de VOG wordt door NOC*NSF dan ook als breder onderdeel van het beleid 'SI' ingezet: 'effectief beleid tegen seksuele intimidatie is meer dan alleen het invoeren van de VOG'. NOC*NSF kwam met de deelnemende bonden overeen dat in de communicatie over de VOG richting de sportverenigingen ook de toolkit SI werd benoemd. De toolkit is opgenomen in een digitale informatiefolder voor verenigingen en wordt op de website van NOC*NSF onder de aandacht gebracht en is daar online beschikbaar. En de werkgroep SI blijft aandacht voor zowel de VOG als de toolkit vragen. De geïnterviewden noemen de preventie van seksuele intimidatie vaak samen met het beleid rondom een veilig sportklimaat.

De bonden die deelnemen aan de pilot met de gratis VOG's zijn goed bekend met de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie en met *In veilige handen*. De KNZB heeft de instrumenten ter beschikking gesteld aan de zwemverenigingen in het land. Verenigingen kunnen de instrumenten downloaden vanaf de website van de KNZB. Beide toolkits helpen volgens de Zwembond om seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar te maken, omdat het onderwerp op de agenda wordt gezet. De Nevobo maakt sinds 2007 gebruik van de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie. De bond heeft de toolkit omgevormd voor volleybalverenigingen, met de gedragsregels als belangrijkste onderdeel. De KNVB laat het gebruik van de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie over aan de voetbalverenigingen zelf.

De meeste vrijwilligers van de sportclubs die wij in de panels spraken gaven aan nog nooit van deze instrumenten gehoord te hebben. Slechts enkele vrijwilligers hebben er kennis van genomen: *'Ja, via een sollicitatiegesprek bij een volleybalclub kreeg ik het preventieplan seksuele intimidatie in handen.'* Van de sportverenigingen die we spraken, was er dan ook maar een volleybalvereniging die van de toolkit van NOC*NSF gebruik maakt. Een vertegenwoordiger van een lokale tennisclub gaf aan de instrumenten wel te willen ontvangen en bespreken met een jongerenteam dat activiteiten voor de jeugd organiseert, onder andere om '*een stukje bewustwording te creëren*'.

De drie geïnterviewde bonden die niet deelnemen aan de pilot maken, op een enkele uitzondering na, geen gebruik van *In veilige handen* en/of de toolkit Seksuele Intimidatie. De Boksbond heeft zelfs nog niet eerder van deze instrumenten gehoord. De KNWU en de NADB hebben wel kennis genomen van *In veilige handen*, maar maken er geen gebruik van omdat '*het thema bij hen geen prioriteit heeft*'. De NADB en de Boksbond zijn niet bekend met de Toolkit SI. De KNWU gebruikt de toolkit zelf niet, maar verspreidt deze wel onder de wielerverenigingen in het land. Bij vragen van een vereniging rondom seksuele intimidatie, wijst de bond bijvoorbeeld op de toolkit. De Wielerbond weet dat een aantal (grote) wielerverenigingen de toolkit wel gebruikt. En via de vertrouwenscontactpersoon van de bond is de KNWU er ook van op de hoogte dat enkele grote verenigingen daarnaast ook gebruikmaken van een vertrouwenscontactpersoon.

Volgens de bonden die ondersteunend instrumentarium onder de aandacht brengen is het onmogelijk sportverenigingen te verplichten dit ook te gebruiken. '*Het is zaak de sportverenigingen de mogelijkheid te bieden de instrumenten te gebruiken*'. De KNVB geeft aan dat besturen van sportverenigingen het als benauwend kunnen ervaren als zij worden verplicht tot gebruik van een bepaald instrumentarium. Ook speelt de grote diversiteit aan voetbalclubs een rol, zo vertelt de geïnterviewde van de KNVB: '*iedere voetbalvereniging is anders. Het is daarom belangrijk dat zij zelf kunnen bepalen welke regels ze opstellen en wat past bij hun vereniging.*'

De drie geïnterviewde bonden die deelnemen aan de pilot proberen sportverenigingen vooral te verleiden om instrumenten als de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie te gebruiken. De KNVB laat de sportverenigingen zien wat zij aan preventie kunnen doen. Op de website van de Zwembond kunnen zwemverenigingen de instrumenten downloaden. En de Nevobo probeert het gebruik van de toolkit te stimuleren met workshops, informatiefolders en voorlichtingsbijeenkomsten over seksuele intimidatie.

6.6 Deelname aan de pilot: argumenten, motieven, overwegingen en aantallen

NOC*NSF neemt om verschillende redenen deel aan de pilot Gratis VOG. Allereerst om bij de sportverenigingen het bewustzijn over seksueel grensoverschrijvend gedrag te vergroten. Daarnaast is de gedachte dat de VOG zorgt voor selectie aan de poort: '*het voorkomt dat mensen die veroordeeld zijn voor seksueel grensoverschrijdend gedrag vrijwilligerswerk kunnen doen op een sportvereniging*'. Verder is het voor het imago van sportverenigingen goed als ze laten zien dat ze preventie van misbruik en geweld serieus nemen. Dat de VOG's gratis worden verstrekt is voor NOC*NSF ten slotte ook een belangrijke meerwaarde van de pilot.

De KNZB, de Nevobo en de KNVB doen mee met de pilot omdat zij preventie van seksuele intimidatie belangrijk vinden of omdat zij het als een mogelijkheid zien het thema bij hun clubs op de agenda te zetten. De Zwembond en de Volleybalbond besteden veel aandacht aan het thema en willen dat het belang van de VOG in de sportwereld breed draagvlak krijgt. De Nevobo doet daarnaast, net als de KNVB, mee omdat de gratis verstrekking een aanbod is dat zij niet kunnen afslaan. De KNVB ziet het nadrukkelijk als een van de middelen ter preventie van seksuele intimidatie.

Niet-deelnemers
De geïnterviewden van de sportbonden die niet deelnemen aan de pilot noemen hier verschillende redenen voor. Het kan zijn dat zij hun achterban niet willen '*lastig vallen*' met initiatieven op thema's die bij de achterban geen prioriteit hebben (KNWU en Boksbond). Daarnaast kan het zijn dat een sportbond het erg druk heeft met andere zaken of door de beperkte omvang van de bond geen medewerkers vrij kan maken voor communicatie over de pilot en het thema (NADB en Boksbond). En een van de geïnterviewde bonden (de Boksbond) vindt VOG's niet nodig.

Aantallen
Per september 2012 participeren 52 van de 76 (68 procent) sportbonden die zijn aangesloten bij NOC*NSF in de pilot Gratis VOG. Vierentwintig bonden nemen niet deel. De deelnemende sportbonden vertegenwoordigen bij elkaar

4.361.051 van de ongeveer 4,7 miljoen sporters en 19.540 van de circa 27.000 sportverenigingen.[22]

Sinds de start van de pilot in april 2012 zijn door 211 sportverenigingen (0.01% van de 19.540 sportverenigingen die dit konden doen) 2.982 VOG's aangevraagd. Vóór de pilot vroeg echter nog bijna geen enkele sportvereniging VOG's aan, volgens NOC*NSF hoofdzakelijk door de kosten die hieraan verbonden waren en het feit dat het ongebruikelijk was in de sport. De koepel heeft dan ook geen overzicht van het aantal VOG's dat voor de pilot werd aangevraagd.

De tabel hierna geeft een overzicht van het aantal aangevraagde VOG's per sportbond vanaf de start van de pilot tot eind april 2013 en het aantal sportverenigingen dat per bond VOG's heeft aangevraagd.

22 Bron: NOC*NSF ledenrapportage 2010.

Tabel 1 Aantal aangevraagde VOG's per sportbond, in verhouding met het aantal sportverenigingen per bond.

Sportbond	**Aantal aangevraagde VOG's**	**Aantal verenigingen dat VOG's heeft aangevraagd**	**Aantal leden in 2011**
Aikido Nederland	8	2	3.523
Atletiekunie	305	20	137.617
Badminton Nederland	66	11	55.924
Gehandicaptensport Nederland	73	4	11.261
Judo Bond Nederland	43	2	53.239
Karate-do Bond Nederland	12	3	9.286
Koninklijk Nederlands Korfbal Verbond	56	3	97.629
Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond	27	1	118.679
Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond	90	9	23.038
Koninklijke Nederlandse Biljart Bond	6	1	32.452
Koninklijke Nederlandse Cricket Bond	1	1	5.238
Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie	286	22	245.987
Koninklijke Nederlandse Hockey Bond	1	1	231.025
Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond	17	4	668.811
Koninklijke Nederlandse Schaakbond	38	9	23.510
Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond	837	31	1.205.808
Koninklijke Nederlandse Zwem Bond	158	8	139.683
Nederlands Handbal Verbond	121	9	54.130
Nederlandse Basketball Bond	61	8	49.327
Nederlandse Culturele Sportbond	106	4	196.380
Nederlandse Darts Bond	8	1	33.652
Nederlandse Golf Federatie	20	1	360.645
Nederlandse Handboog Bond	85	8	9.132
Nederlandse Onderwatersport Bond	154	15	15.479
Nederlandse Tafeltennis Bond	49	9	32.901
Nederlandse Toer Fiets Unie	1	1	50.597
Nederlandse Volleybal Bond	160	14	125.147
Nederlandse Waterski en Wakeboard Bond	37	1	2.787
Reddingsbrigade Nederland	131	5	24.937
Watersportverbond	25	3	89.831
TOTAAL	2982	211	2.901.847

Volgens een vertegenwoordiger van NOC*NSF zijn er in totaal ruim 1 miljoen vrijwilligers actief in de sport. Van deze miljoen vrijwilligers die deze bonden vertegenwoordigen hebben er circa 3.000 mensen een VOG aangevraagd binnen de pilot. Met een totaal van circa 3.000 aangevraagde VOG's op circa (in totaal) 1 miljoen vrijwilligers, komt de sportwereld op 0,3% van de vrijwilligers die een VOG op zak heeft. Net relevant, het gaat alleen om vrijwilligers die met jongeren in aanraking komen. Als we uitgaan van het aantal structurele vrijwilligers, wat er volgens de website van NOC*NSF ruim 50.000 zijn,

heeft 6% van de sportvrijwilligers een VOG. Hiermee is de sportwereld / NOC*NSF de pilotorganisatie die relatief de minste VOG's heeft aangevraagd.

We hebben via de sportbonden getracht te achterhalen hoeveel vrijwilligers er nu een VOG hebben, en hoeveel er daarvan binnen de pilot zijn aangevraagd. Bij de KNZB is niet bekend hoeveel vrijwilligers en hoeveel aangesloten leden een VOG hebben aangevraagd. Een vertegenwoordiger van de Zwembond geeft aan dat zij alleen de aantallen die door verenigingen worden gedeclareerd nu middels de declaratietool zien. De Nevobo gaat er 'op basis van vertrouwen' van uit dat de 160 VOG aanvragen die door 14 verenigingen zijn gedaan aanvragen van vrijwilligers betreffen. Deze 160 VOG's zijn allen binnen de pilot aangevraagd. Volgens de KNVB zijn er medio mei 2013 1.006 VOG aanvragen van vrijwilligers bekend. Dit aantal ligt een stuk hoger dan de 837 aanvragen die bij NOC*NSF bekend zijn. Dit is te verklaren doordat de KNVB zicht heeft op welke voetbalverenigingen VOG's aanvragen. NOC*NSF ziet dit pas op het moment dat declaraties daadwerkelijk zijn ingediend. De aanvragen van de vrijwilligers van de KNVB zijn allen binnen de pilot aangevraagd: voorafgaand aan de pilot waren er geen aanvragen.

De drie deelnemende bonden die zijn geïnterviewd hebben geen of beperkt zicht op het aantal geweigerde en niet aangevraagde VOG's. Een vertegenwoordiger van de Zwembond geeft aan dat de bond deze informatie niet krijgt: '*De vereniging vraagt de VOG aan voor de vrijwilliger. Als deze dan geen VOG ontvangt via de vrijwilliger, dan is dat het teken voor de vereniging dat de VOG is geweigerd. Dit wordt niet naar de bond gecommuniceerd.'* Alleen de KNVB kan uitspraken doen over het aantal geweigerde VOG's. Volgens de vertegenwoordiger van de Voetbalbond is er tot op heden geen enkele VOG geweigerd. Ook bij NOC*NSF is geen informatie bekend over het aantal VOG's dat is geweigerd.

6.7 Verband tussen VOG-aanvragen en de inzet van andere instrumenten

Er lijkt bij de sportbonden geen, of hoogstens een beperkt, verband te zijn tussen deelname aan de pilot Gratis VOG en de implementatie van het gedachtegoed achter *In veilige handen* en de Toolkit SI. Alleen de Nevobo spreekt over een verband tussen de pilot en het gedachtegoed. De pilot had als gevolg dat binnen deze bond meerdere workshops over seksuele intimidatie en VOG's werden georganiseerd. Maar zelfs de Nevobo geeft aan dat incidenten een veel belangrijkere verklaring zijn voor aandacht voor seksuele intimidatie dan de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen.

Daarnaast lijkt het eerder andersom te zijn: al bestaande aandacht voor seksuele intimidatie bij een klein aantal actieve sportbonden (vaak ook

vertegenwoordigd in de werkgroep SI van NOC*NSF) is een verklaring voor deelname aan de pilot Gratis VOG. De Nevobo ziet de pilot Gratis VOG als een extra handvat binnen hun bestaande veiligheidsbeleid. Ook bij de KNZB stond seksueel grensoverschrijdend gedrag al lang voor de pilot op de agenda en heeft deze niet voor extra aandacht voor het thema gezorgd. Hier lijkt de wet van de remmende voorsprong een rol te spelen. Voor de bonden die al actief waren op dit gebied maakt de pilot, buiten dat er door de sportverenigingen nu VOG's worden aangevraagd, weinig verschil. Voor de bonden die nog niet zo actief waren heeft de pilot misschien wel meer betekenis gehad.

Neem het verschil in bovenstaand schema tussen de KNHB en de KNVB. De Hockeybond neemt preventie van seksueel overschrijdend gedrag al jaren serieus en vat dat thema ook breed op. Binnen de pilot is er echter maar 1 club die VOG's heeft aangevraagd. Voor de KNVB was deze thematiek nieuw. Op de KNVB website zijn bij een search op KNVB en seksuele intimidatie vooral korte nieuwsberichten over de pilot terug te vinden. Binnen de KNVB hebben echter wel 31 clubs VOG's aangevraagd voor vrijwilligers (zie tabel 1).

6.8 Vervolg pilot en verwachtingen voor de toekomst

Zowel NOC*NSF als de sportbonden zijn voor voortzetting van de pilot. Hoofdzakelijk omdat het een manier is om vrijwilligers te blijven herinneren aan het belang van preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport en aan het belang van een veilig sportklimaat in algemene zin. Seksuele intimidatie, grensoverschrijdend gedrag en een veiliger sportklimaat blijven bij NOC* NSF en de sportbonden belangrijke aandachtspunten. De vertegenwoordiger van NOC*NSF merkt daarbij op dat het belangrijk is dat verenigingen van alle sporten, en niet alleen van sporten met 'hoge risicosituaties', de kosten voor VOG's kunnen declareren: *'Je ziet namelijk vaak dat vrijwilligers die seksueel normoverschrijdend gedrag vertonen 'shoppen' tussen verschillende sporten.'*

Ook de geïnterviewden van de niet-deelnemende bonden zijn voor voortgang van de pilot. Zo is de KNWU van mening dat de bond dan meer tijd krijgt om in te bedden bij de sportverenigingen. En de Boksbond vindt het belangrijk omdat er dan meer aandacht komt voor seksueel grensoverschrijdend gedrag, al moet de pilot en het doel ervan dan wel meer publiciteit krijgen.

De pilot Gratis VOG is voor de sportbonden een manier om het thema preventie van seksueel overschrijdend gedrag bij sportverenigingen op de agenda te zetten. Zonder de pilot hadden een aantal sportverenigingen bijvoorbeeld niet zo veel aandacht aan het thema besteed zoals ze dat nu doen.

Voor de toekomst is vooral de complexiteit van de declaratieprocedure een aandachtspunt. Er moeten veel stappen worden doorlopen en dat werkt

demotiverend voor het aanvragen van nieuwe VOG's. De vrijwilligers van sportverenigingen geven aan dat deze complexiteit als gevolg kan hebben dat minder VOG's worden aangevraagd. De geïnterviewde VCP van de KNVB geeft zelfs aan dat dit belangrijker is dan of het wel of niet gratis is. Ook binnen de KNZB is het declareren van VOG's een aandachtspunt, zo geeft de geïnterviewde aan: '*De massa van de vrijwilligers die nu een VOG aanvraagt, declareert deze niet'*. Zowel de deelnemende als de niet-deelnemende bonden geven daarnaast aan dat het nog vaak onduidelijk is voor welke vrijwilliger de gratis VOG nu geldt. De sportbonden vinden dit een belangrijk aandachtspunt bij continuering van de pilot.

Het Instituut Sportrechtspraak (ISR) en verwachtingen van de registratielijst 2013

Binnen de aangesloten bonden in de sportwereld geldt het tuchtrecht van het Instituut SportRechtspraak (ISR). Het is daarom niet waarschijnlijk dat de sportwereld zal aansluiten bij Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk die in maart 2013 is opgericht. De sportbonden hebben, met uitzondering van de Boksbond, positieve verwachtingen van de gezamenlijke registratielijst die in 2013 voor het vrijwilligerswerk wordt geïntroduceerd en door NOV beheerd zal worden. De eerste jaren wordt de lijst nog gevuld met namen van personen die veroordeeld zijn voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Op de lange termijn zien de bonden het als een geschikt instrument om 'shoppen' door vrijwilligers met foute bedoelingen te voorkomen. Men hoopt dat de namen van de personen die geen VOG krijgen ook op de registratielijst komen.

De bonden vinden het bovendien positief dat sportverenigingen via de gezamenlijke registratielijst in de toekomst op laagdrempelige wijze zelfstandig kunnen informeren over het verleden van vrijwilligers. De geïnterviewde van de KNZB benadrukt dat de registratielijst nooit publiek mag worden: '*Het moet geen publieke schandpaal zijn*'.

6.9 Vrijwilligers bij sportverenigingen aan het woord

Om een beeld te krijgen van wat de pilot Gratis VOG op lokaal niveau betekent, zijn drie panelgesprekken gevoerd met vrijwilligers van verschillende sportverenigingen. Ook waren sportclubs aanwezig bij het themapanel rondom jeugdigen met een beperking. In totaal hebben negentien vrijwilligers uit de sportwereld deelgenomen aan de panelgesprekken. Aan een panelbijeenkomst voor teamsportverenigingen in Houten namen zeven mensen deel verspreid over drie sporten. De panelbijeenkomst voor individuele sporten vond plaats met drie vrijwilligers van een zwemvereniging in Maarssen. Ten slotte hielden we in Eindhoven een panelbijeenkomst met sportverenigingen die extra aandacht besteden aan talenten. Hieraan namen vijf vrijwilligers deel verspreid over drie sportverenigingen.

De resultaten uit de panelbijeenkomsten bespreken we los van de telefonische interviews met medewerkers van de landelijke koepelorganisaties, omdat de sportbonden erg van elkaar verschillen in aard, werkwijze en omvang. Daardoor is het niet mogelijk generaliseerbare uitspraken te doen over de relatie tussen de aandacht van de bonden voor seksueel grensoverschrijdend gedrag en de manier waarop vrijwilligers op sportverenigingen hiermee omgaan.

Garanderen veilig klimaat voor jeugdleden

Volgens meerdere vrijwilligers is een veilig klimaat voor jeugdleden niet te garanderen. Niettemin blijkt uit de panelgesprekken dat er drie factoren zijn waarmee sportverenigingen in ieder geval de veiligheid voor de jeugdleden kunnen vergroten. Ten eerste is dat het aannamebeleid voor vrijwilligers, waarmee kan worden voorkomen dat mensen die kwaad willen op de vereniging terecht komen. Al snel noemen de vrijwilligers uit zichzelf de VOG als een van de middelen hiervoor.

Ten tweede moet de sportvereniging er volgens de vrijwilligers voor zorgen dat het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar wordt gemaakt. Dit gebeurt nog te weinig, zo blijkt uit de gesprekken, onder andere doordat het een extra tijdsinvestering vraagt van de vrijwilligers. Daarnaast komen op bijeenkomsten over dit thema juist de mensen die het al op hun netvlies hebben staan. Overigens bestrijkt veiligheid voor jeugdleden veel meer aspecten dan alleen seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het gaat volgens de vrijwilligers ook om pestgedrag binnen de teams en negatief dan wel positief coachende trainers en begeleiders. Het bespreken van dergelijke thema's draagt bij aan het creëren van een open cultuur. Voor één van de verenigingen is de VCP binnen de vereniging van belang om moeilijke onderwerpen aan de orde te stellen.

Ten derde vinden de geïnterviewden het belangrijk dat de veiligheid van de kinderen op de sportvereniging een apart onderdeel is van het beleidsplan. Dit betekent echter niet dat de trainers en vrijwilligers er ook echt aandacht aan besteden, zo vertelt een bestuurder: '*Ons beleidsplan op dit thema is prachtig, maar er kijkt verder niemand naar. Het moet meer bekendheid krijgen binnen de verenigingen.*' Het aanvragen van een VOG is volgens enkele geïnterviewden een manier om het verenigingsbeleid op het gebied van veiligheid bij vrijwilligers op de agenda te zetten. Blijvende aandacht is vervolgens van belang om het thema op de agenda te behouden. Volgens enkele vrijwilligers heeft de VCP hierin een doorslaggevende rol.

Er zijn sporten waarin de sportverenigingen extra maatregelen nemen. Beide zwemverenigingen die aan bod kwamen in de panelgesprekken zorgen er bijvoorbeeld voor dat bij de trainingen en wedstrijden altijd twee trainers of begeleiders aanwezig zijn. Daarnaast verplichten beide zwemverenigingen al hun trainers – zowel de bestaande als nieuwe vrijwilligers - een VOG aan te

vragen. Ook de deelnemende voetbal- en volleybalvereniging zien de VOG als een factor die het risico beperkt, al is het bij hen praktisch niet altijd mogelijk om vrijwilligers een VOG aan te laten vragen.

Bij de begeleiding van sporttalenten is geen extra aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag, zo blijkt uit het panelgesprek met vrijwilligers die te maken hebben met jeugdige sporttalenten. De vrijwilligers lijken geen oog te hebben voor het extra risico dat intensief en emotioneel contact tussen trainer en sporter met zich meebrengt.

De praktijk: casussen

Situaties als in de eerste casus waarin een puberjongen foto's van meiden van zijn sportvereniging in bikini op Facebook heeft gezet, komen volgens de geïnterviewden regelmatig voor. Het heeft volgens een deel van hen ook te maken met de leeftijd: het is spannend en vrij onschuldig. Tegelijkertijd vinden zij het wel degelijk nodig de jongen hierop aan te spreken – door de vrijwilliger zelf of het bestuur - en hem de foto's van internet te laten verwijderen. Er zijn ook verenigingen die het zouden gebruiken als aanleiding om het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar te maken.

Binnen verschillende sporten wordt op dit soort incidenten overigens verschillend gereageerd. Omdat tijdens beachvolley toernooien constant foto's verschijnen van sporters in badkleding zou een van de volleybalverenigingen geen of weinig aandacht besteden aan een dergelijk voorval. Een van de zwemverenigingen echter, heeft een strikt protocol voor welk type foto's wel en welke niet openbaar mogen worden gemaakt.

De tweede casus wordt door de geïnterviewde vrijwilligers als ernstiger ervaren. De casus geeft aanleiding tot het verdenken van ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag van een vrijwilliger. Alle geïnterviewden vinden het belangrijk eerst uit te zoeken wat er precies is gebeurd, voordat zij handelen, onder meer omdat zij niet iemand onterecht willen beschuldigen. De meesten vinden de situatie echter wel zo ernstig dat zij het nodig achten de vrijwilliger in ieder geval tijdelijk op non actief te stellen. Het is volgens hen belangrijk om de jongen in veiligheid te brengen en te voorkomen dat de situatie voortduurt. Ondanks de mogelijke ernst van het incident willen de sportverenigingen de incidenten graag binnen de eigen geledingen oplossen, bijvoorbeeld met het bestuur, de vertrouwenscontactpersoon en de tuchtcommissie van de vereniging. De procedure voor de afhandeling van dergelijke zaken is hierbij belangrijk. Dit protocol is niet altijd aanwezig, maar zorgt er volgens de vrijwilligers wel voor dat mensen blijven nadenken en snel handelen.

Ondersteuningsbehoeften

De vrijwilligers van sportverenigingen noemen verschillende zaken die zij in de praktijk nodig hebben om kinderen te beschermen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een aantal daarvan hebben betrekking op factoren op

het niveau van de sportvereniging zelf. Zo vinden vrijwilligers het belangrijk dat het thema bespreekbaar is en dat het in de verschillende overlegstructuren wordt besproken. Dit kan vrijwilligers helpen om seksueel grensoverschrijdend gedrag bij andere mensen op de sportvereniging te herkennen, zo vinden de geïnterviewden.

Uit de groepsgesprekken met mensen van sportverenigingen blijkt dat de pilot Gratis VOG en het aanvragen van VOG's ervoor zorgt dat op de sportverenigingen meer aandacht komt voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het is een aanleiding om het thema te bespreken.

Verder is er bij de vrijwilligers behoefte aan ondersteuning op dit vlak. Meer concreet bedoelen ze hiermee tips over hoe seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en hoe te reageren als het voorkomt. Via *In veilige handen* en de Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie is deze informatie wel voor handen, maar dit is nog slechts beperkt bekend bij de sportverenigingen. Er zijn geïnterviewden die aanbevelen om het voorkomen, signaleren en bespreekbaar maken van seksueel grensoverschrijdend gedrag in te passen in de trainerscursussen van de sportbonden.[23]

Ten slotte hebben de vertrouwenscontactpersonen van de sportverenigingen behoefte aan bijeenkomsten waarin zij met andere VCP's ervaringen kunnen uitwisselen. Zij vinden het jammer dat de opleiding die zij hebben geen vervolg heeft gekregen.[24] De ervaren VCP's het als positief dat hun contactpersonen bij NOC*NSF altijd goed bereikbaar zijn.

Ervaringen pilot Gratis VOG

Bijna alle vrijwilligers, op één na, die we hebben gesproken tijdens de panelbijeenkomsten hebben tijdens de pilotperiode gehoord van of te maken gehad met de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen. De meesten van hen hebben dit via de bond vernomen en een deel via het bestuur of andere vrijwilligers van de sportvereniging.

De sportverenigingen hebben weinig of geen ervaring met *In veilige handen* en de Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie van NOC*NSF. Slechts op twee sportverenigingen is het bestaan van deze instrumenten bekend en een van deze sportverenigingen maakt er ook daadwerkelijk gebruik van. Vooral de gedragsregels in de Toolkit zijn van waarde voor deze volleybalvereniging. De Nevobo besteedt veel aandacht aan seksueel grensoverschrijdend gedrag, waardoor het lijkt dat een sportbond invloed kan hebben op de manier waarop sportverenigingen omgaan met dit thema.

Het is de vraag of het tijdens de pilot Gratis VOG op de sportverenigingen veiliger is geworden voor kinderen en jongeren. De meeste sportverenigingen zien geen verschillen met eerdere jaren. Op twee sportverenigingen – de

---

23 NOC*NSF biedt dit aan in de vorm van een module voor trainers en begeleiders.

24 Op 9 maart 2013 is er een landelijke terugkomdag georganiseerd voor Vertrouwenscontactpersonen.

zwem- en volleybalvereniging - waarvan de bonden deelnemen aan de pilot is wel meer bewustzijn en aandacht voor het thema ontstaan.

De sportverenigingen zien de pilot Gratis VOG vooral als een extra (financieel aantrekkelijk) middel om seksuele intimidatie te voorkomen. Het wordt gezien als een middel om mensen die kwaad willen buiten de sportvereniging te houden. Een van de geïnterviewde vrijwilligers heeft hier concrete ervaring mee en vertelt: '*Toen we vertelden dat we een VOG gingen aanvragen hebben we een potentiële nieuwe vrijwilliger niet meer terug gezien.*' Op deze manier is het voor enkele sportverenigingen ook een middel om verantwoordelijkheid te nemen en om te voorkomen dat ze verantwoordelijk worden gehouden als er iets gebeurt. Zo vertelt een vrijwilliger: '*Als we een VOG aanvragen voor vrijwilligers en een van de zwemtrainers gaat over de schreef, dan kunnen wij als bestuur van de vereniging in ieder geval laten zien dat we geen mensen met verkeerde bedoelingen in huis hebben gehaald.*'.
Een VOG sluit volgens de geïnterviewden van de sportverenigingen de kans op seksuele intimidatie echter niet uit. Dat mensen in het verleden geen seksueel misbruik hebben gepleegd, betekent volgens een deel van de vrijwilligers namelijk niet dat ze dit in de toekomst ook niet doen. Een van de zwemverenigingen heeft dit aan den lijve ondervonden. Een zwemtrainer pleegde ontucht terwijl deze vijf jaar eerder een VOG had ontvangen.

Ten slotte merken bijna alle geïnterviewde vrijwilligers op dat het aanvragen, en vooral de declaratie, van een Gratis VOG een ingewikkelde procedure is. Een van de vrijwilligers zegt hierover: '*de procedure is onhandig…. Hoe houd je mensen aan het werk?! Dat is een belangrijke belemmering. Als je hem gratis krijgt, waarom moeten de vrijwilligers het dan voorschieten?*'

Er zijn sportverenigingen die het zinloos vinden om een VOG aan te vragen voor vrijwilligers. Dit is vooral het geval bij sportverenigingen waar de vrijwilligers al een verbinding hebben met de vereniging, als lid of als familie van een lid. Zij hebben dan vertrouwen in deze mensen en gaan er bovendien van uit dat er voldoende sociale controle is binnen de vereniging om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen.

6.10 Conclusies over de pilot bij sport

NOC*NSF heeft ten tijde van de pilot op verschillende manieren gecommuniceerd over preventie en repressie van seksuele intimidatie (website en verzending van email, toolkit, folders naar de sportbonden). Uit de gesprekken die wij op landelijk en lokaal niveau voerden blijkt dat de gratis VOG een middel is om seksueel grensoverschrijdend gedrag bij sportverenigingen en sportbonden onder de aandacht te brengen.

De sportbonden en NOC*NSF zijn voor voortzetting van de gratis VOG. Zij geven aan dat zij de VOG vooral waarderen als onderdeel van een groter

geheel van preventieve maatregelen. In relatie tot het aantal sportverenigingen – vertegenwoordigd door de bij NOC*NSF aangesloten sportbonden – zijn er echter nog erg weinig VOG's aangevraagd. Voor slechts 3000 vrijwilligers binnen de pilot tot op heden; dat is 0,3 procent van het totaal aantal vrijwilligers en 6 procent van de structurele vrijwilligers.

Bij veel sportclubs (lokaal niveau) is de pilot niet aangekomen. En als de sportclubs ervan gehoord hebben dan is er slechts bij een beperkt aantal sportverenigingen animo om aan de pilot deel te nemen. Belangrijke uitzonderingen op deze regel zijn de Zwembond en de Volleybalbond. Zij zijn erin geslaagd om het lokale niveau goed te bereiken en redelijk te overtuigen van nut en noodzaak van preventie van seksueel overschrijdend gedrag. Dat het deze bonden is gelukt, is te verklaren door de inzet van de VCP's, maar het heeft ook te maken met de overzichtelijkheid/grootte van de bond en de aard van de sport. Het grote aantal voetbalverenigingen maakte de overdracht naar het lokale niveau voor de KNVB soms lastig. Bij zwemverenigingen let men vanwege het sporten in zwemkleding al meer op seksueel overschrijdend gedrag, wat het voor de bond eenvoudiger maakt om op lokaal draagvlak voor de pilot te organiseren.

Het is een beetje afhankelijk van de sport die men beoefent- sommige bonden zijn veel actiever dan anderen in het seksuele intimidatie beleid, Teveel regels over de omgang met elkaar halen de spontaniteit eruit. *'Je moet elkaar kunnen vertrouwen*'. Als er een incident is, worden sportclubs daar vaak door overvallen en het zijn dan ook vaak ernstige incidenten. Bij een incident in de sport is de verontwaardiging over het gedrag van de pleger groot. En pas dan wordt de noodzaak van preventieve maatregelen ingezien.

Bij veel andere sporten is men er op lokaal niveau niet aan begonnen, of voelt men de noodzaak niet. Veel sportverenigingen kampen met een vrijwilligerstekort. Hierdoor hebben zij vaak weinig zin in extra bijeenkomsten en inzet voor het aanvragen van gratis VOG's. De orde van de dag is belangrijker en vraagt meer aandacht. Daarnaast speelt bij sommige sporten, of verenigingen binnen die sporten psychologische weerstand: het is iets wat niet gebeurt, of waar niet over wordt gepraat. Daarnaast wordt gezegd dat te veel regels de spontaniteit en het onderlinge vertrouwen in de sport kunnen schaden. En bij een groot deel van de sportclubs is het adagium toch vaak: '*Fysiek contact en een dolletje horen erbij.*'

Als er een incident is, worden sportclubs daar vaak door overvallen en het zijn dan ook vaak ernstige incidenten. Bij een incident in de sport is de verontwaardiging over het gedrag van de pleger groot. Vaak wordt pas dan de noodzaak van preventieve maatregelen ingezien.

De vrijwilligers die wij spraken bij sportverenigingen geven aan dat meer bekendheid rondom de pilot zou zorgen voor meer aanvragen. '*Nu zingt het nog wat rond op landelijk niveau*'. NOC*NSF en de sportbonden verwachten dat na verloop van tijd, mede door een toename in bekendheid, het aantal

aanvragen van VOG's zal toenemen. Alle lagen (NOC*NSF, sportbonden en sportverenigingen) geven aan dat de aanvraagprocedure dan wel moet worden vereenvoudigd.

Vanwege de geringe belangstelling voor de pilot met de gratis VOG's bij sportverenigingen en gezien de grootte van de sportwereld, rijst in dat kader de vraag of de preventie van seksuele intimidatie en het bereik van de pilot VOG's beter zou (zijn) verlopen wanneer de pilot was uitgezetop een lager niveau dan NOC*NSF, bijvoorbeeld via de sportbonden. Aandacht voor de preventie van seksuele intimidatie is in de sportwereld zo afhankelijk van de sportbond en sportcultuur, dat dat ook het beste aangrijpingspunt lijkt te zijn. Aan de andere kant is NOC*NSF qua preventie van seksueel overschrijdend gedrag ook een aanjager in de sportwereld. NOC*NSF heeft het onderwerp geagendeerd in de sportwereld en is nog steeds actief: als centrum van kennis, als schepper van goede voorwaarden om SI aan de orde te stellen, bij het stimuleren van het aanvragen van VOG's door sportverenigingen, het verzorgen van relevante opleidingen voor vrijwilligers en het stellen van bepaalde eisen aan sportverenigingen. Bij de sportbonden die nog niets aan preventie deden zijn de instrumenten in ieder geval goed onder de aandacht gebracht. En de bonden die preventie wel serieus nemen waarderen de samenwerking met NOC*NSF zeer. De uitvoering van de pilot via NOC*NSF is hen zeer welkom.

NOC*NSF ziet voor gemeenten een aanvullende rol weggelegd bij de preventie van seksueel overschrijdend gedrag op sportclubs. Gemeentelijke sportservicebureaus hebben vaak goed zicht op de sportverenigingen waar het risico op een onveilig sportklimaat en seksueel grensoverschrijdend gedrag groot is. Gemeenten hebben via de bureaus niet de macht om sancties op te leggen aan sportverenigingen, maar hebben met subsidies wel enige mogelijkheid tot sturen.

7 In veilige handen met gratis VOG Onderzoeksresultaten overkoepelend

7.1 Inleiding

Het Verwey-Jonker Instituut heeft voor dit onderzoek literatuur en documenten bekeken over de pilot 'Gratis VOG voor vrijwilligers die met minderjarigen werken'. Het instituut heeft interviews gehouden met de pilotkoepels (Scouting Nederland, NOV, NOC*NSF en Steunpunt KinderVakanties), met sportbonden, met kindervakantieorganisaties en met Scouting-groepen. Daarnaast hebben we in april panelbijeenkomsten gehad met vrijwilligers op lokaal niveau om hun mening en ervaringen te peilen. In april 2013 zijn de onderzoeksresultaten met meer dan twintig experts besproken en is een eerste aanzet tot aanbevelingen gemaakt.

We vatten in dit hoofdstuk de resultaten overkoepelend en thematisch samen van het onderzoek bij de pilotorganisaties en de gesprekken met panels en experts. Het onderzoek naar de pilot betreft:

- de verstrekking van gratis VOG's;
- het gebruik van andere instrumenten, zoals *In veilige handen;*
- de rol die deze instrumenten kunnen spelen in het veiliger maken van het vrijwilligerswerk rond jeugd.

7.2 De literatuur over seksueel overschrijdend gedrag: aantallen, risicosituaties en cultuur

In 2009 stelden De Haas et al. dat het aantal jongeren dat voor hun zestiende levensjaar, op de sportclub of tijdens vrijetijdsbesteding, te maken krijgt met 'seksueel misbruik door een volwassen bekende' varieert tussen de 3 op de 2.000 (jongens) en 10 op de 2.000 (meisjes) (De Haas, et al., 2009).[25] Daarmee steekt het vrijwilligerswerk gunstig af tegen de algemene cijfers over misbruik en seksueel geweld. In z'n algemeenheid is de schatting dat 19% van de

25 In Nederland leven ongeveer 2 miljoen jongeren tussen de 6 en de 16 jaar – de meesten daarvan doen aan vrijetijdsbesteding: met een prevalentie van 13 op de 2000 betekent dit dat 13.000 kinderen tijdens vrijetijdsbesteding last hebben van seksueel misbruik door een volwassen bekende – in welke vorm dan ook (dat is gemiddeld meer dan 30 kinderen in elke gemeente, uitgaande van 400 gemeenten).

vrouwen en 4% van de mannen seksueel geweld heeft meegemaakt voor het 16e levensjaar (Bakker & Vanwesenbeeck, 2006). Het gaat dan om lichte en zware vormen van seksueel overschrijdend gedrag en om fysieke (aanraking, zoenen, aanranding en verkrachting) en niet-fysieke verschijningsvormen (zogenaamde grapjes, opmerkingen, verspreiding van foto's en mails en dergelijke). Plegers van seksueel overschrijdend gedrag zijn vooral mannen en jongens; de slachtoffers zijn jongens en meisjes, waarbij meisjes in het vrijwilligerswerk dus driemaal zoveel meer kans lopen dan jongens. Seksueel grensoverschrijdend gedrag vindt niet alleen tussen volwassenen en jongeren plaats. Ook tussen jongeren onderling komen incidenten en gebeurtenissen voor.

Veel van deze incidenten worden niet gemeld. Van de verschillende verschijningsvormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag komen 'seksueel getinte opmerkingen' het vaakst voor.

Zoals wel vaker, is er meer bekend over de risicosituaties dan over de beschermende factoren bij seksueel overschrijdend gedrag. Mensen met beperkingen lopen een grotere kans op seksueel misbruik; 61% van de vrouwen met een verstandelijke beperking en 23% van de mannen uit die groep geeft aan ermee te maken hebben gehad (Berlo et al., 2011). Kinderen met een verstandelijke beperking zijn extra kwetsbaar. Maar ook kinderen uit multiprobleemgezinnen of kinderen waarvan de ouders letterlijk of figuurlijk op afstand staan (bijv. bij sporttalent) lopen een groter risico op seksueel misbruik dan andere kinderen.

Daarnaast gelden verschillende sociale contexten als risicovol: in een gesloten sociaal klimaat waar de regels impliciet zijn (kerkelijke gemeenschap, jeugdzorginstellingen, kostscholen, zie ook de onderzoeken van de commissies Deetman en Samson) of waar een machocultuur heerst, kan seksueel overschrijdend gedrag makkelijker en vaker onopgemerkt plaatsvinden. Door een aantal auteurs wordt een open, niet hiërarchisch georganiseerde cultuur dan ook gezien als preventief ten aanzien van seksueel misbruik (Timmerman & Bajema, 2000). Als die cultuur dan ook nog positief staat ten opzichte van emancipatie en in staat is seksualiteit en seksueel overschrijdend gedrag bespreekbaar te maken. daalt de kans op seksueel misbruik evenredig (Brackenridge, 1997).

In veilige handen

In veilige handen (2009), door MOVISIE en NOV ontwikkeld om seksueel misbruik in het vrijwilligerswerk rond minderjarigen te voorkomen, sluit in meerdere opzichten aan bij deze inzichten: naast een meldprotocol, een zorgvuldig aanstellingsbeleid (met het advies om te vragen naar een VOG), een vertrouwenspersoon en registratiesystemen, raden de auteurs een open cultuur aan, agendering van het thema, en heldere omgangsregels. Het zijn zelfs de eerste stappen uit *In veilige handen*. In de risicoanalyse die *In veilige*

handen aan de vrijwilligersorganisaties adviseert te doen, zijn ook cultuur en bewustzijn binnen de organisatie nadrukkelijk meegenomen.

In de literatuur is weinig bekend over de (mate van) implementatie van de verschillende stappen uit *In veilige handen*. Ook over de implementatie en/of effectiviteit van andere integriteitinstrumenten in Nederland is weinig geschreven. Naast *In veilige handen*, zijn de *toolkit Beleid Seksuele Intimidatie* (sport) bekend, het Vlaggensysteem, en diverse projecten ter vergroting van de (seksuele) weerbaarheid van kinderen. Maar een nadere duiding van de (mogelijke) effecten van deze integriteitinstrumenten is niet gegeven. Ook in het buitenland is weinig bekend over wetenschappelijk aangetoonde werkzame bestanddelen van diverse preventieve methoden en integriteitinstrumenten.[26]

7.3 Hoe gaan de pilotorganisaties om met integriteitrisico's en risicosituaties?

Besef van risicosituaties en onderling vertrouwen

De pilotorganisaties zijn maar ten dele op de hoogte van risicosituaties. Als risicosituaties noemen zowel landelijke als lokale respondenten een-op-een situaties, vertrouwensrelaties, overnachtingen (met slapen en douchen en dergelijke), een vakantiegevoel en gelegenheid tot fysiek contact. Gesloten culturen en kwetsbare groepen kinderen worden in de interviews die wij hielden niet vaak genoemd. Een uitzondering op deze regel vormen de respondenten bij de kindervakanties: zij organiseren vaak juist vakanties voor de kwetsbare kinderen en zijn zich terdege bewust van de risico's. In de sportwereld zijn degenen die zich bezig houden met sporttalent zich soms bewust van de kwetsbare positie van jonge talenten.

De meeste organisaties achten pedoseksuele vrijwilligers die op zoek zijn naar slachtoffers het grootste gevaar. Zij willen grooming, incidenten en het geven van gelegenheid voorkomen en steken zowel landelijk als lokaal de meeste energie in het weren van dergelijke personen. Eigen kweek vrijwilligers, zittende vrijwilligers en eigen cultuur worden over het algemeen met groot vertrouwen tegemoet getreden (sport en Scouting).

Scouting neemt de preventie van seksueel overschrijdend gedrag al jaren serieus, maar de meeste scouts op lokaal niveau willen hun eigen vrijwilligers het liefst kunnen vertrouwen. Nieuwe vrijwilligers die zich melden van buiten Scouting, kunnen op extra alertheid rekenen.

Sportclubs zijn over het algemeen niet intensief bezig met de preventie van seksueel overschrijdend gedrag, noch met antecedentenonderzoek bij

26 Zie bijvoorbeeld What Works in tackling childabuse and neglect? A manual for policymakers, managers & profesionals, Daphne.

vrijwilligers. Alle vrijwilligers zijn welkom. Sommige sportclubs verplichten vrijwilligerswerk zelfs als wederdienst voor het lidmaatschap, zonder daarbij naar antecedenten te vragen (Van der Klein et al., 2013). Het is een beetje afhankelijk van de sport die men beoefent - sommige bonden zijn veel actiever dan anderen in het beleid aangaande seksuele intimidatie. Maar bij een groot deel van de sportclubs is het adagium toch vaak: '*Fysiek contact en een dolletje horen erbij. Te veel regels over de omgang met elkaar haalt de spontaniteit eruit. Je moet elkaar kunnen vertrouwen.*' Als er een incident is, worden sportclubs daar vaak door overvallen en het zijn dan ook vaak ernstige incidenten. Bij een incident in de sport is de verontwaardiging over het gedrag van de pleger groot. En pas dan wordt de noodzaak van preventieve maatregelen ingezien. Zowel Scouting als sportrespondenten hebben we horen verzuchten: '*Je hebt incidenten nu eenmaal nodig*'.
Dat laatste geldt minder voor de organisaties die zijn aangesloten bij het Steunpunt KinderVakanties. De organisaties die gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om mee te doen met de pilot stellen op voorhand veel regels. Ook bespreken ze het thema expliciet met hun jaarlijks toetredende nieuwe groepen vrijwilligers. Die organisaties nemen het zekere voor het onzekere, onder andere omdat ouders het niet niks vinden om kinderen aan hen toe te vertrouwen en omdat zij steeds nieuwe vrijwilligers in een verhoogde risicosituatie opnemen. Zorgvuldigheid staat dan voorop.

De komst van de pilot vond tegelijkertijd plaats met de media-aandacht voor de zedenzaak van Robert M., met incidenten bij andere organisaties en de rapporten van de commissies Deetman en Samson. Die media-aandacht maakt ouders, jeugd en vrijwilligersorganisaties extra bewust van de kans op aanranding en verkrachting (ook in hun eigen omgeving) - een ernstige vorm van seksueel overschrijdend gedrag. De achterban van de pilotorganisaties wordt door de berichtgeving bewuster van de noodzaak om dáár iets tegen te doen.

Meldingen bij de pilotorganisaties

De meldingen die de pilotorganisaties op landelijk niveau binnen krijgen, gaan meestal over ernstige incidenten zoals aanranding. Op landelijk niveau wordt alleen het topje van de ijsberg gemeld. Bij NOC*NSF komen per jaar rond de honderd meldingen binnen – op een totaal van ongeveer een miljoen jeugdleden (*In veilige handen*, 2009). Scouting Nederland ontvangt ongeveer 40 à 45 telefoontjes per jaar van groepen die op dit gebied iets naars meemaken. Het Steunpunt KinderVakanties houdt geen landelijk registratie van meldingen bij.

Wij hebben alle respondenten in dit onderzoek gevraagd wat zij als ernstige en minder ernstige gebeurtenissen beschouwen als het gaat om seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk rond jeugd. Op deze vraag komt een ruime collectie aan voorbeelden terug: van seksueel getinte opmerkingen en sm'-jes en douchefoto's op Facebook (meestal als minder

ernstig gekwalificeerd) tot verkrachting van een minderjarige door een ruimschoots meerderjarige vrijwilliger. Van vermoedens over vergaande vrijwillige een-op-een relaties, tot bij de politie gemeld voyeurisme. Voyeurisme, aanrandig en verkrachting worden buiten kijf door alle partijen als zeer ernstig bestempeld. Over opmerkingen, foto's en een-op-een relaties zijn de meningen verdeeld.

In de sportwereld kijkt men over het algemeen veel relativerender aan tegen vrijwillige een-op-een relaties tussen minder- en meerderjarigen dan bij Scouting en de kindervakanties. Spontaniteit in fysiek contact staat in de sport ook hoger in het vaandel - er zijn weinig regels daaromtrent. De Zwembond en de Volleybalbond vormen in ons onderzoek een uitzondering op deze regel. Daar is landelijk en lokaal veel aandacht voor wat wel en niet kan in contacten met minderjarigen. Er is overigens veel literatuur over seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport. Trainers en coaches die over de schreef gaan halen regelmatig de pers. Dan gaat het vaak over amateursport, maar ook seksueel misbruik in de topsport komt af en toe naar buiten. Misbruik en geweld tegen vrouwen in de topsport wordt af en toe aan de orde gesteld in wetenschappelijke publicaties.

7.4 De uitvoering van de pilot

Landelijk niveau

De pilot met gratis VOG's sluit goed aan bij de behoefte van de pilotorganisaties om pedoseksuele vrijwilligers te weren die via het vrijwilligerswerk op zoek zijn naar slachtoffers. Bij de VOG-aanvragen binnen de pilot gaat het in de meeste gevallen om de controle van nieuwe vrijwilligers: selectie aan de poort op basis van relevante justitiële antecedenten.

De pilot verloopt bij ieder van de drie koepels anders: dat geldt voor het bereik, de aanpak en de verbinding met het gedachtegoed van *In veilige handen*. Bij alle drie staat in de communicatie de mogelijkheid centraal om gratis VOG's aan te vragen en de manier waarop clubs, verenigingen en organisaties dat kunnen doen of regelen. De koepels vermelden bij de promotie van de regeling ook in een alinea dat dit natuurlijk niet het enige instrument is om het vrijwilligerswerk veiliger te maken en dat bredere aandacht voor de preventie van seksueel overschrijdend gedrag gewenst, nodig, en aan te raden is.

Scouting Nederland plaatst die alinea onder de kop 'Verantwoordelijkheid voor een veilige sociale omgeving' en noemt daarbij het bespreekbaar maken van het onderwerp 'omgaan met intimiteiten', het afspreken van omgangsregels in de groep, het elkaar aanspreken op gedrag en het volgen van modules binnen Scouting Academy. Steunpunt KinderVakanties zet de VOG in een

breder kader met de voorlichtingsbrochure over 'pedagogisch beleid' en het Keurmerk KinderVakanties. NOC*NSF geeft als 'Achtergrond van de VOG in de sport' de beleidsagenda die de koepel vanaf 1996 heeft '*om seksuele intimidatie [...] te voorkomen en waar nodig hulp te kunnen bieden*'. Onder seksuele intimidatie verstaat NOC*NSF '*enige vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een seksuele connotatie (duiding) dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd.*' De preventie van seksuele intimidatie brengen respondenten in de sport vaak in verband met 'een veilig sportbeleid'.

Vertaling van landelijk naar lokaal enthousiasme: een probleem

De daadwerkelijke praktische verbinding tussen gratis VOG's en het actieve gebruik van *In veilige handen* of, in het geval van sport, de toolkit Seksuele Intimidatie en andere soortgelijke instrumenten is binnen de pilot over het algemeen zwak georganiseerd. Dat geldt zowel op landelijk als op lokaal niveau en voor alle drie de organisaties, zij het in meer of mindere mate.

Hoe de pilot wordt opgepakt *binnen* de koepels verschilt zeer per organisatie, groep, sportbond en sportclub. Bij alle drie de pilotorganisaties is de vertaling naar het lokale niveau een punt dat verbetering en meer aandacht behoeft. De pilot geeft de landelijke koepels de mogelijkheid om preventie van seksueel overschrijdend gedrag onder de aandacht te brengen bij het lokale niveau,maar deelname aan de pilot op dat niveau is niet vanzelfsprekend. Dat geldt zowel voor het aanvragen van VOG's, als voor de verbinding met andere preventie-instrumenten.

Administratieve hindernissen

De deelnemers aan de pilot ervaren bij het aanvragen van VOG's een enorme administratieve rompslomp. Het administratieve systeem blijkt een hoge drempel op te werpen. Daarbij spelen verschillende elementen een rol:

- Het is een omslachtige procedure waar vier entiteiten bij betrokken zijn: de organisatie (of groep, club, vereniging) zet de elektronische aanvraag klaar, de vrijwilliger dient de aanvraag bij de Dienst Justis in en betaalt de aanvraag, de vrijwilliger declareert de aanvraag bij zijn organisatie, die vervolgens het geld weer terugvraagt bij de koepel (Scouting Nederland, NOC*NSF of Steunpunt KinderVakanties). De koepels houden lijsten bij van de aantallen VOG's die afgegeven zijn. Om één vrijwilliger een VOG te laten aanvragen zijn acht handelingen vereist door vier verschillende partijen.
- Men vindt het omslachtig dat vrijwilligers eerst moeten betalen en dan pas het geld kunnen terugvragen. De individuele vrijwilliger zou niet hoeven moeten betalen.
- Wie voor alle leden op locatie een VOG wil aanvragen, dient een groot aantal keer hetzelfde formulier in te vullen en klaar te zetten. Dat is veel

gevraagd voor een vrijwilligersorganisatie die liever met andere dingen bezig is. Meerdere clubs laten weten liever een groepslijst bij de Dienst Justis te willen deponeren met het KvK-nummer van de groep/club of vereniging. Dienst Justis zou dan voor de personen op die lijst na controle VOG's kunnen terugsturen.
- Organisaties en vrijwilligers hebben moeite met het aanvragen van een digitale handtekening en het delen van het (voorheen door de koepels gevraagde) burgerservicenummer.
- Enige handigheid is vereist om de VOG via de digitale weg te verkrijgen. Niet bij alle vrijwilligersorganisaties is op lokaal niveau die expertise aanwezig.

Het gebruik van instrumenten zoals In veilige handen

De verbinding met het gedachtegoed van *In veilige handen* is in de praktijk niet stevig gewaarborgd. Het hangt vooral bij sport en Scouting nogal af van individuen, meegemaakte incidenten (helaas) en lokale groepscultuur of groepen en clubs op lokaal niveau iets doen aan de preventie van seksueel overschrijdend gedrag (bewustwording, bespreekbaarheid, signalering, aanpak, en eventuele melding bij landelijk niveau of politie).

Sommige sportbonden stimuleren het gebruik van het ondersteunende instrumentarium enthousiast en expliciet. De Zwembond en de Volleybalbond zijn koplopers wat dat betreft, maar anderen laten de clubs helemaal vrij en besteden er nauwelijks aandacht aan. Het landelijk Steunpunt KinderVakanties voert een actief beleid om deelnemers en niet-deelnemers aan de pilot te overtuigen van het nut van andere instrumenten dan de gratis VOG.

Organisaties die de preventie van misbruik en seksueel overschrijdend gedrag serieus nemen, noemen het actief gebruik van de volgende instrumenten:

- In de sport maken clubs gebruik van de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie en de Vertrouwens Contactpersoon, die vaak op landelijk niveau is aangesteld (maar ook in enkele gevallen op lokaal niveau wordt genoemd). Of de toolkit en de vertrouwenspersoon vaak geraadpleegd worden, is zeer afhankelijk van de sportbond en clubcultuur. De koplopers in dit verband zijn de Volleybalbond en de Zwembond. Minder actief is de achterban van bijvoorbeeld de KNVB.
- Bij Scouting gebruikt men vooral de algemene trainingen van de Scouting Academy, de eigen gedragscode (die praktisch overeenkomt met de code uit *In veilige handen*) en bij incidenten de sociale teams.
- Kindervakantieorganisaties gebruiken de gedragsregels en maken af en toe gebruik van workshops van MOVISIE. Wie aangesloten is bij het Keurmerk KinderVakanties (voorheen vanuit Jantje Beton, of heden vanuit het Steunpunt KinderVakanties) is vaak verder met de implementatie van het thema dan andere organisaties.

De gedragsregels uit *In veilige handen* maken normstelling gemakkelijker bij de vrijwilligersorganisaties op landelijk en op lokaal niveau. De gedragsregels en de gratis VOG uit *In veilige handen* en de toolkit *Beleid Seksuele Intimidatie* worden het vaakst gebruikt, de andere instrumenten nauwelijks. *In veilige handen* functioneert op lokaal niveau nauwelijks als aanzet om seksueel overschrijdend gedrag bespreekbaar te maken. Daarin speelt media-aandacht voor zedenzaken een veel grotere rol.

Dit alles neemt niet weg dat de uitgebreide collectie werkvormen van *In veilige handen* de bespreking van incidenten (lichte en zware) in principe kanvergemakkelijken. Scoutinggroepen en sportclubs vallen in zulke gevallen echter terug op scouts van het landelijke opvangteam en op vertrouwenscontactpersonen van hun eigen bond/club.

Niet-deelnemers aan de pilot: verongelijktheid en weerstand

Bij organisaties die niet aan de pilot konden deelnemen zijn vanaf het begin vraagtekens en verongelijktheid over de selectie van de pilotorganisaties: '*Waarom zij wel en waarom wij niet?*', willen zij weten. Tijdens het onderzoek bevestigden onder andere Humanitas, Natuurmonumenten en Stichting Federatie van Kinderhulporganisaties dit sentiment. Humanitas vraagt al sinds jaar en dag van *alle* vrijwilligers bij Doorstart, Home start en BOR een VOG. Natuurmonumenten en SFK doen dat niet, omdat het te kostbaar is. Dat geldt voor het overgrote deel van de organisaties die vrijwilligers organiseren rond jeugd of andere kwetsbare groepen. Een klein aantal vraagt (voor een selectie) van hun vrijwilligers wel een VOG (die worden nu dus niet gecompenseerd). Maar voor en door de meeste vrijwilligers buiten de pilotorganisaties worden geen VOG's aangevraagd.

7.5 De impact van de pilot

Tijdens het onderzoek is ons door diverse partijen gevraagd of de VOG-eis afschrikwekkend heeft gewerkt ten aanzien van misbruikers die zich in het vrijwilligerswerk willen begeven: pedoseksuelen met kwade bedoelingen. Op die specifieke vraag kunnen wij geen antwoord geven, noch op basis van de literatuur, noch op basis van de rest van het onderzoek. Ten eerste weten wij op voorhand niet wie potentiële misbruikers zijn. Ten tweede hebben wij geen onderzoek naar deze groep pedoseksuelen gedaan. Ten derde geven de kindervakantieorganisaties, Scoutinggroepen en sportclubs aan dat de 'afhakers' er niet bij zeggen dat ze geen VOG willen aanvragen vanwege een relevant justitieel verleden. Geïnterviewden zeggen dat nieuwe vrijwilligers nog wel eens afhaken na een eerste gesprek, maar of de VOG-aanvraag in combinatie met een misbruikwens daar de reden voor is, is niet te achterhalen. De afhakers geven een veelvoud van redenen (verhuizing, andere

interesse, '*toch niet wat ik ervan verwacht had*'), die overigens allemaal legitiem kunnen zijn. In dit kader willen we benadrukken dat seksueel misbruik door veroordeelde pedoseksuelen getalsmatig slechts een klein deel uitmaakt van al het seksueel overschrijdend gedrag in Nederland.

De pilotorganisaties zien een meerwaarde in de pilot. In principe zijn de organisaties verantwoordelijk voor een veilig sport-, vakantie-, of Scouting-klimaat. De pilot biedt een waardevolle aanvulling om dat veilige klimaat te (kunnen) realiseren. Garanties - voor de toekomst en voor een 100% veilig klimaat - bieden de gratis VOG's uit de pilot overigens niet, daar is men zich van bewust. De pilot voldoet bij Scoutinggroepen en sportclubs die een VOG aanvragen vooral in de behoefte veroordeelden te weren. Bij organisaties die kindervakanties organiseren voldoet de pilot ook in een behoefte aan deskundigheidsbevordering en aan het gezamenlijk aanpakken van de bezorgdheid van ouders van al dan niet kwetsbare kinderen.

Werken gratis VOG's én het gebruik van ondersteunend instrumentarium zoals In veilige handen preventief?

Sommige sportclubs, Scoutinggroepen en kindervakantieorganisaties maken intensief gebruik van relevante gedragscodes. Toch zegt het merendeel van de vrijwilligers die wij gesproken hebben bij de pilotorganisaties daarmee onbekend te zijn, weinig te weten of weinig te merken van ander ondersteunend instrumentarium. Een uitzondering op deze regel zijn de vrijwilligers bij Scouting die meestal wel iets van de eigen gedragscode hebben gehoord.

De verbinding tussen VOG's en ander ondersteunend instrumentarium is tijdens de pilot voor vrijwilligers onvoldoende zichtbaar geweest. Dit hangt samen met de rol van het landelijke niveau. Dat attendeert en nodigt uit tot het gebruik van ondersteunend instrumentarium en probeert in sommige gevallen te verleiden, enthousiasmeren of te verplichten (Scouting). Het landelijk management van de pilotorganisaties kan (en wil) weinig afdwingen. Bij NOC*NSF komt daar nog eens bij dat in feite niet NOC*NSF, maar de afzonderlijke sportbonden bepalen of en hoe zij het preventief beleid rond seksueel overschrijdend gedrag vormgeven. Het actieve gebruik van *In veilige handen* was en is weliswaar een officiële voorwaarde om aan de pilot mee te doen, maar de pilotorganisaties slagen er maar zeer ten dele in de bij hen aangesloten organisaties te bewegen tot actief gebruik. Bij Scouting, deelnemende kindervakantieorganisaties, de Zwem- en de Volleybalbond is wat dit betreft meer succes geboekt dan elders, maar landelijk kan men er eenvoudigweg niet op toezien dat het lokale niveau deze instrumenten ook daadwerkelijk gebruikt. Men vraagt zich overigens af of controle hier zou helpen, en misschien zelfs eerder een averechts effect zou hebben.
'Vrijwilligers(organisaties) dienen dit thema van harte te omarmen anders wordt het niets. Als zij zich te veel gedwongen voelen haken ze af.'

De verstrekking van gratis VOG's

De drie pilotorganisaties hebben samen in één jaar circa 14.000 VOG's laten aanvragen door vrijwilligers (mei 2012-mei 2013):

- Scouting 8.000, op een totaal van 25.000 vrijwilligers.
- Sport 3.000, op een totaal van meer dan 50.000 structurele vrijwilligers (trainers, coaches, begeleiders, verzorgers) en op een totaal van meer dan één miljoen vrijwilligers.
- Kindervakanties circa 2.295, op een totaal van 11.000 vrijwilligers.

Daarmee komt Scouting Nederland op meer dan 50% van de vrijwilligers die in het bezit zijn van een VOG, aangezien ongeveer 6000 VOG's al vóór 2012 waren gevraagd. Bij het Steunpunt KinderVakanties is het onbekend welk deel van de vrijwilligers bij de aangesloten organisaties inmiddels een VOG heeft. Ook over de sport als geheel kunnen we deze cijfers niet geven, maar duidelijk is dat het daar om een fractie van het aantal vrijwilligers gaat. Slechts 211 van de meer dan 19.000 sportclubs die toegang hebben tot de pilot, hebben tot nu toe een VOG laten aanvragen. Hoeveel mensen daarvoor al een VOG hadden is ons niet bekend.

De verwachting is dat de pilotkoepels samen aan het eind van 2013 op maximaal 20.000 VOG-aanvragen komen. Daarmee is het beschikbare budget binnen de pilot onderbenut. Er is nog ruimte voor circa 60.000 VOG-aanvragen.

Bij de Dienst Justis van het ministerie van Veiligheid en Justitie kwamen in 2012 in totaal circa 87.000 aanvragen binnen waarbij het woord 'vrijwillig' of 'vrijwilliger' in de aanvraag is vermeld. Het betreft hier circa 31.000 verschillende organisaties of clubs (belanghebbenden).[27] Daarin is geen onderscheid te maken welke aanvragen of belanghebbenden onder de drie koepels vallen. Ook is geen onderscheid te maken naar vrijwilligers die met minderjarigen werken. Op de combinatie van 'vrijwillig*'en profiel 84 ('werken met jeugd') zijn in 2012 circa 9.000 VOG-aanvragen gedaan. Uit deze groep zijn 42 VOG-aanvragen geweigerd (0,44%). In 2012 zijn ongeveer 104.000 aanvragen op profiel 84 gedaan, waarvan in totaal 319 geweigerd zijn (0,3%). Die weigeringen zijn door het ministerie allemaal bekeken: er blijken zes weigeringen gerelateerd aan de pilotorganisaties.

27 Bij de VOG-aanvraag is geen gesloten vraag die uitsluitsel geeft over de hoedanigheid waarin de aanvrager een VOG aanvraagt. Organisaties kunnen zelf met eigen woorden aangeven voor welke functie de aanvraag wordt gedaan. Dat levert veel functies op waarvan niet altijd even duidelijk is of ze door een vrijwilliger worden gedaan. Vanuit dit onderzoek naar veiligheid in het vrijwilligerswerk pleiten wij voor een goede gesloten vraag in de toekomst waaruit in elk geval blijkt of de persoon in kwestie een vrijwilliger is of niet (bijvoorbeeld onbetaalde kracht, stagiair, vrijwilliger, werkervaringsplaats- of betaalde medewerker).

De weerstand van niet-deelnemers binnen de pilotorganisaties

Binnen de pilotorganisaties deden verschillende bonden, organisaties en groepen niet mee. Zij besloten in het geval van sportbonden en kindervakantieorganisaties expliciet niet deel te nemen:

- 25 van de 75 bij NOC*NSF aangesloten sportbonden deden niet mee aan de pilot.
- Ongeveer 100 van de ongeveer 150 kindervakantieorganisaties deden niet mee aan de pilot.

In het geval van sportclubs en Scoutinggroepen was eerder sprake van een impliciet afwegingsproces:

- Ongeveer de helft van de bijna 1.100 Scoutinggroepen maakte geen gebruik van de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen.
- Maar een fractie van de sportclubs deed mee.

De weerstand op lokaal, bonds- of organisatieniveau om actief mee te doen aan de pilot heeft bij kindervakanties, sport én Scouting te maken met:

- De administratieve rompslomp, die voor kleine en grote organisaties een probleem vormt.
- Onzekerheid over de continuïteit van de pilot ('*als we nu beginnen, wordt het volgend jaar nog vergoed?*').
- Gering risicobesef: ontkenning van het risico, '*bij ons komt het niet voor?*' (wat niet? Misbruik!).
- Organisatiecultuur die overschrijdende praktijken bagatelliseert.
- Sociaal klimaat dat weinig bespreekt (omgang met elkaar, veiligheidsaanpak, lichte incidenten).
- Psychologische weerstand: moeite om zittende vrijwilligers (eigen kweek, oude garde) om een VOG te vragen.
- Bij Scouting: geen nieuwe vrijwilligers (van buiten).

Voor de niet-deelnemers binnen de pilotorganisaties zou een extra inspanning gemaakt kunnen worden: ofwel in de vorm van formulierenbrigades, die helpen bij het invullen van de VOG-aanvraag, ofwel in de vorm van bewustwordingsinitiatieven.

Is het veiliger geworden? Ja en nee!

De Dienst Justis van het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft zoals gezegd zes geweigerde aanvragen uit 2012 op profiel 84 kunnen herleiden tot aanvragen binnen de pilotorganisaties. Daarmee is dus in 6 van de toen circa 9.000 aanvragen voorkomen dat personen met relevante justitiële antecedenten actief konden worden in het vrijwilligerswerk in de pilotorganisaties. Is daarmee het vrijwilligerswerk veiliger geworden wat betreft seksueel overschrijdend gedrag?
Scouting Nederland en NOV verklaren dat zij vermoeden dat een aantal pedoseksuelen actief het vrijwilligerswerk opzoekt om misbruik te kunnen

plegen met minderjarigen. '*Het zou naïef zijn om te veronderstellen dat dat niet gebeurt.*' De respondenten bij Scouting zeggen dat af en toe een VOG geweigerd wordt en dat maakt voor hun gevoel het vrijwilligerswerk rond jeugd dus een klein beetje veiliger: een klein aantal zedendelinquenten kan beargumenteerd geweerd kan worden uit het vrijwilligerswerk.

Wie ervan uitgaat dat elke veroordeelde telt die er via screening aan de poort uit wordt gehaald, zal dus zeggen: '*Ja, het is veiliger geworden*'. Hoewel de clubs, groepen en organisaties tegelijkertijd overigens melden dat zij niet altijd terughoren van de kandidaat-vrijwilliger dat hij geen VOG krijgt en de pilotorganisaties dus ook niet.

Maar wie kritischer is kan daar tegenin brengen dat deze VOG-geweigerde mensen bij andere organisaties in het vrijwilligerswerk nog wel aan de slag kunnen, omdat die organisaties geen VOG vragen. Ook wie zijn ambities hoger heeft liggen en weet dat seksueel overschrijdend gedrag (en de preventie ervan) meer omvat dan ervoor zorgen dat veroordeelden geen toegang krijgen tot vrijwilligerswerk rond jeugd, zal de vraag of het veiliger is geworden niet zonder meer bevestigend kunnen beantwoorden. Immers, veel incidenten worden niet gemeld, laat staan dat aangifte gedaan wordt bij de politie of dat een rechtszaak volgt. Naast aanranding, verkrachting en schending van integriteit (en privacy) zijn er ook andere minder ernstige vormen van seksueel overschrijdend gedrag die zelden leiden tot een melding of aangifte, maar wel deel uitmaken van een onveilig klimaat. Wat niet iedereen weet is dat langzaam gegroeide vrijwillige seksuele relaties tussen meerderjarige vrijwilligers en oudere, maar minderjarige jeugdleden ook tot seksueel overschrijdend gedrag behoren. En dat seksueel getinte grappen en opmerkingen daar ook onder kunnen vallen. In sommige gevallen zijn dat soort grappen zelfs onderdeel van de cultuur op de vereniging. Preventie houdt in zo'n cultuur dus nog heel wat meer in dan 'alleen' het controleren op VOG's.

Daarnaast speelt bij de beantwoording van de vraag of het veiliger geworden is de kwestie van de bespreekbaarheid van seksueel overschrijdend gedrag in de alledaagse praktijk van lokale verenigingen. Die bespreekbaarheid, zo hebben wij in dit onderzoek kunnen concluderen, verschilt nogal per vereniging, evenals het bewustzijn van de regels omtrent seksueel overschrijdend gedrag in vrijwilligerswerk rond jeugd.

Deze overwegingen leiden ertoe dat wij het volgende antwoord geven op de vraag of het veiliger geworden is door de pilot: binnen de pilotorganisaties is het over het algemeen iets veiliger, maar niet per se binnen het vrijwilligerswerk rond jeugd als geheel. Om daar de gewenste veiligheid te creëren is het nodig dat *alle* vrijwilligerswerk rond jeugd mee kan doen aan de regeling met de gratis VOG's en kennis kan nemen (en neemt) van *In veilige handen* en andere stappenplannen en gedragscodes.

De functie van de pilot: stimulans, wederdienst/wisselgeld en gedoe

Over de functie van de pilot bij de pilotorganisaties kunnen we het volgende zeggen. Bij het Steunpunt KinderVakanties is de pilot een goede stimulans geweest om nieuwe organisaties bij de preventie van seksueel overschrijdend gedrag te betrekken. Kindervakanties hadden een traditie met het Jantje Beton-keurmerk. Door de pilot zijn ze erin geslaagd meer organisaties warm te krijgen voor preventie. Bij de kindervakantieorganisaties krijgt de verbinding tussen VOG-aanvragen en ander ondersteunend instrumentarium het duidelijkst vorm. Zij beoordelen de pilot als een praktisch goed inzetbaar instrument.

Bij NOV en Scouting Nederland vinden we de pilot terug als een stimulans, en ook als een vorm van 'wisselgeld', een wederdienst voor een prioriteit die de overheid stelt. *'Natuurlijk zijn wij zelf verantwoordelijk voor een sociaal veilig klimaat – dat willen we ook zijn, maar de manier waarop we dat doen is aan ons als vrijwilligersorganisaties. Als de overheid wil dat preventie van seksueel overschrijdend gedrag een hoge prioriteit heeft dan is de vergoeding voor VOG's wel het minste dat daar tegenover kan staan. Het is niet meer dan redelijk dat de overheid daar middelen voor ter beschikking stelt.'* Ook Scouting had al voor de pilot een traditie in preventie van seksueel misbruik en overschrijdend gedrag.

In de sportwereld heeft de pilot tot op heden het minst effect gesorteerd, zowel in aantallen VOG's als in de agendering van het thema. In de sport valt ook vaak het woord 'bureaucratisch gedoe' als het over de pilot gaat. In de sport treffen we de meeste scepsis aan over preventie via VOG's. '*Helpt dat nu echt? Is dat nu echt nodig?*' Ondanks de inspanningen van NOC*NSF is nut en noodzaak van de pilot niet echt doorgedrongen in de sportwereld, uitzonderingen daargelaten.

7.6 Hoe nu verder?

De vertegenwoordigers van de koepels en pilotorganisaties zijn blij met de pilot, vooral de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen wordt gewaardeerd. De pilotorganisaties (koepels) zijn landelijk positief over de eventuele voortzetting van de pilot en pleiten voor uitbreiding naar andere organisaties in het vrijwilligerswerk rond jeugd. De meeste organisaties in het vrijwilligerswerk, zo stellen de geïnterviewden, doen bij de werving van vrijwilligers niet zo veel aan screening aan de poort. Ook laat de agendering van preventie van seksueel overschrijdend gedrag vaak te wensen over, uitzonderingen als bijvoorbeeld Humanitas daargelaten. 'Daardoor biedt het vrijwilligerswerk te gemakkelijk onderdak aan kwaadwillenden en aan onbewust grensoverschrijdende praktijken.'

De pilotorganisaties zijn in 2011 gekozen grond van hun bestaande verbondenheid met het thema en de drijfveer om mee te doen, niet per se vanwege een hoge score op risicosituaties. Voor een pilotfase is deze selectie te verantwoorden, maar voor een eventuele fase daarna niet. Net als de pilotorganisaties pleiten de meeste deelnemers aan de expertmeeting van 22 april voor uitbreiding van de pilot. De pilot dient dan als structurele regeling voortgezet te worden, liefst voor al het vrijwilligerswerk rond jeugd. Dat laatste zou volgens de betrokkenen ook tegengaan dat kwaadwillende vrijwilligers hun kans zoeken bij organisaties die vanwege de financiële lasten geen VOG's (kunnen) laten aanvragen.

De pilotorganisaties stellen dat als de pilot niet wordt uitgebreid, er een kans is dat mensen zich als vrijwilliger juist bij die organisaties aan gaan melden waarvan zij weten dat er weinig preventieve integriteitinstrumenten worden ingezet. Daarbij willen wij als onderzoekers wel aantekenen dat dat voor een zeer kleine groep plegers misschien zal gelden. Het overgrote deel van seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk rond jeugd vindt niet met voorbedachte raden of uit kwaadwillendheid plaats.

Veiligheid in het vrijwilligerswerk rond jeugd: een gedeelde verantwoordelijkheid

Vrijwilligersorganisaties en hun lokale afdelingen, verenigingen, clubs en groepen zijn verantwoordelijk voor een klimaat waarin de jeugd zich veilig kan voelen. De preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag is in principe een belangrijk en integraal onderdeel van zo'n veilig klimaat. De gratis verstrekking van VOG's voor vrijwilligers door de Rijksoverheid helpt vrijwilligersorganisaties bij screening aan de poort en bij agendering van het thema op landelijk en lokaal niveau. Dat is niet alleen een zaak van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Ook het ministerie van VWS zou hierbij opnieuw betrokkenheid moeten tonen, zo stellen een aantal experts en NOV. Zoals in 2007 *In veilige handen* begon als een project werd geëntameerd door drie ministeries (destijds was ook het ministerie van Jeugd en Gezin betrokken) zo moet nu de verbinding tussen VOG's en implementatie van gedragscodes wederom een gezamenlijke aangelegenheid worden.

Er zijn ook geïnterviewden en experts die benadrukken dat ook gemeenten een verantwoordelijkheid hebben in deze. Zij zouden stimulerend kunnen optreden door lokaal bijeenkomsten te organiseren voor het vrijwilligerswerk (Wmo prestatieveld 4) of in hun subsidiebeleid aan vrijwilligersorganisaties specifieke voorwaarden opnemen die de preventie van seksueel overschrijdend gedrag zouden versterken. Tot op heden hebben nog maar weinig gemeenten deze rol op zich genomen.

Inschatting toekomstige aanvragen gratis VOG's bij de huidige pilotorganisaties

Het landelijk niveau van de pilotorganisaties zegt dat het hun verwachting is dat het aantal VOG-aanvragen in de toekomst zal stijgen. De pilotorganisaties ervaren de afgelopen pilotperiode als een tijd waarin zij een begin hebben kunnen maken met de preventie van seksueel overschrijdend gedrag via VOG-screening en attendering op ander ondersteunend materiaal.

Wanneer de pilot ook na 2013 voortgezet zou worden met dezelfde organisaties is onze voorzichtige inschatting op basis van het onderzoek dat het gebruik van de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen als volgt zal verlopen:

- Scouting is van plan ook voor eigen kweek VOG's aan te laten vragen. Het blijft natuurlijk de vraag of de lokale groepen daar warm voor zullen lopen, maar zeker is dat Scouting gestaag door zou gaan met aanvragen. Scouting heeft nog ca. 12.000 vrijwilligers te gaan (3.000 per jaar), waarna het gehele vrijwilligersbestand in zijn geheel is doorgelicht. Omdat er weinig verloop is bij de scouts/vrijwilligers is er waarschijnlijk weinig noodzaak om herhaalaanvragen te doen.
- Voor de gezamenlijke sportbonden schatten wij in dat zij op een gemiddelde van 3.000 per jaar zullen blijven steken. Het animo binnen de sportwereld is vooralsnog niet erg groot op lokaal niveau. Enkele gemeenten hebben pogingen gedaan om de sportclubs een governancecode te laten ondertekenen waar de VOG-aanvraag een onderdeel van was, maar de sportclubs voelen daar weinig voor.

Bij het Steunpunt KinderVakanties zal het aantal aanvragen flink oplopen. Er zullen meer kindervakantieorganisaties gaan meedoen. En al die organisaties hebben elk jaar te maken met veel nieuwe vrijwilligers. Bovendien hebben de organisaties verklaard ook herhaalaanvragen te doen. Het is gebruikelijk om eenmaal in de twee jaar voor dezelfde vrijwilliger aan te vragen. Gesteld dat er elk jaar 2000 VOG-aanvragen bij komen, dan groeit dat exponentieel (bijvoorbeeld in 2014: 4.000 aanvragen; in 2015: 6.000 aanvragen; in 2016 zullen dat 2x 6.000 circa 12.000 aanvragen zijn).

Onze beredeneerde inschatting voor de komende jaren komt neer op tussen de 10.000 en de 18.000 aanvragen per jaar binnen de huidige pilotorganisaties.[28]

28 Jaar 1 (2014) van voortzetting binnen pilotorganisaties: 3.000 + 3.000 + 4.000= 10.000
Jaar 2 (2015) van voortzetting binnen pilotorganisaties: 3.000 + 3.000 + 6.000= 12.000
Jaar 3 (2016) van voortzetting binnen pilotorganisaties: 3.000 + 3.000 + 12.000= 18.000
Jaar 4 (2017) van voortzetting binnen pilotorganisaties: 3.000 + 3.000 + 6.000= 12.000
Jaar 5 (2018) van voortzetting binnen pilotorganisaties: 500 + 3.000 + 6.000= 9.500
Jaar 6 (2019) van voortzetting binnen pilotorganisaties: 500 + 3.000 + 6.000= 9.500
Et cetera.

Uitbreiding naar andere organisaties
Het is moeilijk om aan te geven wat uitbreiding van de pilot naar andere vrijwilligersorganisaties betekent voor het te verwachten aantal VOG-aanvragen. Wie daar een inschatting van wil maken moet rekening houden met de volgende kerngegevens:

- Er zijn in Nederland twee miljoen kinderen tussen de 6 en 16 jaar die begeleid worden door vrijwilligers bij hun vrijetijdsbesteding.
- Er zijn op dit moment 72 organisaties die de Intentieverklaring preventie seksueel misbruik minderjarigen in vrijwilligerswerk hebben ondertekend (http://www.inveiligehanden.nl/over-het-project/wie-doen-mee.) Die 72 organisaties vormen een mix van koepels, steunpunten en lokale organisaties

Vrijwilligerswerk rond mensen met beperkingen
De literatuur geeft aanleiding om te concluderen dat mensen met een verstandelijke beperking veel vaker met seksueel overschrijdend gedrag te maken krijgen dan andere groepen met en zonder beperkingen. Het onderzoeksrapport Beperkt weerbaar (2011) spreekt wat dat betreft boekdelen.

Ook vrijwilligersorganisaties werken met deze groepen. Bij Scouting, in de sport en bij de kindervakanties is deze groep ook vertegenwoordigd in de leden en deelnemersbestanden. Soms doen zij aan vrijetijdsbesteding in aparte groepen, soms draaien zij mee met gewone programma. In het interview met MOVISIE, de panelgesprekken en de expertmeeting is het idee van uitbreiding van de pilot naar vrijwilligerswerk met andere kwetsbare groepen dan jeugd aan de orde geweest. Vanwege het hoge risico dat verstandelijk beperkten lopen en vanwege hun meestal lagere geestesleeftijd ligt uitbreiding van de pilot naar vrijwilligersorganisaties die met deze groep werken voor de hand

8 Samenvatting en aanbevelingen

8.1 Inleiding

Het Verwey-Jonker Instituut voerde een onderzoek uit naar veiligheid in het vrijwilligerswerk rond jeugd en naar de pilot met het verstrekken van een gratis VOG (Verklaring Omtrent het Gedrag). Het onderzoek vond plaats in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie, die in 2011 de pilot 'Gratis VOG voor vrijwilligers die met minderjarigen werken' startte. Het gaat in het bijzonder om de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in vrijwilligerswerk bij Scouting, sport en kindervakantieorganisaties.

Het instituut bekeek literatuur en documenten over de pilot en hield interviews met de pilotkoepels Scouting Nederland, NOV, NOC*NSF en Steunpunt KinderVakanties. Ook zijn sportbonden, kindervakantieorganisaties en Scoutinggroepen geïnterviewd. Daarnaast hebben we de mening en ervaringen gepeild bij lokale vrijwilligerspanels. Hierop volgde een bespreking met meer dan twintig experts over de onderzoeksresultaten, en werd een eerste aanzet tot aanbevelingen gemaakt. Hierna vatten we de aanbevelingen samen, samen met de belangrijkste conclusies die tot die aanbevelingen hebben geleid.

8.2 Conclusies

De pilot bij Scouting, NOC*NSF en Steunpunt KinderVakanties loopt van mei 2012 tot eind 2013. De evaluatie van de pilot over de periode mei 2012 - mei 2013 levert de volgende conclusies op.

Pilot is stimulans

De pilotorganisaties hebben de afgelopen periode geïnvesteerd in de preventie van seksueel overschrijdend gedrag. Samen met NOV en MOVISIE denken zij dat er de komende jaren met preventie nog een grote slag te maken valt in het vrijwilligerswerk. Dit onderzoek bevestigt die aanname. Het zou onverstandig zijn om de pilot op 1 januari 2014 te stoppen. De aanbeveling is de pilot voort te zetten als structurele regeling waar (in ieder geval) alle vrijwilligersorganisaties die met jeugd werken gebruik van kunnen maken. Nu vinden

vrijwilligers die over de schreef willen gaan of zijn gegaan nog te gemakkelijk onderdak bij collega-organisaties die geen toegang hebben (gehad) tot de pilot.

Er is alle aanleiding om te constateren dat de pilot als stimulans heeft gewerkt voor het veld. Het verzoek om mee te doen met de VOG-aanvraag blijkt in de praktijk vaak aanleiding tot een gesprek met individuele vrijwilligers over nut en noodzaak van preventie van seksueel misbruik in het vrijwilligerswerk.

Uit de literatuur, de gesprekken met experts en de panels met ervaringsdeskundige vrijwilligers blijkt ook dat er genoeg redenen zijn om de pilot voort te zetten als structurele regeling voor vrijwilligersorganisaties die mensen met verstandelijke beperkingen begeleiden. Dit met het oog op het hoge risico dat mensen met een verstandelijke beperking lopen op seksueel misbruik en seksueel geweld.

Bevordering lokale betrokkenheid verdient meer aandacht

Uit het onderzoek is gebleken dat in de toekomst extra inspanning nodig is bij de vertaling van het landelijke enthousiasme voor de pilot naar het lokale niveau. Via Scouting Nederland is het goed gelukt om het lokale niveau aan te spreken, ook Steunpunt KinderVakanties heeft het lokale niveau bereikt, maar NOC*NSF is niet bij machte geweest om veel sportclubs te bewegen tot deelname aan de pilot. Via NOC*NSF hebben 211 van de meer dan 19.000 sportclubs gebruik gemaakt van de pilot, bij Scouting meer dan de helft van de Scoutinggroepen en bij het Steunpunt KinderVakanties ongeveer een derde van de aangesloten organisaties. Daarmee heeft de sportwereld tot op heden onvoldoende geprofiteerd van de pilotmogelijkheden. Voor niet-gebruikers op lokaal niveau moet meer aansporing komen om de mogelijkheden te benutten. In de wereld van de georganiseerde sport dienen de sportbonden aangesproken te worden als kanalen naar het lokale niveau. Zo kan de noodzaak van preventie van seksueel overschrijdend gedrag beter doordringen in de haarvaten van het vrijwilligerswerk.

Betere verbinding tussen gratis VOG en achterliggend gedachtegoed is nodig

Op vele plaatsen in het vrijwilligerswerk rond jeugd is met de pilot de verbinding gemaakt tussen gratis VOG's en andersoortige preventie van seksueel overschrijdend gedrag. De verspreiding van vertrouwenscontactpersonen in de sport, en het gebruik van gedragscodes bij Scouting Nederland en de kindervakantieorganisaties zijn daar voorbeelden van. Uit het onderzoek blijkt evenwel ook dat een betere samenhang tussen de gratis verstrekking van VOG's en de implementatie van ander ondersteunend instrumentarium de preventie ten goede komt. Bij veel clubs, verenigingen en lokale organisaties behoeft die relatie versterking. Gedragscodes uit *In veilige handen,* de toolkit Beleid Seksuele Intimidatie en de gedragscode van Scouting Nederland dienen bekendheid te krijgen op grotere schaal.

Aanvraagsysteem is een hindernis
Uit de evaluatie blijkt dat het binnen de pilot gehanteerde systeem van de digitale aanvraag bij de pilotorganisaties als omslachtig, tijdrovend en bureaucratisch is ervaren. In sommige gevallen is het aanvraagsysteem een hindernis gebleken in de pilot. Ten dienste van het lokale niveau van het vrijwilligerswerk rond jeugd dient daar verandering in te komen. Het aanvraagsysteem voor de VOG's in het vrijwilligerswerk kan eenvoudiger. Vrijwilligers moeten kunnen aangeven dat zij de VOG als vrijwilliger aanvragen en dienen direct bij digitale aanvraag in profiel 84 (werken met jeugd) verschoond te blijven van betalingsverplichting. De pilotorganisaties hebben laten weten dat zij bereid zijn om over een minder bureaucratische manier mee te denken.

Organisatie van de registratie van VOG's binnen het vrijwilligerswerk
Tijdens het onderzoek heeft het veel tijd gekost om te achterhalen hoeveel VOG's zijn aangevraagd binnen de pilot. Helaas kent de VOG-aanvraag geen gesloten vraag die uitsluitsel geeft over de hoedanigheid waarin de aanvrager een VOG aanvraagt. Organisaties kunnen zelf in eigen woorden formuleren voor welke functie de aanvraag wordt gedaan. Dat levert veel functies op waarvan niet altijd even duidelijk is of ze door een vrijwilliger worden gedaan. Bij de Dienst Justis van het ministerie van Veiligheid en Justitie is onder andere daardoor onvoldoende zicht op het aantal VOG's dat binnen de pilot is aangevraagd. Ook de pilotorganisaties zelf houden niet altijd even optimaal bij welke lokaal aangesloten clubs, verenigingen en organisatie hoeveel VOG's aanvragen. De organisatie en registratie van VOG's in het vrijwilligerswerk rond jeugd kan beter georganiseerd worden.

Betrokkenheid van andere partijen kan beter
Vrijwilligersorganisaties en hun lokale afdelingen, verenigingen, clubs en groepen die aan de pilot hebben deelgenomen, zijn en voelen zich verantwoordelijk voor een klimaat waarin de jeugd zich veilig kan voelen. Uit het onderzoek blijkt dat de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag een belangrijk en integraal onderdeel is van zo'n veilig klimaat . Met de pilot Gratis VOG voor vrijwilligers heeft het ministerie van Veiligheid en Justitie vrijwilligersorganisaties gestimuleerd tot meer screening aan de poort en bij het agenderen van het thema op landelijk en lokaal niveau.

Op basis van dit onderzoek verdient het aanbeveling ook andere partijen te betrekken bij dit proces van screening en agendering. Daarbij valt in eerste instantie te denken aan de sportbonden, de gemeenten, de clubs, verenigingen en vrijwilligersorganisaties op lokaal niveau, de gezamenlijke registratielijst onder beheer van NOV, de Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk en de Sport Rechtspraak Instituut.

8.3 Aanbevelingen

Aanbevelingen voor het ministerie van Veiligheid en Justitie
Aan het ministerie van Justitie en Veiligheid doen wij op basis van de onderzoeksresultaten de volgende aanbevelingen:

1. Breid de pilot Gratis VOG uit naar een structurele regeling voor het vrijwilligerswerk rond minderjarigen en mensen met een verstandelijke beperking.
2. Stel bij deze structurele regeling de volgende voorwaarden aan de vrijwilligersorganisaties die er gebruik van willen maken:
   a. Vraag elke vrijwilligersorganisatie die gebruik wil maken van de regeling – ook aan lokale clubs, organisaties, afdelingen en groepen – om ondertekening van de *Intentieverklaring preventie seksueel misbruik minderjarigen in vrijwilligerswerk* (van *In veilige handen*). Vrijwilligersorganisaties die niet ondertekenen kunnen voor hun vrijwilligers geen gebruikmaken van de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen.
   b. Vraag aan elke vrijwilligersorganisatie die gebruik wil maken van de regeling of zij een vorm van tuchtrecht hanteren en of zij zich willen aansluiten bij de gezamenlijke registratielijst die beheerd wordt door de Nederlandse Organisatie van Vrijwilligersorganisaties (NOV).
3. Stel voor de structurele regeling een maximaal aantal beschikbare VOG's per jaar vast.
4. Verbeter het aanvraagsysteem binnen de structurele regeling voor gratis VOG's in het vrijwilligerswerk door de volgende maatregelen:
   a. Neem in het aanvraagformulier voor de VOG een gesloten vraag op waaruit blijkt of de aanvrager in kwestie een vrijwilliger is of niet.
   b. Maak de compensatieprocedure voor de betaling van de aanvraag minder bureaucratisch: de individuele vrijwilliger dient binnen de structurele regeling niet langer te hoeven betalen voor de aanvraag.
   c. Koppel aan elke VOG-aanvraag van een individuele vrijwilliger bij de Dienst Justis een automatische attendering naar de website en de gedragscode van *In veilige handen*.
5. Onderzoek de mogelijkheid om binnen de privacywetgeving de namen van personen/vrijwilligers die een VOG op profiel 84 is geweigerd door te geven aan/te registreren bij de Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk. Een

koppeling van de binnen de pilot/structurele regeling geweigerde VOG's met de uitgebreidere lijst van de Stichting Tuchtrecht ligt voor de hand.

6. Maak afspraken met de sportbonden over een goede aansluiting in de structurele regeling tussen landelijk en lokaal niveau in de sportwereld. Dat maakt deelname van sportclubs aan de regeling minder afhankelijk van de tussenkomst van koepelorganisatie NOC*NSF.
7. Maak afspraken met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over de implementatie van *In veilige handen* in combinatie met de structurele regeling voor gratis VOG's in het vrijwilligerswerk.

Aanbevelingen voor het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport en het ministerie van Veiligheid en Justitie

Aan het ministerie van Veiligheid en Justitie en het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport doen wij op basis van de onderzoeksresultaten de volgende aanbevelingen:

8. Zorg dat op overheidswebsites die spreken over de pilot/structurele regeling voor de gratis VOG's in het vrijwilligerswerk ook het stappenplan *In veilige handen* wordt genoemd, en vice versa.
9. Ga in gesprek met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) over de verantwoordelijkheid van gemeenten om het gebruik van *In veilige handen* en VOG's bij vrijwilligersorganisaties te stimuleren.

Aanbevelingen voor gemeenten

Aan gemeenten doen wij op basis van de onderzoeksresultaten de volgende aanbevelingen:

10. Neem als voorwaarde voor subsidie aan vrijwilligersorganisaties die werken met minderjarigen of mensen met een verstandelijke beperking op dat deze organisaties de *Intentieverklaring preventie seksueel misbruik minderjarigen in vrijwilligerswerk* (van *In veilige handen*) ondertekenen. Vraag bij hen om aandacht voor de preventie van seksueel overschrijdend gedrag.
11. Organiseer lokaal bijeenkomsten voor het vrijwilligerswerk die nut en noodzaak van preventie van seksueel overschrijdend gedrag centraal stellen.

Aanbevelingen voor vrijwilligersorganisaties die werken met minderjarigen of mensen met een beperking (landelijk en lokaal)

Aan vrijwilligersorganisatie op landelijk en lokaal niveau doen wij op basis van de onderzoeksresultaten de volgende aanbevelingen:

12. Geef op alle websites die refereren aan de mogelijkheid om gratis VOG's aan te vragen een directe link naar het stappenplan en de gedragscode van *In veilige handen,* en naar de website van de Stichting Tuchtrecht Vrijwilligerswerk.
13. Presenteer de aandacht voor de preventie van seksueel overschrijdend gedrag in uw vrijwilligersorganisatie als integraal onderdeel van een veilig klimaat. Ga het gesprek daarover aan met uw vrijwilligers.
14. Maak gebruik van de mogelijkheden die (nu nog de pilot), later de structurele regeling biedt.

Literatuur

Bakker, F., & Vanwesenbeeck, I. (Red.) (2006). *Seksuele gezondheid in Nederland 2006.* (RNG-studies; nr. 9). Delft: Eburon.

Berlo, W. van, Haas, S. de, Oosten, N. van, Dijk, L. van, Brants, L., Tonnon, S., & Storms, O. (2011). *Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking.* Utrecht: Rutgers WPF/MOVISIE.

Berg, M. van den, & Hart, J.J.M. de. (2008). *Maatschappelijke organisaties in beeld: Grote ledenorganisaties over actuele ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld.* (SCP-Special; 27). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Brackenridge, C. (1997). 'He owned me basically…' Women's experience of sexual abuse in sport. *International review for the sociology of sport, 32*(2), 115-130.

Brackenridge, C. (2003). Dangerous sports? Risk, responsibility, and sex offending in sport. *Journal of Sexual Aggression, 9*, 3-12.

Cense, M. (1997). *Rode kaart of carte blanche: risicofactoren voor seksuele intimidatie en seksueel misbruik in de sport.* Arnhem: NOC*NSF.

Cense, M. (1998). *De andere kant van de medaille: Seksuele intimidatie in de sport.* Utrecht: Transact.

Commissie Gunning (2011). *Rapport onafhankelijke Commissie Onderzoek Zedenzaak Amsterdam.*

Commissie-Samson (2012). *Omringd door zorg, toch niet veilig: Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden: Rapport commissie-Samson*, 8 oktober 2012. Amsterdam: Boom.

Deetman, W., Draaijer, N., Kalbfleisch, P., Merkelbach, H., Monteiro, M.E., & Vries, G. de. (2011). *Seksueel misbruik van minderjarige in de rooms-katholieke kerk.* Amsterdam: Balans.

Farmer, E., & Pollock, S. (2003). *Sexually abused and abusing children in substitute care.* Chichester: John Wiley & Sons.

Fasting, K., Brackenridge, C.H., & Sundgot-Borgen, J. (2000). *Females, elite sports and sexual harassment. The Norwegian Women Project 2000.* Oslo Norwegian Olympic Committee.

Frans, E., & Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem: Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag.* Antwerpen / Apeldoorn: Garant.

Haas, S. de, Cense, M., Ditzhuijzen, van J., & Berlo, W. van. (2009). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen vrijwilligersorganisaties.* Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Horwath, J. (2000). Childcare with gloves on: Protecting children and Young people in residential care. *British Journal of Social Work, 30,* 179-191.

Kirby, S., & Greaves, L. (1996). *Foul play: Sexual abuse and harassment in sport.* Paper presented to the Pre-Olympic Scientific Congress, Dallas, USA.

Kirby, S., Greaves, L., & Hankivsky, O. (2000). *The dome of silence: Sexual harassment and abuse in sport.* London: Zed Books.

Klein, M. van der, & Oudenampsen, D. (2008). *Verantwoorde vrijwilligerszorg.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Klein, M. van der, Mak, J., & Gaag, R. van der. (2011). *Professionals en vrijwilligers(organisaties) rond jeugd en gezin. Literatuur over samenwerken in de pedagogische civil society.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Klein, M van der, Toorn, J. van den & Oudenampsen, D. (2013 te verschijnen), *Voor wat hoort wat? Ervaringen met vrijwilligerswerk als wederdienst in de publieke dienstverlening.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Leahy, T., Pretty, G., & Tenenbaum, G. (2002). Prevalence of sexual abuse in organised competitive sport in Australia. *Journal of Sexual Aggression, 8,* 16-36.

Lünnemann, K.D., Six, F.E., & Smit, W., (met medewerking van Goderie, M. & Witlox, L.) (2012*). Seksueel misbruik in de jeugdzorg: Governance vanuit het kindperspectief* (Deelonderzoek 2b bij rapport Commissie Samson: Omringd door zorg, toch niet veilig: seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden). Verwey-Jonker Instituut & VU. Amsterdam: Boom.

Meulmeester G., Rijsbosch, E., McDevitt-Pugh, L., Wieringa, S., Cense, M., Höing, M., & Vlugt, I. van der. (2008). *Mapping van bestaande projecten en initiatieven op het gebied van seksuele weerbaarheid en analyse van 17 projecten op randvoorwaarden en succesfactoren.* Amsterdam/Utrecht: IIAV/ RNG.

Moget, P. & Weber, M. (2007). De twee kanten van sport. In E. Wieldraaijer, C. van den Brink, P. Moget & M. Weber (Eds.) *De weerbare sporter: Macht, misbruik en kwetsbaarheid*. Deventer: daM Uitgeverij.

NOC*NSF (2012). *Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie. Voor sportverenigingen. Seksuele intimidatie in de sport.* NOC*NSF.

NOC*NSF (2012; niet gepubliceerd). Voortgangsrapportage Invoering gratis VOG in de sport.

NOV (2010). *Toolkit in veilige handen. Hoe maak ik mijn organisatie veilig? Over preventie van seksueel misbruik van minderjarigen in het vrijwilligers-werk*. Utrecht: Vereniging NOV.

Ohlrichs, Y., & Wolf, E. (2003). *Seksualiteitsbeleid? Gewoon doen!* Utrecht: Rutgers Nisso groep.

Oosten, N. van & Hoing, M. (2004). Primaire preventie van seksueel geweld. In L. Gijs, W. Gianotten, I. Vanwesenbeeck. & P. Weijenborg (red.), *Seksuologie.* Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Scouting Nederland. (2012 Niet gepubliceerd). Tussenrapportage gratis VOG voor vrijwilligers die met kinderen werken.

Steunpunt KinderVakanties (2012 niet gepubliceerd). Tussenrapportage Declaratie VOG voor participanten van het Steunpunt Kindervakanties.

Tiessen-Raaphorst, A., Lucassen, J., Dool, R., van den, Kalmthout, J., van. (2008). *Weinig over de schreef. Een onderzoek naar onwenselijk gedrag in de breedtesport.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Timmerman, G., & Bajema, C. (2000). The impact of organizational culture on perceptions and experiences of sexual harassment. *Journal of Vocational Behavior*, 57, 188-205.

Timmerman, M.C., Schreuder, P.R., Harder, A.T., Dane, J., Van der Klein,. M. & Walhout, E.C. (2012). *Aard en omvang van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en reacties op signalen van dit misbruik (1945-2008)*. Deelonderzoek 4 bij rapport Commissie Samson: Omringd door zorg, toch niet veilig: seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden). Groningen: RUG.

Bijlage I: Lijst van telefonisch geïnterviewden

- Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV), penningmeester
- MOVISIE, projectleider In veilige handen

- NOC*NSF: Projectleider van de pilot
- NOC*NSF: Programmamanager Veilig Sportklimaat, tevens KNVB vertegenwoordiger in de werkgroep SI van NOC*NSF
- Scouting Nederland, projectleider In veilige handen /adviseur
- Scouting Nederland, adjunct-directeur
- Steunpunt KinderVakanties, projectleider van de pilot/adviseur

- Scoutinggroep Amerongen, bestuursvoorzitter
- Scoutinggroep De Geuzen (Arnhem), bestuursvoorzitter

- Stichting Heppie, directeur/bestuurder
- Stichting Kinderwerk, bestuurslid/leidster
- Tweehek Recreatie, directeur
- YCamps, coördinator Vakantieweken

- Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB), coördinator ondersteuning clubbesturen district oost
- Koninklijke Nederlandsche Wielerunie (KNWU), coördinator Kaderontwikkeling
- Koninklijke Nederlandse Zwembond (KNZB), directeur
- Nederlandse Algemene Danssport Bond (NADB), bestuurslid/penningmeester a.i.
- Nederlandse Boksbond, penningmeester en bestuurder
- Nederlandse Volleybal Bond (Nevobo), medewerker Nationaal Servicepunt en **Vertrouwens Contact Persoon (VCP)**

Bijlage II: Panelbijeenkomsten

In dit onderzoek zijn zes panelbijeenkomsten gehouden met besturende en uitvoerende vrijwilligers op lokaal niveau. Met de deelnemers van de panels hebben wij een panelgesprek gehouden en twee businesscases besproken. De deelnemers hebben ter plaatse ook een korte vragenlijst in gevuld. De panelbijeenkomsten vonden plaats op de volgende data en locaties:

Panelbijeenkomst 1 VOG, veiligheid en vrijwilligerswerk met jeugd bij Scouting
Datum: 20 april 2013
Locatie: Verwey-Jonker Instituut, Utrecht

Panelbijeenkomst 2 VOG, veiligheid en vrijwilligerswerk met jeugd in de Kindervakantieorganisaties
Datum: 11 april 2013
Locatie: Verwey-Jonker Instituut, Utrecht

Panelbijeenkomst 3 VOG, veiligheid en vrijwilligerswerk met jeugd in teamsporten
Datum: 10 april 2013
Locatie: Volleybalvereniging Taurus, Houten

Panelbijeenkomst 4 VOG, veiligheid en vrijwilligerswerk met jeugd in individuele sporten
Datum: 17 april 2013
Locatie: Zwembad Bisonsport, Maarssen

Panelbijeenkomst 5 VOG, veiligheid en vrijwilligerswerk met jeugdige sporttalenten
Datum: 17 april 2013
Tijd: 19.00 – 20.30
Locatie: Voetbal Vereniging DBS, Eindhoven

Panel 6 VOG, veiligheid en vrijwilligerswerk met jeugdigen met een beperking
Datum: 25 april 2013
Locatie: Verwey-Jonker Instituut, Utrecht

De deelnemers aan de panels waren afkomstig van de volgende organisaties

- Scouting Nederland, Nederland, landelijke vrijwilliger Scouts met een beperking
- Scoutinggroep Niftarlake, Breukelen
- Scoutinggroep Salwega, Utrecht
- Scoutinggroep Tiel
- Scoutinggroep Zuylensteyn, Amerongen - Leersum
- Kindervakantieland, Almere
- Okee Vakantiekampen, Leiden
- Stichting De Luchtballon, Ossendrecht
- Stichting Ontspanning en Recreatie, Nijmegen
- Stichting Wielewaal, Hilversum
-
- Atletiek-, Triatlon- en Recreatiesportvereniging Hellas, Utrecht
- Badminton Vereniging, Houten
- Korfbalvereniging DSC, Eindhoven
- Sportpunt Houten
- Sportvereniging VSC, Utrecht
- Voetbalvereniging DBS, Eindhoven
- Voetbalvereniging Delta Sport ’95, Houten
- Voetbalvereniging DVSU, Utrecht
- Voetbalvereniging Delta Sport ’95, Houten
- Volleybalvereniging Taurus, Houten
- Zwemvereniging MZ&PC De Fuut, Maarssen
- Zwemvereniging V.Z.V. Njord, Eindhoven

Colofon

Opdrachtgever	Ministerie van Veiligheid en Justitie
Auteurs	Dr. M. van der Klein V. Los, MSc Drs. L.M. Verwijs
Met medewerking van	Mr.dr. K.D. Lünnemann N.J. Hermens, MSc
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:
http://www.verwey-jonker.nl.

ISBN 978-90-5830-587-9

Vanaf mei 2012 krijgen Scoutingverenigingen, kindervakantieorganisaties en sportclubs de mogelijkheid om gratis een VOG (Verklaring Omtrent het Gedrag) voor hun vrijwilligers aan te vragen. De pilot ‘Gratis VOG voor vrijwilligers die met minderjarigen werken’ is ingesteld door het ministerie van Veiligheid en Justitie en bedoeld om seksueel misbruik in het vrijwilligerswerk rond jeugd tegen te gaan. Het Verwey-Jonker Instituut evalueerde de uitvoering en de impact van deze pilot in de praktijk. Ook is het verband onderzocht tussen screening aan de poort via VOG’s en andere instrumenten, zoals het gebruik van het stappenplan *In veilige handen* (NOV) en de toolkit *Beleid Seksuele Intimidatie* (NOC*NSF).

